

Národní
zemědělské
muzeum

46 | prameny
a studie

Osobnosti v zemědělství

NZM Čáslav
Muzeum
zemědělské
techniky

NZM Kačina
Muzeum
českého
venkova

NZM Ohrada
Muzeum lesnictví,
myšlivosti
a rybářství

NZM Valtice
Muzeum vinařství,
zahradnictví a životního
prostředí

Prameny a studie 46

Osobnosti v zemědělství

Národní zemědělské muzeum Praha

2011

ISBN 978-80-86874-30-2

ISSN 0862-8483

Obsah

Prameny a studie.....	6
<i>Jan Lázníčka</i> František Horský - zemědělský vynálezce a organizátor.....	7
<i>Dana Strnadová</i> Karel Osvald a jeho přínos českému chmelařství.....	26
<i>Pavel Novák</i> Akademik Jiří Kotátko (1899 - 1962).....	33
<i>Martin Slaba</i> Burket contra Rozmara.....	45
<i>Šárka Steinová</i> Theodor Mokrý.....	56
<i>Vilém Křeček</i> Zahradnický rod Černých.....	72
<i>Vladimíra Růžičková</i> František Hruška.....	79
<i>Jiří Junek</i> Poslání lesníka Ing. Josefa Opletala.....	87
Pokyny pro autory.....	94

PRAMENY A STUDIE

Po celou dobu existence Národního zemědělského muzea byla zpracována celá řada historických témat a výzkumných úkolů. Nutnost zpracovat muzejní expozice z vývojového hlediska vedla ke studiu dějin zemědělství, potravinářského průmyslu a lesnictví od nejstarších dob po současnost. Dílčí výsledky pak byly postupně uveřejňovány ve *Vědeckých pracích Zemědělského muzea* a v edici *Prameny a studie*, které jsou vydávány od roku 1966. Původně se edice nazývala *Prameny historie zemědělství a lesnictví* a od roku 1978 došlo ke změně původního názvu na *Prameny a studie*. Jejich obsah se dá rozdělit na několik tematických okruhů. Objevují se zde: bibliografická zpracování, výsledky řešení výzkumných úkolů a jednotlivé studie, které měly přispět svými monografickými výsledky k poznání širších souvislostí ve vývoji českého zemědělství, lesnictví a potravinářství.

V roce 1993 došlo k přerušení ve vydávání souvislé řady tohoto periodika. Pokusy o obnovení se objevily v roce 1997, ale teprve rok 2006 byl tím přelomovým a již pod hlavičkou Národního zemědělského muzea Praha vyšlo 38. číslo *Pramenů a studií* (k výročí 115 let založení NZM) a další čísla postupně přibývala. *Prameny a studie* jako pravidelné periodikum registrované na MK ČR vychází dvakrát ročně a věnuje se vždy různým specifickým tématům. Možnost přispět svým článkem mají také i ostatní zájemci mimo NZM.

Předkládané číslo **46/2010: Osobnosti v zemědělství** připomíná známé i méně známé osobnosti, jejichž práce a činnost podstatně přispěly k rozvoji oborů zemědělských a se zemědělstvím souvisejících a jejichž působení ovlivňovalo i společenské dění.

Dosud vyšlo:

38/2006: 115 let NZM

39/2007: Obchod

40/2008: Brambory – skrytý poklad

41/2008: Zemědělství a 50. léta

42/2009: Odkaz zahradního architekta Františka Thomayera

43/2009: Koně

44/2010: Alchymie v kuchyni

45/2010: Trvale udržitelný rozvoj

František Horský – zemědělský vynálezce a organizátor

František Horský - the agriculture inventor and engineer

Autor se v článku věnuje životní pouti jednoho z nejvýznamnějších českých vynálezců a zlepšovatelů zemědělského nářadí a propagátorovi pokroku v zemědělství jako takovému - Františku Horskému. Přes stručný popis jeho dětství a následné praktické služby je centrální část článku zaměřena na jeho přínos a význam v rozvoji zemědělské techniky formou praktického hospodaření a výstavnictvím, dále na jeho činnost pedagogickou a literární spojenou se šířením pokrokových idejí mezi obyvatelstvo. Aplikace všech získaných poznatků na vlastním vzorovém hospodářství v Kolíně a zhodnocení významu F. Horského pak tvoří závěrečnou část celého pojednání.

The author describes the life's career of František Horský - one of the most important Czech inventors and innovators of agricultural tools a propagator of progress in agriculture as well. The article begins with childhood and first work experiences of František Horský. The main part is focused on his importance in an expansion of agricultural technology and also on his pedagogical activities regarding with a propagation of progressive ideas. The final part mentions a private grange in Kolin where František Horský applies all acquired findings. In conclusion the author evaluates the real value of František Horský in agricultural history.

Úvod

Zemědělství jako takové patří k nejstarším oborům lidské činnosti, a protože výsadou člověka je přemýšlet a zdokonalovat, nemohlo zůstat stranou zájmu tento obor zefektivnit. V celé historii lidstva je celá řada zlepšovatelů a vynálezců, kteří svými myšlenkami posouvali zemědělskou výrobu neustále dopředu. I v českých luzích a hájích bylo takových osobností poměrně dost. Namátkou lze jmenovat třeba Josefa Wunderlicha a jeho víceřádkový potažní secí stroj, Františka a Václava Veverkovy s jejich ruchadlem, nebo později například vývojové oddělení Agrostroje Prostějov s revoluční sklízecí mlátičkou SM 500. Mezi tyto velikány českého zemědělství nepochybně patří i František Horský, od jehož narození letos uplyne 210 let, a jehož vynálezy jsou stejně jako vynálezy výše uvedené, zastoupeny v Muzeu zemědělské techniky v Čáslavi. František Horský byl významný český zemědělský myslitel, pedagog, praktik a podnikatel, který přinesl důležité podněty nejen českému, ale i středoevropskému zemědělství. Právem ho naši předchůdci považovali za zemědělského buditele a dávali ho za vzor současníkům.

František Horský (* 29. září 1801- † 6. dubna 1877)

Dětství a studium

František Horský se narodil jako druhorozený syn v Bílině v severních Čechách sice v německém prostředí, ale českým rodičům dne 29. září 1801. Jeho otec Václav Jakub Horský (1773 – 1838) byl žákem Georga Stumpfa, který měl v Lánech první školu pro velkostatkářské práce pro panské úředníky. Matka Eleonora Kassianová (1780 – 1826) byla dcerou lesníka z Hluboké a rovněž pocházela ze staré úřednické rodiny. František Horský měl ještě dalších pět sourozenců, které převyšoval svým nadáním, pracovitostí a houževnatostí. Tím nahrazoval fyzickou neduživost, byl v mládí často nemocen a měl jednu nohu kratší. Osvícené prostředí, úřednické postavení otce i mravní a odborná výchova utvářely a formovaly jeho osobnost.

Po přeložení otce do Vysokého Chlumce u Sedlčan, kde byl výběřčím daní, František vyrůstal a učil se sedm let v ryze českém prostředí, naučil se česky a seznámil se s poměry na českém venkově, ke kterému velmi přilnul. Jeho přání věnovat se zemědělství otec podporoval. Kníže Lobkovic mu již ve čtrnácti letech umožnil praxi v hospodářství

i v kancelářích na vysokochlumluském panství. Za tři roky praxe na sebe František Horský upozornil mimořádnými schopnostmi, a tak na přímluvu knížete Josefa Schwarzenberka byl přijat na tříleté učiliště pro schwarzenberské zemědělské úředníky v Českém Krumlově. Tato škola měla svoji kvalitou evropskou pověst, znamenité pedagogy a osnovy na úrovni potřeb kvalitního hospodaření a řízení hospodářských celků. Před přijetím musel František prokázat svou znalost češtiny a předepsanou způsobilost, jakož i požadovanou půlroční praxi, kterou s výborným výsledkem v Českém Krumlově vykonal. A tak přesto, že neměl předepsané gymnaziální vzdělání, nebyl synem schwarzenberského úředníka a měl tělesnou vadu, byl přijat jako privatista. V průběhu celého studia byl nejlepším žákem a projevoval nevšední nadání, pílí, lásku k zemědělství, vytrvalost a rozvahu spojenou s praktičností. I proto byl krumlovským purkrabím Josefem Kučerou při opouštění školy 14. září 1821 označen jako nejzdatnější žák ústavu, jemuž je možné svěřit správu dvora s plnou důvěrou v dobrý úspěch. Současně vedle absolutoria obdržel i zvláštní vysvědčení o své praxi. Bylo proto logické, že na základě dosažených výsledků bylo doporučeno, aby dvacetiletý František Horský zůstal i nadále ve schwarzenberských službách.

Praktická služba

Svoji praktickou šestatřicetiletou službu začal František Horský roku 1821 jako úředník na schwarzenberském panství nejprve jako akcesista místního vrchnostenského soudu v Citolibech u Loun, následně jako kancelářský písař a konečně v kanceláři direktoriálního úřadu. V roce 1825 přešel k purkrabímu do Vršovic, kde se téhož roku oženil s Terezií Rödlingovou, dcerou měšťana v Lounech. Po třech letech se roku 1828 přestěhoval i s rodinou do Mšece (Kornouze) u Nového Strašce, kde pracoval jako soudní aktuár. Takto získávaná praxe vedla k hlubšímu porozumění venkovskému lidu a umožnila lépe pochopit potřebu hospodářského zlepšování a obrody hospodaření na venkově. Aby mohl nabyté poznatky zužitkovat v praxi, najal si jako panský úředník menší selskou usedlost, kde hospodařil a konal pokusy s novými rostlinami a odrůdami a zkoušel střídatý oseední postup. Zároveň si uvědomil, že předpokladem úspěšného střídatého hospodaření je co nejlépe připravená půda a hnojení. Své schopnosti mohl naplno rozvinout od roku 1829, kdy tehdejší dědičný princ Jan Adolf Schwarzenberk dostal od svého otce panství Mšec k samostatné správě a ustanovil Františka Horského pojezdčím a po roce hospodářským správcem. Ten, podporován majitelem panství, reorganizoval celé hospodářství, zlepšil a vystavěl hospodářské budovy, začal vylučovat úhor, zkoušel semena nových rostlin a v neposlední řadě vymýšlel a zdokonaloval zemědělské stroje. Zde také zavedl své zdokonalené rouchadlo (opočenský pluh), tříradličnou sečí harku, kultivátory, aj. Neplodné pastviny zúrodnil, odlehle pozemky pronajal sedlákům a půdu vzorně obdělával. Používal komposty na pole i na louky, hnojl dřevěným popelem i potaší. Za šest let zdvojnásobil výnosy, zvýšil užitkovost zvířat a vytvořil ze Mšece vzorné hospodářství. Na Lounsku a Slánsku působil František Horský až do konce roku 1835, tedy celých 14 let.

Přínos a buditelství v zemědělství

V době působení na Lounsku a Slánsku se plně rozvinula u Františka Horského

vedle píce a svědomitosti také odvaha k zavádění novot, které sice někdy nebyly levné, ale v praxi se většinou velmi dobře osvědčily a přinášely až nečekané úspěchy. Tyto novinky rozšiřoval i ve svém okolí, zejména mezi rolníky. K poddaným byl laskavý a prosperity nedosahoval utužováním roboty, nýbrž zaváděním nových postupů v zemědělství. Hospodářskému pokroku začal úspěšně sloužit nejen tím, že o něm psal, ale také tím, co sám prakticky vykonával. Vezmeme-li v úvahu, že se narodil jako syn panského úředníka v německém kraji, německy studoval a že se na velkostatech úřadovalo také jen německy, je logické, že český jazyk neovládal tak jako němčinu a nestal se tedy tak horlivým českým vlastencem jako ostatní čeští buditelé té doby. Nebylo však jiného panského úředníka na vedoucím místě tak velkého panství, který by tak všestranně, vytrvale a úspěšně pracoval pro zemědělský pokrok a povznesení českých sedláků jako František Horský. Žil a působil stále jen v českých krajích a tehdejší vlastenci si jeho práce velmi vážili a vysoce ji cenili. Horský sám se cítil Čechem, a proto pro pokrok českého sedláka houževnatě a s radostí pracoval. Nikdy také nezapíral svou národnost. Mezi české vlastenecké národní buditele nepatřil, to nebylo jeho prostředí, ale mezi přední zemědělské buditele patří zcela jistě. Nejlépe to dokazuje obsáhlá stať věnovaná Fr. Horskému v Riegrově slovníku naučném, která končí slovy: *„Nelze mlčením pominouti, že Horský svým rázným působením mnoho závistníků a protivníků proti sobě popudil, s kterými při každé příležitosti co srdnatý bojovník statečně zápasil. Takové boje velmi přispívaly k rozšíření jeho zkušeností a vynálezů. Slavnými skutky si Horský postavil nejtrvalejší památník a jeho zásluhy o zvelebení rolnictví a hospodářského průmyslu v Čechách bude dějepis hospodářský potomstvu hlásati.“*¹

Koncem pobytu Františka Horského ve Mšeci se chystala změna na schwarzenberském panství v Libějovicích, která významně ovlivnila i jeho další činnost. Mladý kníže Jan Adolf uznale oceňoval Horského výkony, a když se stal roku 1833 panujícím knížetem, pomýšlel na lepší využití jeho schopností. Hospodářská rada a ředitel školy z Českého Krumlova po inspekci špatně vedeného a upadajícího panství Libějovice, které Schwarzenberkové koupili od hrabat Buquoyů v roce 1801, doporučil tehdy čtyřiatřicetiletého Františka Horského jako jediného, který je schopen panství zvelebit. A tak začátkem roku 1836 přichází Horský do jihočeských Libějovic u Vodňan za zvýšené pozornosti sedláků a úředníků, kteří v něm již tehdy viděli nebezpečného experimentátora. Panství mělo výměru asi 3300 ha lesa a 2100 ha polí, luk a pastvin a bylo bez zemědělského průmyslu. Hospodařilo se na základě trojstranné soustavy úhorem. Na panství nastoupil František Horský jako administrátor purkrabského úřadu s mimořádnou úřední pravomocí, kdy mu bylo svěřeno i řízení místního vrchnostenského soudu. Díky schopnostem byla jeho kariéra strmá, ale zcela zasloužená. Počátkem roku 1837 byl jmenován direktorem, roku 1842 inspektorem tohoto panství, roku 1846 mu byl udělen titul hospodářského rady. Od roku 1853 měl plat první třídy – nejvyšší na panství. Jeho úřední postup byl tedy velmi rychlý, což je ovšem podloženo mimořádnými úspěchy v praxi a výnosech. Působil v těžkých dobách hospodářského rozvratu po napoleonských válkách a v době zrušení roboty, a přece dosahoval největší rentability díky své prozíravosti, organizačnímu umění, dovednosti jednat s lidmi, správné kalkulaci a hlavně pak tím, že se rychle přizpůsoboval novým poměrům.

1 RIEGER, F. L. (1863): Slovník naučný. (III. díl, F-CH), Praha, s. 889–890.

Příchodem Horského se téměř vše na panství změnilo jeho odvážnými zásahy i promyšleným postupem. Především začal zavádět střídání plodin ve spojení s vlastní soustavou mělčí orby a hlubokého podryvání, dohlížel na vzorné obdělání polí, zúrodnil zbytečné pastviny a půdu ležící ladem a hned na jaře 1836 úhory osel pícninami, hlavně jetelem, lnem, bramborami a zelím. Začal uplatňovat sedmihonný střídavý postup, sádroval jetel, hnojl vápenatými lupky a později i guánem. Dbal na vzorné ošetření hnoje, který považoval za základ výroby. Kompostoval bahno z letněných rybníků za pomoci přísady vápna a tento kompost a močůvku využíval k hnojení luk, které dále zmlazoval a obnovoval. V souvislosti se střídavým osevním postupem doporučoval vedle brambor pro tamní jihočeské podmínky pěstování olejnin, naopak nedoporučoval cukrovku. Z olejnin se nejlépe osvědčila řepka ozimá. Přestavěl proto libějovický mlýn na oleju, kde již počátkem roku 1837 lisoval olej. Ten posléze prodával pro veřejné osvětlení hlavně do Českých Budějovic, Třeboně a Písku. V oblasti bramborářství podstatně zvětšil jejich výměru a zkoušel a zaváděl nové sorty domácí i cizí. Jako úplnou novinku zavedl krechťování brambor a krájení sadby, čímž velmi ušetřil na materiálu. Současně pracoval na zřízení lihovaru ke zpracování brambor. Podnikl dvouměsíční studijní cestu, aby poznal podobné lihovary a průmyslové závody v severních Čechách, na Moravě, v Sasku a v dalších zemích. Po vzoru žateckého lihovaru pak zřídil roku 1838 na dvoře v Rabínu lihovar a o dva roky později pozval do Rabína berlínského technologa F. Aschermanna, který zde zavedl zlepšenou výrobu lihu z brambor. Výpalky z brambor pak byly využity ke krmení.²

V Libějovicích rovněž provedl rekonstrukci starého a zanedbaného pivovaru. Na výrobu používal vlastní ječmen a chmel, který získával z chmelnice založené žateckým postupem roku 1837 a později rozšířené tak, že od roku 1840 zcela pokryl vlastní potřebu a přebytky mohl každoročně prodávat. Pivovar zřídil roku 1844 na výrobu podkvasného piva a po dalších třech letech provedl další zlepšení zavedením parostrojního vaření podle Ch. Gassauera.

Rovněž v oblasti ovocnářství a lesnictví byly výsledky Františka Horského pozoruhodné. Založil rozsáhlé ovocné školky a již roku 1838 měl k dispozici přes 13000 stromků. Vysazoval další jabloňové a třešňové aleje, mimo jiné i mezi Libějovicemi a Rabínem. V období let 1836 – 1850 dal vysadit u silnic, cest a na neplodných pastvinách celkem přes 60 tisíc ovocných a okrasných stromků. Zavedl rovněž zcela nové a kvalitní odrůdy třešní a višní. Rolníci vedl ke správnému ošetřování, okopávání stromků a omezování škůdců.

Svémi reformami, hlavně v dobře prováděném zalesňování a racionální těžbou dřeva podstatně navýšil efektivitu výnosu v lesnictví. Zvelebil i rybníkářství tím, že důsledně prováděl letnění velkých rybníků. Oséval je hrachem, mákem, kukuřicí, pohankou, ovšem, italským konopím, slunečnicí a různými pícními směskami, hlavně luštěninovými.

Podstatně zlepšil zdejší zaostalý chov skotu, především dokonalejším krmením a kvalitnější pící. Měl dostatek jakostní slámy, sena, zelené píce, používal výpalky, mláto a pokrutiny. Zaváděl i chov nových plemen skotu, hlavně pak alpská, švýcarská a rakouská plemena. Stavebně zlepšoval chlévy, jejich větrání, dbal na čistotu a zaváděl ustájení na hluboké podestýlce. Správnou výživou ve stájích předcházел ztrátám a nemocem.

2 MICHÁLEK, M. (1937): Zemědělstí buditelé. Novina Praha, s. 55–82.

Významně pomáhal rolníkům na Libějovicku, Netolicku, Vodňansku a Protivínsku tím, že umožňoval zapouštět selské krávy býky dovezenými z Tyrolska, Štýrska a Švýcarska. Také jim lacino prodával plemenný materiál, zvláště býčky. Tím položil trvalý základ ke zlepšení chovu skotu v celém Pošumaví. Protože zároveň rozuměl plemenitbě i výživě, mohl organizovat zvelebovací akce, které posunuly tamní dobytkářství a přinesly chovatelský pokrok. Na panství také zvýšil počet a kvalitu tažných koní a volů a v roce 1839 choval 234 kusů skotu. Od roku 1842 pak byly v Libějovicích pořádány každoročně výstavy selského dobytka, kdy nejlepší plemenné kusy, zvláště pak jalovice, byly odměňovány finanční premii. Vynikal v chovu ovcí, zdokonalil jejich zimní krmení a v roce 1838 zvýšil jejich stav na počet 2300 kusů. Zaměřil se hlavně na dvě plemena, a to na merinky na vlnu a anglické ovce na maso. Za úspěšné výsledky v chovu ovcí byl František Horský přijat roku 1841 za člena Spolku chovatelů ovcí v Království českém v Praze.

Konal mnoho dalších pokusů a sledování v polních pracích, a tak lze bez nadsázky říci, že v Libějovicích vznikla v rozmezí let 1836 – 1839 první česká soukromá výzkumná zemědělská stanice. Zkoušel nové rostliny i stroje, které práci urychlovaly a zdokonalovaly. Tím lze vysvětlit i to, že když později po roce 1848 nastal úbytek pracovních sil v celém hospodářství, intenzivní hospodaření na panství tím neutrpělo. Tak Horský podal nejlepší důkaz o tom, že zrušení roboty nebylo pro velkostatky pohromou, a že se bez ní mohou dobře obejít. Na jeho panství nebyl v neklidném roce žádný hlad ani nebyly zaznamenány žádné nepokoje.

Vznikala zde také četná pojednání odborné a vědecké hodnoty i přesto, že ještě neměl k dispozici chemické laboratoře a podobná zařízení. Velkou pozornost věnoval pokusům s hnojením a odrůdami plodin, zejména pak vztahům mezi kořenovou soustavou a výživou rostlin, na jejichž základě později odvodil závěry pro hnojení a přípravu půdy. Jeho záliba v pokusnictví se týkala například i zkoušek travních semen ze Skotska v roce 1838.

Před rokem 1840 založil u Nového Dvora a Rabína na svou dobu rozsáhlá pokusná pole, na kterých zkoušel různé barvířské rostliny, konopí, len, řepku, textilní kopřivy, aromatické a léčivé rostliny, později i himalájský ječmen a nové odrůdy krmné řepy z Německa.³

Při všech svých aktivitách František Horský stále sledoval nejnovější hospodářskou literaturu a vývoj zemědělství v cizině. Podnikal studijní cesty do Německa, Holandska a Belgie a udržoval osobní styky s mnoha vynikajícími odborníky. Hluboce na něj zapůsobila především chemická kázání proslulého agrochemika J. A. Stöckhardta a stala se pro něj vzorem jeho pozdějších slavných hospodářských kázání. Libějovické panství postupně získalo pověst výborně vedeného hospodářství nejen v Čechách a v celém Rakouském mocnářství, ale i za jeho hranicemi. Byly zde přijímány návštěvy, domácí i zahraniční exkurze a četní praktikanti. Byli to nezřídka i starší a vystudovaní lidé, mnohdy pak i příslušníci vysoké šlechty. Mezi jeho nejvýznamnější následovníky patřili bezesporu rytíři Emanuel Proskowetz, který se stal osobním přítelem Horského, a Ferdinand Urbánek. Oba se zásadním způsobem podíleli na převratu zemědělství na Moravě,

3 DOLANSKÁ, L. (2000): Program sbírkové dokumentace díla Františka Horského, diplomová práce bakalářská, Opava.

kde za použití stejných metod jako na panství Libějovice nastal vzestup selských statků. Řada dalších následovatelů pak čerpala z první publikace Františka Horského, kterou vydal v roce 1845 pod německým názvem „**Die Vorzüge der Fruchtwechselwirtschaft durch Thatsachen bewiesen**“. Přehledně zde vylíčil a popsal výsledky práce, kterých dosáhl za svého působení ve Mšeci a na libějovickém panství, jakož i zkušenosti se zaváděním střídavého hospodářství, které považoval za hlavní prostředek ke zvýšení plodnosti a výnosnosti.

Jan Adolf Schwarzenberk ocenil dosahované výsledky a roku 1842 světil Horskému inspekci dalších svých panství Netolice, Protivín, posléze i Borovan, Prachatic a Chřešřovic. Tuto inspekci vedl do roku 1846 a zavedl v nich mnoho novinek osvědčených v Libějovicích. Od roku 1846 pak převzal se svolením J. A. Schwarzenberka také inspekci všech statků knížete Jana Lobkovice v Čechách, dále inspekci velkostatků hrabat Rothkirchů a Sweerts-Sprocků, od podzimu 1848 i administraci všech českých statků knížete Karla Paara. Při své práci v Libějovicích měl tedy inspekci 23 panství v Čechách celkem u osmi šlechticů.

Na těchto panstvích o celkové výměře polí 8200 ha se jeho přičiněním zvětšil výnos půdy o 50 až 236% vyjádřeno v hrubém výnosu, bylo zbudováno 6 nových cukrovarů, 16 lihovarů a několik dalších průmyslových závodů. Tyto výsledky, o kterých přinášel tisk mnoho zpráv, jen umocnily slávu Horského, takže byl z mnoha stran žádán o rady a inspekce panství nejen v Čechách, ale i na Moravě, ve Slezsku, v Haliči, Uhrách, Lombardsku, Polsku a dokonce i v Rusku. Pokud bylo v jeho silách a možnostech, Horský tyto inspekce přijímal a sám také osobně všude zajížděl, aby prověřil místní poměry a navrhl optimální řešení.

František Horský již od mládí také dokazoval, že rozumí propagaci zemědělského pokroku. Obesílal četné výstavy doma i v zahraničí a například roku 1841 na výstavě pořádané Vlastenecko-hospodářskou společností, libějovické panství vystavovalo 14 strojů, z nichž polovinu vynalezl Horský. Od roku 1840 pak Horský pořádal v Libějovicích občasně výstavy svých strojů a náradí s ukázkami jejich pracovních výkonů a příslušným vysvětlením. Zde je možno spatřit začátek jeho proslulých polních kázání. Na tyto výstavy přicházeli četní hosté, schwarzenberští úředníci ze všech panství a mnoho rolníků. Tak se Horského pracovní postupy a stroje šířily po celých Čechách i do okolních zemí.

Roku 1849 byl Horský vyslán Vlastenecko-hospodářskou společností jako zástupce za Čechy na historicky významný hospodářský kongres ve Vídni, kde bylo mimo jiné usneseno zavést zřizování hospodářských škol trojího stupně: nižší, střední a vysoké. Podle tohoto usnesení bylo rozhodnuto o zřízení dvou rolnických škol. Česká byla v Rabínu u Libějovic a německá v Liebwerdě u Děčína. Tato místa byla vybrána proto, že byla na panstvích spravovaných dvěma nejlepšími úředníky tehdejší doby – Františkem Horským a hospodářským radou A. E. Komersem. Vyučování v Rabínu bylo více zaměřeno na praktickou část a bylo slavnostně zahájeno roku 1850. Prvním ředitelem se stal František Horský. Tuto funkci pak zdarma vykonával až do roku 1857. Od roku 1855 přesídlil do Prahy a do Libějovic pouze dojížděl. Trvale je opustil roku 1857, kdy požádal o přeložení do trvalé výslužby. Dostal zcela mimořádně vysokou penzi 1800 zlatých ročně a pochvalný schwarzenberský dekret.

K jižním Čechám a jihočeským rolníkům velmi přilnul. Pomohl zde zlepšit

hospodaření a proslavil se svými výsledky nejen v Čechách, ale i za hranicemi. Vždyť vedle skutečného pokroku na statcích, které řídil, a v širokém okolí, na které svým příkladem působil, dokázal v porovnání let 1821 – 1835 v době svého působení v Libějovicích zvýšit zdejší naturální výnosy vyjádřené v produkci rostlinné hmoty za devět let 1836 – 1844 pětikrát. Čistý peněžní výnos vzrostl za uvedené období o 236%, když navíc uvedl půdu do dobrého stavu, zlepšil chov zvířat, celkovou produkci stabilizoval ve vzrůstající křivce, a výnos plodin se v Libějovicích za období 1836 – 1855 zvýšil o 110%. Za období svého působení v Libějovicích tak vykonal František Horský příkladné dílo pro zemědělský pokrok v Čechách.

Zásluhy o pokrok v zemědělství

František Horský byl neúnavným propagátorem pokrokových postupů v zemědělství. Svůj odkaz zanechal ve více než 30 knihách a spisech, dále pořádal polní kázání, byl spoluzakladatelem výstavnictví, vynalezl a zlepšil 62 hospodářských strojů a byl průkopníkem praktického vyučování a propagátorem střídavého hospodaření.

Literární činnost vyvíjel ještě za dob, kdy působil jako ředitel školy v Rabínu u Libějovic. V letech 1850 – 1856 vydával své spisy o své nové soustavě obdělávání a hnojení půdy, o svých strojích a nářadích, řádkové kultuře, obdělávání okopanin, zacházení s chlévským hnojem, o střídavém hospodaření a jeho výsledcích. Již tehdy připravoval pro rolníky tiskem svoje polní kázání. V letech 1857 – 1864 pobýval Horský většinou v Praze a později v létě v Nelahozevsi. Dvůr v Nelahozevsi si pronajal od knížete Lobkovic na roky 1858 – 1864, a to mu umožňovalo větší pohyblivost a lepší uplatnění svých myšlenek v praxi ve svém podnikání. V Praze se věnoval především literární činnosti. Spolupracoval také s Vlastenecko-hospodářskou společností v Praze, kde byl dopisujícím členem od roku 1835, řádným členem pak od roku 1851. U této společnosti však nenalezl významnou podporu, protože tato zaměřovala svoji pozornost více k velkostatkům než na pokrok rolnických hospodářství.

V Nelahozevsi také pokusně a s úspěchem zkoušel intenzivní řepářství, kterému se v Libějovicích nevěnoval, když seznal nevhodnost podmínek, a dopracoval se k výborné znalosti pěstování cukrovky. V souvislosti se vznikem a správou cukrovarů brzo pochopil nutnost spolupráce s rolníky, protože vznik cukrovaru je významným zásahem do okolních hospodářství. Tak u něho vznikla i myšlenka vzorných selských hospodářství. Zdůrazňoval potřebu větších ploch cukrovky, odbornost při získávání kvalitní suroviny a dával budoucnost pouze dobře řízeným cukrovarům za spoluúčasti rolnictva. Tak se stal František Horský průkopníkem racionálního řepářství a cukrovarnictví v Čechách a na Moravě. Horského podporoval v jeho úsilí i zemědělský tisk, zvláště pak týdeník *Pokrok Hospodářský* (vydával Josef Kučera v letech 1861 – 1864) a týdeník *Hospodářské noviny* (vydávala Vlastenecko-hospodářská společnost a v letech 1852 – 1862 redigoval F. S. Kodym). V této době vydává Horský své důležité práce jako třeba „*Střídavé hospodářství...(1861)*“, „*Rolnická polní kázání (1861)*“, „*Návrh k urychlení pokroku v rolnictví...(1862)*“, „*Vzorná hospodářství...(1863)*“, různé výzvy a letáky zejména o cukrové řepě a cukrovarnictví. Své práce rozšiřoval mezi rolníky, ale

také je posílal místodržitelství, Zemskému výboru, Vlastenecko-hospodářské společnosti v Praze, ministerstvům, spolkům, obcím, atd. Svou práci dovedl v polemikách bránit a také ji účinně propagoval. Byl velmi citlivý a roku 1863 svolal do Prahy na Žofín velkou poradou zástupců hospodářských spolků a pokročilých rolníků. Jednání bylo zaměřeno na šíření zemědělského pokroku, vzdělání mezi rolnictvem, pořádání malých výstav, zakládání vzorných hospodářství a zavádění střídavého hospodaření. Byl tak vlastně položen praktický základ nového systému poradenství. Byla to mimořádná událost a František Horský ji využil k tomu, aby dal veřejně k dispozici své celoživotní zkušenosti. Jednání bylo úspěšné, mělo ohlas v tisku a vzbudilo trvalý zájem o praktickou osvětu a výchovu rolnictva. Zároveň byla připravena exkurze pro rolníky do Nelahozevsi a na některá další vzorná hospodářství. Reforma malých zemědělských usedlostí byla typickým výrazem obětavosti Horského. Sám si náklady spojené s touto činností hradil, ze svých prostředků platil i potřebné spolupracovníky a zdarma rozdával své spisy směřující ke střídavému hospodářství a racionálnímu hospodaření. Touto poradou se pak vlastně rozloučil s intenzivní veřejnou činností.

Polní kázání, která byla velmi proslavená, byla logickým vyústěním propagátorské činnosti Františka Horského. Ten patřil v českém zemědělství na venkově k osobnostem mnohostranného zaměření. Vynikal pochopením souvislostí mezi pěstováním rostlin a chovem zvířat, lidskou prací a požíváním strojů, mezi organizací, řízením a hospodářskými výsledky, nepochyboval o spojení zemědělství a zemědělského průmyslu a o nutnosti podnikavosti. Zakladatelem polních kázání sice nebyl v pravém smyslu, ale jejich obsah vycházel z jeho názorů, praktických zkušeností a pochopení potřeb rolnictva. Program těchto polních kázání se začal formovat již za doby jeho působení v Libějovicích při zavádění střídavého hospodářství, zlepšování strojů, v organizování prvních venkovských výstav, zlepšování chovu zvířat a zakládání sadů. Tehdy se dostával do úzkého praktického kontaktu s rolníky, poznával jejich potřeby a pochopil vzájemnou souvislost svého počínání v jednotlivých oblastech. Uvádí se, že počátky polních kázání Františka Horského se datují do roku 1856, kdy pravidelně o jarních nedělích přednášel v Polabí, jak zlepšit hospodaření, rozmlouval s rolníky o povznesení jejich usedlostí a rolnického stavu. Ačkoli Horský nevynikal řečnickým darem, měli o jeho výsledky zájem hospodáři ze širokého okolí, kteří naslouchali jeho poučným slovům a hlavně vnímali praktické výsledky, protože kázání nebyla pouze suchým výkladem o teorii. Jedním ze vzorů při polních kázáních byla Horskému chemická kázání německého agrochemika J. Stöckhardta. Přednášky Františka Horského byly velmi oblíbeny a on sám byl tak oblíben u českého rolnictva, že mu byl nabízen i poslanecký mandát, který však odmítl. Protože nemohl vyhovět všem pozváním na přednášky, začal uveřejňovat některá svoje polní kázání tiskem v jednotlivých sešitech a odborných časopisech. I když na kázáních mluvil přesvědčivě a srozumitelně, přeci jen jeho čeština při promluvách k lidu nebyla tak dobrá. A tak svoje poznatky a zkušenosti, které věštěl rolníkům na polních kázáních, sepsal a vydal v roce 1861 v obsáhlé knize **„Rolnická polní kázání o tom, co jest nejpotřebnější k výkonnému vzdělání polí hlavně majitelům menších pozemků“**. V téže roce vyšla kniha i německy a některé části samostatně. Kniha byla vybavena 182 perokresbami. Horského polní kázání byla součástí jeho služby rolníkům. Ve své době byla nejučinnější formou zemědělského poradenství s cílem zlepšit hospodářskou úroveň a sociální situaci

venkova, a to nejen v Čechách.⁴

S podílem Františka Horského na zemědělském výstavnictví je spojeno zejména jeho působení na panství Libějovice. Zde strávil více než dvacet úspěšných let svého aktivního života. Výstavnictví považoval za jeden z nejsilnějších činitelů při šíření zemědělského pokroku, ale také za dobrou příležitost, jak poučit širší veřejnost, podat jí náměty ke zlepšení polního hospodaření a chovu zvířat, k rozšíření jím vynalezených strojů a nářadí, nových způsobů obdělávání půdy, zavádění nových plodin, prezentaci dosažených výsledků celého hospodářství a také zemědělské pokusnictví. Vždy kladl důraz na praktickou stránku věci stejně, jako i v dalších oblastech, do kterých svou prací zasahoval. Pořádání zemědělských výstav bylo v té době teprve na samém počátku. Začalo se pozvolna rozšiřovat až zásluhou Vlastenecko-hospodářské společnosti pro Království české, která pořádala pravidelné zemědělské výstavy po roce 1830, zejména v květnových termínech. Tak se výstavnictví postupně rozšiřovalo a včleňovalo do snah o zlepšení hospodaření. Výstavy měly podat věrný obraz zemědělské a lesnické kultury v Čechách. Tento svůj vytčený cíl však spolu se šířením pokroku v širším měřítku tyto výstavy nemohly, zejména do roku 1848, zcela plnit. Důvodem bylo to, že se jich v malém počtu zúčastňovali především drobní rolníci. Příčinou slabší účasti byla často značná vzdálenost, nedostatek finančních prostředků, vzdělání a samozřejmě i celková sociální a hospodářská situace v Čechách. Proto vznikaly první snahy o pořádání výstav přímo na venkově. Významnou roli v tomto úsilí hrál Horský, který v té době působil v jižních Čechách a významně se zasloužil v průběhu let o popularizaci pokroku také pomocí zemědělského výstavnictví. Na výstavě v Praze dne 13. května 1834 předvedl například řádkový secí stroj na setí řepy do hrubků a některá vlastní zlepšení orebního nářadí.

Zkušenosti z pražských výstav vedly Horského k soustavné popularizaci pokrokových myšlenek s cílem, aby tento zřejmý posun v celém zemědělství přijaly co nejširší vrstvy a byly přeformovány do praktických výsledků celého hospodaření. To sám dokazoval zejména v době svého působení v letech 1836 – 1857 na panství v Libějovicích. Tam začal od roku 1840 organizovat občasné výstavy strojů, nářadí pro rolníky a také přehlídky hospodářských zvířat. Tyto výstavy samozřejmě spojoval s praktickým předváděním nářadí při práci i s přednáškami o hospodaření a o cestách, jak dosáhnout zlepšených výsledků. Na další výstavě, pořádané v Praze roku 1841 Vlastenecko-hospodářskou společností, vystavovalo schwarzenberské panství Libějovice u Vodňan celkem čtrnáct různých strojů a nářadí. Z nich byla polovina vynálezem Františka Horského a upoutala značnou pozornost. Po tomto úspěchu Horský pořádal občasné výstavy strojů a nářadí přímo v Libějovicích, kde představoval jejich výkonnost a správné použití. V neposlední řadě pak ukazoval plodiny a seznamoval hosty s celým hospodářstvím na panství, které řídil. Tady se v souvislosti s touto aktivitou začala rodit jeho idea slavných polních kázání. Nejdříve tak poučoval především okolní rolníky. Již od roku 1842 pořádal František Horský v Libějovicích každoroční selské výstavy a přehlídky hospodářských zvířat. Zúčastňovali se jich sedláci a drobní rolníci z Netolicka, Protivínska, Libějovic i odjinud. Ponejvíce přiváděli dvouleté jalovice z vlastního chovu.

4 HORSKÝ, F. (1861): Rolnická polní kázání o to, co jest nejpotřebnější k výkonnému vzdělávání polí hlavně majetníkům menších pozemků, Jindřich Mercy, Praha, s. 96.

Nejlepší chovatelé pak dostávali jako ocenění stříbrné dukáty a tolary, což mělo významné dopady na chovatelskou praxi nejen v nejbližším okolí, ale potažmo v celých jižních Čechách. Takto pořádané venkovské výstavy a přehlídky skotu spojené s oceněním nejlepších kusů se staly osvědčeným prostředkem pro zlepšení hospodářství a sloužily jako příklad pro pořádání obdobných výstav v Chotovinách, Plasích, Opočně, Vrchlabí a jinde. Sám Horský se k této výstavě vyjádřil slovy. „*Mimo to jsem uspořádal od roku 1842 výstavy dobytka k tomu účelu, abych zabránil nad míru časného zapouštění jalovic, které jejich vývinu a vzrůstu velmi škodí. K tomu povolil Jeho Osvícenost pan kníže Jan Adolf ze Schwarzenberka roční odměny ve zlatě a stříbře. To byly první souhrnné výstavy v Čechách a první k účelu nadzmičenému. Stav dobytka, jenž se v okolí libějickém nápadně povznese, ještě doposud svědčí, jak blahodárně působily tyto výstavy a s nimi spojené půjčování býků plemenných.*”

Horský sám se i nadále horlivě zúčastňoval zemědělských výstav nejen v Praze, ale také v Drážďanech, Londýně a Paříži, které pravidelně obesílal kolekcemi svého orebního nářadí. O jeho smyslu pro propagaci výsledků práce, názornost a instruktivnost svědčí například tištěný katalog o rozsahu 24 stran ve francouzštině, angličtině a němčině, obsahující nářadí a stroje, které vymyslel nebo zdokonalil a které vystavoval na Světové průmyslové výstavě v Paříži v roce 1855. Katalog nesl název „**Caractéristique des Instruments Aratoires et Semoirs...**“. Měl třísloupcové uspořádání podle jazyků a obsahoval popisy a vyobrazení dvaceti vystavovaných strojů.⁵

V červenci 1863 pak na jednání rolníků, spolupracovníků Hospodářských novin a Pokroku hospodářského a zástupců hospodářských spolků o šíření o šíření odborného pokroku a vzdělávání mezi rolníky doporučoval Horský zakládání odborných spolků, zemědělských škol, pořádání malých zemědělských výstav a zakládání vzorných usedlostí i zavádění střídavého hospodaření. Šlo mu o systém zemědělského poradenství na základě vědy a praxe, kde zemědělské výstavy a názorné demonstrace hrály klíčovou roli.

Zemědělským strojům a nářadím se věnoval František Horský již od doby svého působení ve Mšeci, tedy od roku 1829, a to po celých dalších třicet pět let. Právě vynálezy a zdokonalování strojů a nářadí byly jednou ze zásluhných a rozsáhlých činností, ve které dosáhl mimořádných výsledků, zásluh a širokého uznání. Soustředil se hlavně na pluhu, kultivační nářadí, stroje k setí a sázení. Zvláštní pozornost věnoval strojům a nářadím k pěstování brambor a cukrovky. Při konstrukci a zlepšování vycházel ze znalosti pěstitelských zásad a půdních podmínek. Řada pracovních ústrojí byla vyměnitelná, a například u brambor a cukrovky tvořila soustavu v několika variantách. Mnohé stroje a nástroje sestrojil, zlepšil, zkoušel je s ohledem na jejich využití do různých typů půd a k různým plodinám. Ve spolupráci s místními kováři pak stroje dále upravoval. Již ve Mšeci zdokonalil a rozšiřoval ruchadlo se stavitelnou radlicí výškově i stranově, tříradličnou harku, hrůbkový plnosevný secí stroj na jetel a další.

Nejvíce strojů pak vynalezl a zdokonalil na svém dalším působišti v Libějovicích. Zde Horskému vydatně pomáhal mistr kovář Šiman, který s ním společně řešil mnohé technické problémy. Mnohé vynálezy byly proto společné. Horský poskytoval nákresy

5 HORSKÝ, F. (1855): *Caractéristique des Instruments Aratoires et Semoirs*, Praha, s. 240.

a společně diskutovali o tom, jak technické těžkosti zvládnout po řemeslnické stránce. Spolu pak, hlavně na podzim, jezdili na pole zkoušet stroje a nářadí. Horský se stroji sám pracoval, aby zjistil jejich nedostatky a všimal si každého detailu, který by mohl vést ke zlepšení. To, co na strojích nebo nářadí nevyhovovalo, pak s kovářskými pomocníky upravovali. Po četných pokusech s nářadím k obdělávání půdy dospěl Horský ke své vlastní soustavě, která spočívala v mělčí orbě spojené s hlubokým podrýváním. Používal k tomu ruchadla, která upravil spojením s podrývákem. Skvěle se osvědčilo při závodu v orbě, které bylo pořádáno v Praze dne 18. května 1854. Toto Horského ruchadlo se třemi radličkami k podrývání potom vyráběl panský kovář Vojtěch Weber v Libějovicích nejen pro potřebu na panství, ale i pro okolní velkostatky a rolníky. V pozdějších letech pak je s vynálezy F. Horského spojeno jméno dalšího spolupracovníka, a to kováře M. Nejdka z Ovčár.

Stroje a nářadí vystavoval na výstavách, propagoval tiskem a při polních kázáních, rozdával svým žákům za odměnu a rolníkům při přechodu na střídavé hospodářství. Veřejně dával své vynálezy k dispozici a byl rád, že se jeho stroje rozšiřují mezi další rolníky. Výroba kryla ve své podstatě jen režii. Mnohé z Horského strojů se dostávaly mimo panství po Čechách, na Moravu, do Rakouska, Uherska, Ruska a jinam. Kovářská výroba již díky věhlasu strojů a nářadí, které se tak velmi dobře osvědčovaly, a také díky jejich dobré propagaci na výstavách, v tisku a v polních kázáních, nestačila pokrýt neustále rostoucí poptávku, a tak se této výroby postupně ujímaly vznikající továrny. Již okolo roku 1848 se Horského nářadí nevyrábělo pouze v Libějovicích, ale také v dalších továrnách, například u Jasper-Borosche v celém Rakousko-Uhersku vyhlášené strojírně Borosch-Eichmann na Karlově náměstí v Praze, dále pak v Josefodole u Chlumu u Třeboně, v lobkovické továrně v Jezeří – Albrechticích u Mostu a v neposlední řadě v několika továrnách na Slovensku. Jako zajímavost lze uvést to, že továrna v Josefodole, kterou Horský založil, vyráběla za tři měsíce v roce 1850 přes 100 kultivátorů, 66 podrýváků a 14 secích strojů.

Jak již bylo popsáno, k rozšiřování Horského strojů a nářadí velmi dopomáhaly výstavy. V květnu 1833 vystavoval v Praze vylepšené ruchadlo, o rok později rovněž v Praze budila zájem různá zlepšení orebního nářadí a řádkový secí stroj určený k setí řepy do hrůbků. Roku 1835 pak opět v Praze vystavoval otočné ruchadlo se dvěma radlicemi. Organizoval také v Libějovicích již od roku 1840 občasně výstavy strojů a nářadí. Na květnové výstavě v Praze roku 1854 vystavoval ruchadlo s podrýváky, které zkonstruoval předchozího roku a toto ruchadlo pak ještě s dalšími stroji (například ruchadlo Horského s vyměnitelnou radlicí) vystavoval v Paříži v roce 1855. První popis strojů Františka Horského s jejich vyobrazením uveřejnil P. Hahna v knize z roku 1849 ***„Praktische Anleitung zur führung einer Fruchtwechselwirthschaft in der ausführlichen Darstellung der Musterwirtschaft Libějitz“***. Sám Horský uvádí jako přílohu IV. ke spisu „Střídavé hospodářství“, Praha 1861, přehled 58 různých strojů a nářadí, které vynalezl nebo zlepšil. Podrobnou studii o zemědělském nářadí a strojích Františka Horského uveřejnil ve vědeckých pracích Zemědělského muzea Zdeněk Tempír pod názvem ***„Zemědělské stroje a nářadí Františka Horského“***. Zde konstatuje, že k nejrozšířenějším Horského strojům patřila především tříradličná harka, různé úpravy ruchadla a širokosecí stroj na jetel. Uvádí se, že zkonstruoval 62 různých strojů a nářadí. Podle seznamu vypracovaného Horským v roce 1861 tu však podle Tempíra chybí ruchadlo otočné se dvěma radlicemi, které bylo vystavováno v Praze roku 1835, dále hladký ruční válec a dva

další vynálezy. Více než dvě desítky původního originálního nářadí konstrukce F. Horského je uloženo v Muzeu zemědělské techniky v Čáslavi.⁶

František Horský obesílal řadu výstav svými stroji, stejně tak se snažil o jejich propagaci v dobovém tisku. Zemědělské stroje pak vrchovatou měrou přispěly k propagaci jeho práce, českého zemědělství i kvalitní strojní výroby v Čechách. Horský se tak stal nejvýznamnějším konstruktérem, uživatelem a samozřejmě zlepšovatelem zemědělských strojů a nářadí v Čechách do roku 1875. Ovlivnil i další vývoj v konstrukci zemědělských strojů a nářadí a rozmach zemědělského strojínictví. Jeho stroje přispěly ke zlepšenému obdělávání půdy a výnosů rostlin. Dále pak urychlily postupný přechod na střídavé hospodaření, a tím, že se osvědčily v rozmanitých podmínkách, přispěly k technickému pokroku zemědělství v Čechách.

František Horský úspěšně rozvíjel nové způsoby šíření pokroku. Uvědomoval si, že pořádání výstav, využívání tisku, poradenství a vzorová hospodářství jsou nezbytné atributy rozvoje praktického vyučování. Považoval je vždy za součást úsilí o povznesení zemědělství a zvláště rolnických hospodářství, které se prolínají a ve svém celku pak vytvářejí pokrok praktického hospodaření.

Horský sám byl absolventem Vyšší hospodářské školy k teoretické a praktické přípravě úředníků pro potřeby schwarzenberského panství. Škola byla založena v roce 1801 v Českém Krumlově a zanikla až po zrušení roboty, v roce 1850. Patřila k nejstarším vyšším zemědělským školám v Evropě a pro svou vysokou úroveň byla vzorem později zakládaným akademiím v Německu. Základy výuky byly samozřejmě použity i ve vybudované škole rolnické v Rabínu u Vodňan, kde Horský zdarma působil v ředitelské funkci v letech 1850 – 1857. Zde rozvíjel základy účinnějšího praktického šíření zemědělské osvěty v nejbližších rolnických vrstvách a našlo zde dobré vzdělání mnoho českých rolníků. Vlastní výuka byla zahájena 17. listopadu 1850. Školní vyučování odpovídalo zemědělskému cyklu a trvalo od 11. listopadu do 31. října, tedy celý rok. Učit se zde mohli absolventi obecných škol starší šestnácti let. Škola byla tříletá s tím, že vyučovací látku žáci zvládli za jeden rok, a ve druhém a třetím roce se látka prohlubovala a rozšiřovala. Byla zde tedy uplatněna metoda výuky v tzv. kruhových cyklech. Žáci mohli vyjít z každého ročníku s uceleným vzděláním, ale ve stupňovaném rozsahu. Od roku 1857 se pak stal tříletý pobyt ve škole podmínkou pro získání vysvědčení, a proto byly upraveny osnovy. Zkoušky byly měsíční a pololetní, probíhaly rovněž formou soutěží se zemědělským nářadím, soutěžením v orbě, atd. Mezi vyučováním, které probíhalo ráno a večer, vykonávali žáci pod dohledem učitele různé práce na poli. Tak byla úzce propojena teorie s praxí. Vyučovalo se všem zemědělským oborům včetně geometrie, stavebnictví, ovocnářství, lesnictví, účetnictví a kování koní. Součástí výuky byly i návštěvy okolních statků. Žáci se připravovali i na ovládání strojů a nářadí, orání, setí, kultivaci. Ve všech jednotlivých oborech probíhaly zkoušky a soutěže s tím, že vítězové dostávali odměnu. Tou často byly právě stroje Františka Horského.

O vyučování na škole byl značný zájem. Původně byla koncipována pro 24 žáků, na které byly vyčleněny prostředky. Zasluhou Horského se ale podařilo získat další dotace pro nemajetné žáky. V letech 1850 – 1856 zde bylo zapsáno 450 žáků, což bylo čtyřikrát

6 TEMPÍR, Z. (1978): Zemědělské nářadí a stroje Františka Horského. Vědecké práce Zemědělského muzea, sv. 18. Praha, s. 163–193.

více, než činil původní předpoklad, v roce 1857 zde studovalo 100 žáků. Absolventi přijímali místa většinou jako úředníci, šafáři a pokladní na velkostatkách, které byly nuceny po roce 1848 rozšiřovat počet dělníků. Jenom asi desetina absolventů se vracela na usedlosti otců. Horský nezapomínal na chudé studenty, podporoval je a dokonce pro ně založil na škole stipendia. Žáky brzy rozděloval na dvě oddělení podle předběžného vzdělání a schopností. Zavedením kvalitní praktické výchovy pak vzniklo vyšší a nižší oddělení. Na škole byl vzorný pořádek, rychle získala vysoký kredit a stala se vzorem pro další kraje, aby uvažovaly o samostatném zemědělském vyučování, protože škola v Rabínu nemohla přijmout všechny zájemce o studium. Po uvolnění Horského na jeho vlastní žádost ocenila jeho skvělé služby a výsledky Vlastenecko-hospodářská společnost slovy „*že podstatně povznese a vzdělá hospodářské národní vyučování*“. Po odchodu Horského školu převzal a řídil ředitel schwarzenberských velkostatků E. Hanuš, a to až do jejího zrušení v roce 1867. Stalo se tak na základě rozhodnutí Vlastenecko-hospodářské společnosti pro Království české, které souviselo se vznikem celé řady nových zemědělských škol a učilišť různého typu. I nadále však byla využívána knížetem J. A. Schwarzenberkem jako soukromý tříletý ústav k výchově nižších úředníků pro vlastní statky a také se tu bezplatně vzdělávalo několik rolnických synů se zajištěným dědictvím rolnické usedlosti. Definitivní konec školy nastal 13 let po smrti Horského, tedy v roce 1890.

František Horský tak vykonal průkopnickou práci v zemědělském vyučování, zejména v praktické oblasti a snažil se přizpůsobit tuto činnost potřebám doby. Byl první, kdo zabezpečil dobré vzdělání českých rolníků na české rolnické škole a zasloužil se o uznávanou metodiku pro vyučování zemědělské praxe a organizace poradenství. V neposlední řadě podnítil ostatní kraje k zakládání zemědělských škol.

Vysokou autoritu si vydobyl František Horský jako neúnavný propagátor a průkopník intenzivního hospodaření prostřednictvím střídání plodin. První tištěná zmínka o střídavém hospodaření, se kterým vystoupil na veřejnost, pochází již ze 13. března 1845, kdy vydal spis s názvem „*O střídavém hospodářství*“, kde Horský podává k posouzení své představy a všeobecnou charakteristiku střídavého hospodaření. Jedním z vrcholných spisů je dílo „*Střídavé hospodářství a jeho všeobecné rozšíření*“ s podtitulem „*Nejmocnější prostředek rozmnožení národního bohatství a k usnadnění placení daně*“. Kniha vyšla roku 1861 v Praze u Jindřicha Mercyho v češtině a němčině. Je datována v Nelehozevsi dne 20. dubna 1861 a do češtiny ji převedl český agrochemik, zemědělský redaktor a pedagog Josef Kučera. Tento spis vyjadřuje snahu Františka Horského systematizovat a reorganizovat rolnická hospodářství na základě střídavého hospodaření. Vedle reorganizace panství, na kterém sám působil, vypracoval systematizační plány pro 123 rolníků v 83 obcích devíti krajů. Sám zřídil devět vzorových usedlostí v šesti okresech a poskytl jim finanční výpomoc. Při organizaci statků a rolnických usedlostí zásadně vycházel z poznání, zda jednotlivé uvažované kultury – pole, louky a pastviny jsou ve shodě s přirozeným stanovištěm. Po navržených změnách v jejich skladbě (například zornění nevhodných luk a pastvin) později následovalo rozhodnutí o střídavých osevních postupech s důsledným zařazováním řepky a někdy také jetelotrav do osevních sledů. Současně doporučoval dbát na správné skloubení celé rostlinné produkce s chovem zvířat, provádět bilance, zabezpečit rovnováhu na principu vzájemných vazeb mezi stavy hospodářských zvířat a potřebou krmiv, mezi produkty chlévského hnoje a potřebou hnojení a mezi potřebou

výrobních prostředků a práce. Razil zásadu, že vyšší výnos je vždy rozhodující pro dosažení vyššího čistého zisku s ekonomicky vynaloženými náklady. O tom, že se Horský snažil, aby tato kniha o obsahu deseti kapitol a čtyř přídavek byla co nejvíce průkazná a srozumitelná, svědčí množství tabulek, výpočtů a přehledu jeho hospodaření na libějovickém panství. Používá jednoduchých a snadno pochopitelných výpočtů a porovnávání výtěžků. Střídavá hospodaření neviděl izolovaně, ale v úzkém spojení se zlepšeným obděláváním půdy, zejména cestou mělčí orby s prohlubováním, využíváním kvalitního hnoje, v zavádění strojů, s vazbou na chov zvířat, v působení dalších odvětví na zlepšení ekonomické situace rolníků i na všeobecný pokrok. Dbal zásady, že každá reforma hospodaření musí nutně vycházet ze zvyšování úrody půdy obděláváním, meliorací, hnojením, střídavými postupy osevu, pečlivého ošetřování hnoje a zakládání kompostů. Střídavé osevní postupy byly základem organizačního modelu podniku v jeho soustavě střídavého hospodaření. Upozorňoval rolníky, že je třeba půdu náležitě obdělávat, nesít obilí hned po sobě, protože půda se vysiluje a zapleveluje, a že v době přechodu na střídavé hospodaření slouží úhor k posílení půdní úrodnosti. Reorganizaci podniku přecházející na střídavé hospodaření nazýval Horský systematizováním. Uvádí, že chce-li hospodář dosáhnout v krátké době trvalejšího nejvyššího výnosu, musí splnit tyto tři podmínky:

- zajistit dokonalou, včasnou a účelu přiměřenou práci
- přesné střídání plodin
- množství mrvy s doplněním kompostu a průmyslových hnojiv

Střídavé hospodaření se stalo základním stavebním pilířem racionálního zemědělství a rolnického hospodaření. František Horský byl jeho pravým průkopníkem, který mohl svá tvrzení opřít o praktické výsledky své práce.⁷

Velkostatek Kolín

Samostatnou kapitolou života Františka Horského je období po dovršení jeho 60 let, kdy ve své poslední tvůrčí etapě dosahuje vynikajících výsledků reorganizace hospodaření a příkladné a prospěšné podnikavosti.

V roce 1862 zakoupil Horský zanedbané panství Kolín a Dolany od dědiců Václava Veitha za 460 tisíc zlatých. Celé panství bylo v zbědovaném stavu. Zámecké pozemky, které se většinou nacházely na nízkém písčitém břehu Labe, byly zabahněné, takže výnosy ze statku byly nepatrné. Kromě starého sešlého zámku v Kolíně s malým pivovarem a jedním zpusťlým dvorem byly k dispozici pouze pozemky, které byly z valné části využity pouze jako pastviny. Horský se ujal hospodaření v Kolíně za těžkých dob i těžkých podmínek. Koupí panství se vydal z peněz a bylo mu jasné, že pro úspěch hospodaření a renesanci panství bude třeba nemalých investic. Proto hledal možnosti výpůjčky peněz ve Vídni a v Bavorsku. Po obdržení úvěru se pak ihned pustil do výstavby panství a hlavně průmyslových závodů, které zaručovaly zúročení až 15%. Velkou vůlí, pevným programem, promyšlenou organizací a využitím všech svých poznatků a zkušeností vytvořil za poměrně krátkou dobu z Kolína

7 HORSKÝ, F. (1861): Střídavé hospodářství a jeho všeobecné rozšíření. Jindřich Mercy Praha, s. 137.

příkladné hospodářství spojené se zemědělským průmyslem a dalšími aktivitami.

Začal na svém pozemku provádět meliorační práce, vybudoval cesty a silnice, podle kterých dal vysadit již roku 1863 tisíce ovocných stromů. Silnic využil k propojení dalších dvorů, které levně vystavěl z domácího materiálu od základu. Tyto hospodářské budovy, stavěné z hlíny, plev, slámy a dřeva, budily svou cenou a praktičností všeobecný obdiv nejen doma, ale i v zahraničí, jak je doloženo dobovou literaturou. Horský nejprve na Bačovských gruntech vystavěl nový poplužní dvůr, který na počest zemřelé manželky nazval Karolín, následně v Ovčárech dvůr Františkov a u Býchor a v Hájkách ještě dva menší dvory ze sušených cihel. Pátý dvůr získal koupí familiánského dvora v Kolínském Císařovsi. Postupně upravil i půdní drážbu a vypovídal nájmy, které nekryly ani úroky z kupní smlouvy. Začal využívat železniční vlečku ke zlepšení orné půdy tak, že hlavně v zimních měsících míchal vzájemně jílovitou a písčitou půdu, aby vyrovnal její složení na obou březích Labe. V jeho činnosti mu pomáhali zeťové, vnuci a především Horského odchovanci ze školy v Rabínu. Měl velmi znalý, dobře placený a výkonný personál, o který se dobře staral a kterému vytvářel i dobré podmínky pro práci. Jako příklad může sloužit obec Volárna. Ta měla před příchodem Františka Horského necelé dvě desítky čísel. Horský sem přivedl zemědělské dělníky, pro které vystavěl domky v seřazených ulicích a náves osázel kaštany. Ke každému domku patřil kousek pole, kde mohli rolníci hospodařit. Tento majetek pak Horskému spláceli, a bylo proto i v jejich zájmu, aby výsledky hospodaření byly co nejlepší.

Začal rovněž s budováním zemědělského průmyslu. Zámecký pivovár v Kolíně proměnil v rozsáhlý parostrojní pivovar se sladovnou, který vařil 25 tisíc hl piva a sklepy měl na kapacitu 60 tisíc hl piva. Pivovar pak prodal akciové společnosti, ve které měla jeho rodina značný podíl akcií. Na Zálabí vybudoval za tři roky nový cukrovar pro zpracování své i selské cukrovky. Řepa z jeho dvorů byla dopravována po Labi velkými nákladními loďmi. Na tehdejší dobu to byl jeden z nejmodernějších cukrovarů, který byl již zařízený na difúzi. První kampaň byla na přelomu let 1870 – 1871 a Horský sám ze svého panství do cukrovaru dodával ročně zhruba 10 až 12 tun řepy. To bylo právě v období konjunktury, takže značný zisk umožnil Horskému nejen zaplacení dluhů, ale i další investice a podnikání. Zakoupil posléze dvory Žďáry u Kadaně, Velemyšleves a Bažinu u Žatce.

Zlepšil také špatně vedené lesní hospodářství, vystavěl nové pily a hájovny. Osvědčil se zde i jako znamenitý lesník a přítel myslivosti. Lesy byly v té době na panství v zuboženém stavu. Proto si Horský najal zkušeného odborníka, nadlesního Františka Křepelu, který měl k dispozici lesního a hajného a další dobrý personál, a společně probrali celý plán revitalizace lesnictví. Ten spočíval hlavně v tom, že mezi borovice a smrky vysadili rychle rostoucí břízy, které poskytovaly jehličnanům dobrou ochranu. Horský si lesa vážil a nedovolil dřevo kácet. V revíru měl hojnost zvěře a často pořádal na svém panství proslulé hony. Zlepšil rovněž rybníční hospodářství a Kolínsku a u Týnce nad Labem založil velký vinohrad. Uznání se mu dostalo tím, že byl jmenován okresním starostou Kolína.

V katastru Býchor vystavěl v anglickém slohu nový zámek Horskysfeld s parkem, ovocnou a zelinářskou zahradou. V tomto zámku pak bydlel až do své smrti.

Svoje dřívější vztahy k zemědělskému školství udržoval František Horský především prostřednictvím exkurzí zemědělských škol, které k němu do Kolína často zajížděly a které s radostí vítal. Mezi hosty byl několikrát také profesor hospodářských nauk

na vyšších reálných školách v Rakovníku Antonín Červený. Ten na základě výzvy Matice rolnické vylíčil výsledky všestranné činnosti Horského ve spisu „**Velkostatek Kolín a jeho důmyslné a vzorné zařízení**“, který vyšel v Praze roku 1870. Červený zde dopodrobna na základě osobních poznatků líčí jednotlivé kroky, které změnily původně zanedbané panství k takovým výsledkům, jež z něho udělaly vzorné hospodářství. Náhorně popisuje postupy melioračních prací, rozdělování a zlepšování pozemků, povahu zdejší půdy a její hnojení, výstavbu budov a stájí a přípravu chlévského hnoje. Popisuje zde rovněž nejpoužívanější stroje a hospodářské nářadí. Věnuje pozornost i osevním soustavám, přípravě půdy a sadovnictví. Všimá si také propojení zemědělského průmyslu (pivovar a cukrovar) a využití jeho produktů pro hospodaření, i se zpětnou vazbou. Publikace pak přispěla k další popularizaci Horského a jeho panství v Kolíně.

Soustavným studiem a pokusy s kořenovými soustavami a hlubokou orbou a s pokusy používáním hnojiv poznal Horský důkladně podmínky správného hnojení a seznan nezbytnost používání umělých hnojiv. Spojil se proto s osvětleným sedlákem J. A. Prokúpkem z Kutlíř, který již od roku 1863 zkoušel používání umělých hnojiv. Spolu stáli u vzniku první české chemické továrny s názvem „**Akciová továrna na vyrábění umělých hnojiv a lučebnin v Kolíně**“. Byla založena roku 1871 za spoluúčasti dalších pokrokových rolníků a statkářů. Definitivní stanovy byly předloženy ke schválení 22. září 1871 a potvrzeny 6. října 1871 rozhodnutím místodržitelství. Do obchodního rejstříku byla továrna zapsána 13. ledna 1872 kutnohorským krajským soudem. Plný provoz byl zahájen v červnu 1872, kdy bylo započato i se samostatnou výrobou kyseliny sírové, která byla dosud dovážena z ciziny. Továrna sama byla sice podle schválených stanov koncipována pouze na 10 let, svým významem však předstihla dobu a tvoří i dnes jeden ze základních kamenů průmyslové výroby v Kolíně.⁸

Pro vyrábění hnojiva byla velkou reklamou ta skutečnost, že je pravidelně odebírali Horský i Prokúpek. Ti sami neopomněli hnojiva propagovat při všech konaných exkurzích. Nejvýznamnější se pak konala 21. června 1873, kdy na dvoře Karlín uspořádal Horský vzorovou výstavu plodin, strojů a nářadí. Při této příležitosti pak byla vystavována i umělá hnojiva vyrobená v akciové továrně v Kolíně. František Horský na výstavu sám objednal a zaplatil zvláštní vlak z Vídně a zpět. Ten přijel i s korunním princem a mnoha dalšími hosty po 4 kilometry dlouhé vlečce až přímo do dvora. Zde bylo pro účastníky připraveno bohaté pohoštění a Horský se prezentoval nejen jako vynikající hospodář, ale i jako pozorný hostitel. Jako průvodce hostům napsal své poslední literární dílo „**Mei Streben, Wirken, meine Resultate nebst praktischen Rathschlägen zur Organisation und Systemisierung landwirthschaftlicher Besitzungen ohne Geldvorauslage**“, kde vylíčil své zkušenosti a práci v dřívějších službách i na kolínském panství. Tato výstava se stala zlatým hřebem výstavnictví, kterým se mohla monarchie pochlubit. Všechny časopisy i výstavní propagace označovaly kolínské panství jako vzorný podnik, příklad největší zemědělské intenzity, v němž byly na nejvyšší míru aplikovány vědecké vymoženosti a praktické poznatky. Jméno Kolína se rozletělo po celém světě a sám František Horský byl nazýván velmistrem rakouských zemědělců. Obdiv byl o to větší, že nemocmi trpící

8 NOŽIČKA, J. (1940): Z historie Lučební Kolín, a.s. první české továrny lučební. Praha.

Horský tento doslova zázrak dokázal během pouhých deseti let s poměrně nepatrnými prostředky. Z panství, které před rokem 1862 vynášelo 36 až 46 tisíc ročně, dosáhl ročního výnosu 168 tisíc korun. Jeho velkostatek byl považován za nejlepší v celém Rakousku, ale měl i s jeho majitelem pověst celoevropskou.⁹

Osobnost a odkaz Františka Horského

František Horský měl šťastnou domácnost. Byl dvakrát ženatý, po předčasné smrti své první ženy roku 1854 se znovu oženil o rok později. Vzal si za ženu Karolinu Hartmannovou, šlechtici z Harthentalů, která byla vdovou po úředníkovi z Horského panství. Celkem měl František Horský 18 dětí. Byl rozeným autokratem, služba u něho byla velmi náročná a plnění svých příkazů po každém bezohledně vymáhal. Miloval hudbu, lov a přírodu vůbec. Na své zdraví byl opatrný a jezdil pravidelně 32 let do lázní Teplice u Mostu a později do Gastýna. Navzdory svým nemocem sám pravidelně konal inspekční cesty po svém panství. Koncem života ho trápila dna a ischias takovou měrou, že se mohl pohybovat pouze o berlích. Jeho vytrvalost a železná vůle byla bezpříkladná a pracoval až do posledních dnů svého činného života. Tak se dožil v pilné práci věku 76 let, přičemž celý jeho život byl vyplněn intenzivní prací, studiem a přemýšlením. František Horský zemřel sešlostí věkem 6. dubna 1877 v Býchorech a byl s velkou okázalostí pohřben v rodinné hrobce v Ovčárech u Kolína.

Již za jeho života se mu dostalo mnoha poct a ocenění. Za dosažené výsledky byl odměněn zlatou medailí od císaře v roce 1843, v roce 1851 obdržel rytířský kříž řádu Františka Josefa, byl čestným občanem Kolína, Rokycan a řady dalších obcí, obdržel i pruské a saské řády a medaile. Byl dokonce povýšen do rytířského řádu a od roku 1863 mohl používat šlechtický titul s přídomkem „*von Horkysfeld*“. Povýšení do stavu rytířského bylo motivováno i Horského statečným chováním za války v roce 1866, kdy jako okresní kolínský starosta zajistil zachování pořádku, uklidnění a bezpečnost obyvatelstva. Koncem roku 1866 obdržel proto řád železné koruny III. třídy, s čímž souviselo i jeho povýšení do dědičného stavu rytířského. To se stalo císařským dekretem 26. dubna 1867. Jeho celoživotní snaha o reformu českého zemědělství se odrážela i v erb, na kterém má František Horský jako symbol své práce Veverkovo ruchadlo a žitné klasy zlaté barvy.

František Horský patřil k nejpřednějším českým zemědělským průkopníkům a reformátorům devatenáctého století. Významně přispěl k zemědělskému pokroku svých současníků a zanechal inspirující odkaz pro příští generacím. O tom, že je jeho odkaz aktuální i dnes, svědčí i řada nadačních fondů, které nesou jeho jméno a jsou spojeny s ekologickým zemědělstvím. V roce 1991 pak byla na jeho počest založena v Praze Nadace rytíře Františka Horského, která má za cíl podporovat to, o čem celý život František Horský usiloval, tedy o pokrok v zemědělství.¹⁰

9 ČERVENÝ, A. (1870): Velkostatek Kolín a jeho důmyslné a vzorné zařízení. Praha.

10 SKALA, L. (1992): Významné osobnosti českého zemědělství. Brázda, Praha, s. 23 – 28.

Prameny a literatura

- ČERVENÝ, A. (1870): Velkostatek Kolín a jeho důmyslné a vzorné zařízení, Matice rolnická Praha, s. 127.
- DOLANSKÁ, L. (2000): Program sbírkové dokumentace díla Františka Horského. diplomová práce bakalářská, Opava.
- HORSKÝ, F. (1855): Caractéristique des Instruments Aratoires et Semoirs. Praha, s. 24
- HORSKÝ, F. (1861): Rolnická polní kázání o to, co jest nejpotřebnější k výkonnému vzdělávání polí hlavně majetníkům menších pozemků, Jindřich Mercy Praha, s. 96.
- HORSKÝ, F. (1861): Střídavé hospodářství a jeho všeobecné rozšíření, Jindřich Mercy Praha, s. 137.
- JÍLEK, F. (1985): Studie o technice v českých zemích 1800 – 1918, sv. 1, Sborník NTM Praha, s. 494.
- MICHÁLEK, M. (1937): Zemědělstí buditelé, Novina Praha, s. 55–82.
- NOVÁK, P. (2004): Historie zemědělské techniky, Profi Press, s. r. o. Praha, s. 146.
- NOŽIČKA, J. (1940): Z historie Lučební Kolín, a.s. první české továrny lučební, Novina Praha, s. 160.
- RIEGER, F. L. (1863): Slovník naučný. (III. díl, F-CH), Praha, s. 889–890.
- SKALA, L. (1991): František Horský a české zemědělství, Agrospoj Praha, s. 83.
- SKALA, L. (1992): Významné osobnosti českého zemědělství, Brázda, Praha, s. 23 – 28.
- TEMPÍR, Z. (1978): Zemědělské nářadí a stroje Františka Horského, Vědecké práce Zemědělského muzea, sv. 18, Praha, s. 163–193.
- Internetové stránky obcí a měst: Bílina, Kolín, Mšec, Vodňany a Volárna
- Internetové stránky rodů Schwarzenberků a Lobkoviců
- Obecní úřad Libějovice
- Regionální muzeum Kolín

Karel Osvald a jeho přínos českému chmelařství

Karel Osvald and his contribution to the Czech hop

Činností Karla Osvalda byly položeny základy českého chmelařského výzkumu. Jeho dlouholetým úsilím na poli šlechtění chmele byly získány tři klony, nesoucí jeho jméno.

I v současné době jsou tyto klony nosným sortimentem současného chmelařství České republiky.

Karel Osvald activities laid the bases of the Czech Hop research. Many years of his breeding efforts in the field of hops, three clones were obtained, carrying his name. Also in these times these clones are supporting range of goods in current hop production of the Czech Republic.

České chmelařství mělo v minulosti - a má i v současné době - v domácím i světovém zemědělství nezastupitelnou úlohu. Chmel jako jedna z nejstarších kulturních plodin patří mezi naše intenzivně pěstované plodiny a náleží k našim významným exportním zemědělským komoditám s nejdelší tradicí, komoditám, které se vyznačují špičkovou jakostí. Přes 80% chmele je každoročně vyváženo, český chmel tvoří kvalitativní základ nejen českých, ale i světových piv. Česká republika je čtvrtým největším producentem chmele za Německem, USA a Čínou a zároveň je největším producentem jemného aromatického chmele s nižším výnosovým potenciálem, ale specifickými aromatickými vlastnostmi.¹

Základem jedinečnosti českého chmele jsou nenapodobitelné přírodní podmínky, především v žatecké chmelařské oblasti. Vynikající jakost chmelových hlávek je však významně ovlivněná odbornou prací chmelařů ve výrobě i v chmelařském výzkumu.

Český chmel by nedosahoval svých kvalit a věhlasu, nebýt řady vynikajících odborníků a šlechtitelů chmele. Jedním z těchto významných odborníků byl Doc. dr. ing. Karel Osvald, významná osobnost českého chmelařství, zakladatel chmelařského výzkumu, významný šlechtitel žateckého poloraného červeňáku a propagátor moderních metod šlechtění chmele pomocí klonové selekce v původních krajových porostech. Za svou práci obdržel mnoho ocenění v oblasti pěstování a šlechtění chmele. Jeho přínos v oblasti chmelařství položil základy českému chmelařskému výzkumu nejen u nás, ale promítl se i do zahraničí.

Rodištěm Karla Osvalda byla obec Domoušice ležící v okrese Louny. Narodil se zde 19. září 1899 Albině, rozené Riegrové z Domoušic. Jeho otec - Karel Osvald - pracoval jako schwarzenberský pokladník na místním lesním úřadě. Ve třech letech mu otec zemřel. Karel Osvald absolvoval obecnou školu v Domoušicích a v jedenácti letech nastoupil na reálku v Lounech, kde v roce

1 KOVAŘÍK, M. a kol., (2010): Český chmel. s. 1

1917 maturoval.² Po maturitě se zapsal na tábořskou zemědělskou akademii. Před nástupem ke studiu musel ovšem nastoupit vojenskou službu, kterou ukončil v listopadu roku 1919. Po návratu z vojny začal studovat zemědělskou akademii v Táboře. Tato akademie byla posléze zrušena, a tak následoval přestup do Prahy na Vysokou školu zemědělského inženýrství. Tuto vysokou školu ukončil v roce 1921 druhou státní závěrečnou zkouškou.

Krátkou praxi absolvoval na státním velkostátku v Jenči u Prahy a poté nastoupil jako výpomocná odborná síla v Biologickém ústavu Státních výzkumných ústavů zemědělských v Praze. V roce 1922 se stal asistentem stolice (tehdejší katedry) pro zušlechťování rostlin na Vysoké škole zemědělské v Praze a byl pověřen vedením selekční stanice v Uhříněvsi.

Poté co nastoupil na vysokou školu, se mu podařilo získat stipendia na zahraniční cesty po Evropě. V květnu 1922 získal stipendium ministerstva zemědělství ve výši 6000 Kč na cestu do Německa, Dánska a Švédska, a ve stejném roce mu vysoká škola udělila stipendium do těchto zemí ve výši 9000 Kč.

Karel Osvald

V první polovině dvacátých let dvacátého století ministerstvo zemědělství na území tehdejší republiky zřídilo síť výzkumných stanic. Na Žatecku pokusná zemědělská stanice chyběla. V letech 1922 až 1924 byla vedena mnohá jednání na ministerstvu zemědělství o zřízení stanice, která by se zabývala i chmelařskou problematikou. V roce 1925 ministerstvo zemědělství zakoupilo zbytkový statek v Deštnici u Žatce, a ve stejném roce byla i nemalou zásluhou Karla Osvalda založena Zemědělská výzkumná stanice

2 FRIC, V. - PSOTA, V. - TOMÁŠEK, K. - ČERNOHORSKÁ, M. - BASAŘOVÁ, G. (2004): Pivo –slad – chmel od A do Z České, moravské a slovenské osobnosti. s. 120.

v Deštnici. Obec Deštnice se nachází v jihovýchodním cípu lounského okresu a je známá chmelařské veřejnosti jako obec s letitou tradicí pěstování chmele. Jelikož Karel Osvald pocházel z chmelařské oblasti a problematika pěstování chmele mu byla blízká, prosazoval řadu pokrokových názorů. Jedním z názorů bylo, že pokud má být české chmelařství konkurenceschopné, je potřeba se zaměřit na vlastnosti našeho chmele. Významnou předností chmele české provenience, byla v minulosti, stejně jako v současné době, kvalita a výkonnost.

Od 1. ledna 1926 byl Karel Osvald jako asistent pro zušlechťování rostlin pověřen ministrem zemědělství řízením šlechtitelských prací na deštnické pokusné zemědělské stanici. V roce 1927 byly pod jeho vedením započaty selekční práce ve chmelu a šlechtění. Z populace krajové odrůdy žateckého červeňáku vybral Dr. Osvald celkem 276 matečných rostlin, které vykazovaly lepší celkovou výkonnost než výchozí materiál. Výběry byly prováděny u předních pěstitelů ve výrobních obcích: Domoušice, Solopysky, Hřivice, Louny, Státní výzkumná stanice chmelařská Deštnice a Hospodářská škola Rakovník. Výsledky klonové selekce se ukázaly velmi úspěšné. V roce 1932 byl k pěstitelskému ověření Osvaldových výběrů předán sadbový materiál pěstitelům hospodařícím v žatecké oblasti. Pro tyto pěstitele bylo věcí prestiže podílet se na realizaci pokusů tohoto úspěšného šlechtitele chmele.

V roce 1935 bylo vybráno a ponecháno pro další bližší sledování 17 klonů, z toho tři - Osvaldovy klony č. 31, č. 72 a č. 114 - byly dány do množení. Tyto klony přihlásil jako nové šlechtění ke zkouškám dne 17. února 1945. Další přihláška těchto klonů ke zkoušce hodnoty pro rejstřík odrůd byla podána v březnu 1947. V roce 1952 Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský v Praze, pobočka v Žatci zpracovala návrh na zápis nových klonů do rejstříku povolených odrůd a v téže roce následovalo povolení klonů. Podle ranosti byly klony klasifikovány: raný – klon č. 114, poloraný – klon č. 31 a klon č. 72, polopozdní – klon č. 126. V padesátých a šedesátých letech došlo k úřední likvidaci všech porostů klonu č. 126, který svou výnosností, jakostí a pozdější zralostí navazoval na povolené Osvaldovy klony.

I když se Karel Osvald původně věnoval i dalším hospodářským plodinám, jeho celoživotní práce byla zaměřena především na studium genetiky a šlechtění chmele. Hlavním cílem jeho šlechtitelské práce byla snaha vypěstovat kvalitní výchozí materiál a na menší ploše tak dosahovat vyšší sklizně jakostního chmele. Tato jeho snaha vyústila ve vyšlechtění výnosnějších a jakostnějších odrůd chmele - Osvaldových klonů č. 31, 72 a 114. Protože má jakost českého chmele a zvláště jeho nedostižná vůně dobré jméno, nebyly hledány výchozí chmelové keře v cizím materiálu, ale v dosavadních kulturách našich chmelařských oblastí. Osvaldovy klony tak byly vypěstovány výběrem z červeňáků pěstovaných v žatecké oblasti. Hlavním účelem šlechtění bylo zvýšit výnosnost a jakost, přičemž Osvald neopomíjel sledovat i odolnost proti chorobám i škůdcům a ranost jednotlivých klonů. Tyto klony vynikaly vysokou výnosností a hodnotou hlávek a uchovávaly si tyto vlastnosti nejen v různých letech, ale i na různých stanovištích a svojí ušlechtilostí daleko předčily běžně pěstované chmele. Osvaldovy klony představují nejkvalitnější žatecký chmel a daly základ pro šlechtění našich i zahraničních jemně aromatických odrůd. Byly rychle šířeny a patří i v současnosti k nosným odrůdám naší odrůdové skladby chmele a jsou pěstovány na převážné většině ploch našich chmelnic, což představuje cca 80% celkové výměry

chmelnic v České republice. Svými znaky odpovídají Žateckému poloranému červeňáku. Při hodnocení vlastností a výnosu, mají tyto klony úroveň srovnatelnou s ostatními klony Žateckého poloraného červeňáku ve výnosech, při mechanickém hodnocení a obchodním posudku. V obsahu alfa hořkých kyselin některé novodobé klony Osvaldovy klony překonávají. Osvaldův klon č. 72 se používá při zkoušení jemně aromatických chmelů stále jako standarda. Tento klon je v pěstitelské praxi stále nejvíce rozšířen. Žatecký chmel se svým ojedinělým aroma i jemnou hořkostí hraje stále nezastupitelnou roli při výrobě kvalitního piva.

Původní Osvaldovy klony jsou v současné době ozdravovány. Cílem je získání kvalitativně lepšího žateckého chmele a tím zvýšení jeho konkurenceschopnosti na světových trzích. Ve spolupráci se zahraničním partnerem se za pomoci tkářových kultur podařilo v roce 1995 získat první ozdravené rostliny. Díky Osvaldovu šlechtitelskému talentu a znalosti poloh, náležících do centra žatecké chmelařské oblasti, dokázal z rozmanitého genofondu položit základ i pro následující šlechtitelské generace, zasahující až do současnosti. Velkým kladem Osvaldovy šlechtitelské práce bylo vytvoření úzkého kontaktu s chmelařskou základnou a jednotlivými pěstiteli, pro které byla spolupráce s ním velkou poctou.

K výrazným povahovým rysům Karla Osvalda patřila pracovitost. Byl velice pracovitým člověkem, ale velkou pozornost věnoval i neustálému sebevzdělávání. V roce 1927 obhájil svoji doktorskou disertační práci na téma „Variační statistika šířky obilky pšeničné“ a byl mu udělen doktorát technických věd. Národohospodářský ústav při České akademii věd a umění mu v roce 1927 udělil stipendium ve výši 10 000 Kč za účelem absolvování tříměsíční cesty do Německa a Anglie. Cílem této cesty bylo zdokonalování se ve šlechtění chmele a seznámení se s šlechtitelskou a výzkumnou základnou navštívených zemí. Velkým přínosem bylo setkání s prof. Dr. Salmonem, který byl předním genetikem a objevitelem genu, který je nositelem obsahu alfa hořkých kyselin chmele. Na rozdíl od Dr. Salmona se však Ing. Osvald ve své šlechtitelské práci generativnímu šlechtění chmele nevěnoval. Po návratu z Německa a Anglie byl v roce 1928 jmenován komisařem Biologického ústavu Státních výzkumných ústavů zemědělských v Praze a ministerstvem zemědělství byl opět pověřen řízením šlechtitelských prací v deštnické stanici.

V březnu 1931 byl přeložen do Deštnice a od 1. ledna 1932 byl pověřen vedením Výzkumné zemědělské stanice, kde mu byl svěřen úkol metodického řízení výzkumu a šlechtění chmele. Tato výzkumná stanice, byla na žádost českého odboru Jednoty chmelařské v Žatci přejmenována na Výzkumnou stanici chmelařskou.

Osvald byl fundovaným odborníkem, který měl vřelý vztah k široké chmelařské veřejnosti, což se projevovalo i na jeho působení na poradách, přednáškách, schůzích a valných hromadách. Úzce spolupracoval se chmelaři, nechyběl na žádné akci, zaměřené na chmel a chmelařství. Významnou úlohu zastával v odborné chmelařské komisi, zřízené v roce 1932 při tehdejší Zemědělské radě v Praze, a pak v ústřední chmelařské komisi při Jednotném svazu českých zemědělců.

V roce 1938 byla rozhodnutím ministerstva zemědělství Výzkumná stanice chmelařská přeložena z Deštnice do Rakovníka, kam za složitých podmínek dr. Osvald

přestěhoval veškerý biologicky cenný materiál.³ Zde na malém pronajatém pozemku pokračoval se zakládáním nových šlechtitelských pokusů a nadále se věnoval šlechtitelské práci. V roce 1940 byl dr. Osvald jmenován členem České akademie zemědělské. V roce 1942 mu byla za práci „Barva chmele“ a „Zkoušení chmelových odrůd“, jakož i za jeho dosavadní činnost ve chmelařství, udělena I. cena Fejfarova chmelařského řádu.⁴ Po osvobození přebírá zpět statek v Deštnici a angažuje se v jednání o přidělení budovy pro Výzkumnou stanici chmelařskou v Žatci.

V roce 1946 předložil habilitační práci zpracovanou na téma „Studie genetiky chmele“, a po úspěšném habilitačním kolokviu dne 27. května 1946 byl jmenován docentem Vysoké školy zemědělské a lesního inženýrství v Praze.⁵ Nosným tématem této habilitační práce byla charakteristika genetické základny chmelů české provenience, variabilita a její význam pro selekci chmele. Zabýval se rovněž výskytem mutantů, vznikem nových typů rostlin, a sledoval vliv prostředí a problematiku stanovištních modifikací. V této habilitační práci se věnoval také úloze výběru, křížení a jeho významu pro šlechtění chmele. Sledoval a hodnotil variabilitu výnosnosti rostlin populace a klonu.

Vedle šlechtitelské a výzkumné činnosti byla velkým přínosem pro české chmelařství i jeho nemalá publikační činnost, která byla zaměřená nejen na odborné kruhy, ale i pro širokou chmelařskou veřejnost. Svými vědeckými a odbornými články přispíval do různých časopisů. V časopise Český chmelář uveřejnil v letech 1927 až 1948 celkem 194 článků. Publikoval zde články na téma ochrana a výživa chmele, kvalita chmele, polské chmelařství apod. Také v Československém zemědělcí bylo uveřejněno na šedesát Osvaldových článků, dalšími články přispíval i do Zemědělských novin. Vedle přispívání do časopisů a vydávání odborných publikací se Karel Osvald podílel na redigování propagačních materiálů určených k různým akcím a příležitostem, spjatých s vlastním pěstováním chmele, sušením a ochranou proti chorobám a škůdcům.

Na počátku své vědecké kariéry se kromě chmelu věnoval i jiným hospodářským plodinám. Jednou z prvních vědeckých prací je „Střední hodnota tloušťky obilky pšeničné“ (1925), dále práce „Vliv stanoviště na stupeň variability hospodářských vlastností pšeníc ozimých“ (1929). Své zkušenosti a znalosti z oboru chmelařství prezentoval v mnoha vědeckých a odborných pracích. Mezi nejznámější díla vedle jeho doktorské disertační a habilitační práce patří publikace „Analytická studie žateckého chmele“ z roku 1929, která se stala základem jeho, v pozdější době vypracovaného, bonitačního systému. Tato studie je na tehdejší dobu velice pokroková, neboť využívá variační statistiku jako prostředek a metodu hodnocení. Další z vědeckých prací jsou například: „Hodnota chmele a hnojení“ (1930), „Výsledky chmelařského pokusnictví“ (1937), „Vlhkost chmele“ (1937), „Zkoušení chmelových odrůd“ (1940), „Chmel a hnojení kyselinou fosforečnou“ (1941), „Barva chmele“ (1942), „Jak se mění hodnota chmele během sklizňového období“ (1942), „Výsledky pokusů s plným hnojením chmele v kombinaci s třířevovou kulturou“ (1945), „Výsaz chmelových

3 www.beer.cz

4 FRIC, V. (1999): časopis Chmelařství, č. 8 – 9, s. 5.

5 BRADÁČ, V. - FRIC, V. - LIKOVSKÝ, Z. - NOVOTNÝ, J. - VINCÍK, R. (2008): Žatec chmelařství a pivovarnictví. s. 48.

kořenáčů“ (1945), „Pěstování chmele“ (1946) a mnoho dalších.⁶ Vedle vlastního šlechtění se Osvald zabýval aktuálními pěstitelskými úkoly. V roce 1941 publikoval výsledky prací zaměřených na sledování průběhu zralosti hlávek během sklizňového období.

Velký praktický význam mají výsledky, které Ing. Osvald získal studiem vlhkosti sušeného a upraveného chmele a které publikoval v roce 1935. Tyto práce souvisely s vydáním československého potravinářského kodexu, kde byly stanovené údaje povolené maximální vlhkosti chmele, u žokovaného na 13%, u balotů na 12%. Ve své práci se zabýval Ing. Osvald škodlivostí sušení chmele vyššími teplotami, při kterých dochází ke znehodnocování pryskyřic a k vyprchávání silic.

Podrobné výsledky šlechtění chmele jsou obsaženy v Osvaldově publikaci „Studie z genetiky chmele“, vydané v roce 1944. Tato práce je založená na důkladném genetickém rozboru žateckého chmele a je i v současné době aktuální. Aktuálnost spočívá v systému hodnocení novošlechtěnců chmele, který Ing. Osvald zavedl a který je v určité modifikaci používán dodnes. Jedná se o hodnocení vyrovnanosti, dále pak o obchodní posudek, mechanický a chemický rozbor. Vedle popisu metody selekce genetických mutací a následného klonového množení vybraných rostlin vegetativní cestou se autor věnoval také možnostem využití genetického křížení k získání nových odrůd chmele.⁷

Zajímavou skutečností, která přispěla k rozšíření našeho chmelařství, byla první obchodní cesta japonského podnikatele do Československa po 2. světové válce, a to v roce 1957 prezidenta společnosti Nichietsu Corporation.⁸ Žatecký chmel se tak stal jednou z hlavních komodit, kterými měla začít obchodní výměna mezi zeměmi a které přispěly k obnovení japonsko – českých obchodních styků. Český chmel se tak stal největším československým exportním artiklem do Japonska.

Neúnavná snaha povznést české chmelařství byla ukončena náhlou smrtí Karla Osvalda. Zemřel dne 16. dubna 1948, v nedožitých 49 letech a byl uložen do rodinné hrobky v Domoušicích. Jako hold jeho mimořádnému přínosu mu byla 21. 9. 1999 odhalena pamětní deska a busta v Dešticích, před výzkumnou stanicí, za přítomnosti jeho dcery – paní Dagmary Šikulové.⁹ Tohoto slavnostního odhalení a následné exkurze ve Výzkumné stanici v Dešticích se zúčastnila řada hostů ze zahraničí, např. z Japonska, USA, Německa, Velké Británie a Slovenska.

Osvaldovo dlouholeté šlechtitelské úsilí bylo korunováno vyšlechtěním tří po něm pojmenovaných klonů. Vyšlechtěním Osvaldových klonů dosáhl tento významný šlechtitel stabilizace kvality českého chmele, který je považován za nejlepší aromatický chmel na světě. Tyto klony se staly nejrozšířenější variantou chmele, pěstovanou v České republice. Osvaldův význam pro české chmelařství, rozsah jeho díla a především výsledky jeho bohaté činnosti nabádají i současnou generaci šlechtitelů chmele k návratu k jeho práci, což významně přispívá chmelařskému výzkumu i pěstitelské praxi současnosti. Karel Osvald se tak zasloužil nejen o rozvoj českého chmelařství, ale i o rozvoj světového pivovarnického průmyslu.

6 FRIC, V. - PSOTA, V. - TOMÁŠEK, K. - ČERNOHORSKÁ, M. - BASAŘOVÁ, G. (2004): Pivo –slad – chmel od A do Z České, moravské a slovenské osobnosti. s. 121.

7 www.destnice.cz

8 www.beer.cz, Dr. Osvald a Japonsko

9 www.destnice.cz

Prameny a literatura

- BLATNÝ, C. – OSVALD, V. (1949): Abeceda pěstitele chmele. Nakladatelství Brázda, Praha
- FENCL, J. (1982): Pivovarnictví a chmelařství na Rakovnicku. Okresní muzeum a galerie v Rakovníku.
- OSVALD, K. (1929): Analytická studie žateckého chmele. Ministerstvo zemědělství republiky Československé.
- OSVALD, K. (1946): Pěstování chmele. Vesmír, nakladatelská a vydavatelská společnost s.r.o. Praha.
- OSVALD, K. (1944) : Studie z genetiky chmele. Výzkumná stanice chmelařská v Rakovníku
- OSVALD, K.: Barva chmele. Jednota chmelařská v Lounech
- OSVALD, K. (1940): Zkoušení chmelových odrůd. Český odbor jednoty chmelařské v Lounech
- RYBÁČEK, V. a kol (1980): Chmelařství. Státní zemědělské nakladatelství Praha
- ZÁZVORKA, V. - ZIMA, F.(1956): Chmelařství. Státní zemědělské nakladatelství Praha
- Český chmel 2010. Ministerstvo zemědělství.
- (1972): Naučný slovník zemědělský. Ústav vědeckotechnických informací Praha
- Kolektiv autorů (2008): Žatec chmelařství a pivovarnictví. Nakladatelství DIGON spol. s.r.o. Louny.
- Kolektiv autorů (2004): Pivo – slad – chmel od A do Z, České, moravské a slovenské osobnosti. Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, a.s.
- www.beer.cz
- www.destnice.cz
- www.agris.cz

Akademik Jiří Koťátko (1899-1962)

Academician Jiří Koťátko (1859-1962)

Studie se zabývá životem a dílem Jiřího Koťátka. Ten je v ní představen jako velice schopný organizátor veřejného života. To se projevovalo jak ve sféře pracovní, kde postupně působil ve Státním pozemkovém úřadu, na ministerstvu zemědělství, vysoké škole zemědělské a v akademii zemědělských věd, tak i ve sféře politické, kde přešel od sociální demokracie ke KSČ a působil ve stranickém tisku, ve Svazu československo-sovětského přátelství, ve Společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí i v lektorském sboru při ÚV KSČ.

Jako vědec – zemědělský ekonom se zasloužil především o systematické seznamování české společnosti se sovětskými zkušenostmi v zemědělství i zemědělské ekonomické vědě. Vlastní teoretický přínos J. Koťátka je i přes množství především populárně laděných prací souvisejících s pozemkovou reformou, osídlováním a kolektivizací však omezený. Přesto je J. Koťátko významnou osobností zakladatelské éry zemědělské ekonomiky a zejména politiky, osobností angažovaného komunisty, který po celý život pevně věřil ve správnost všeho, co ve jménu strany vykonal.

Paper deals with the life and work of Jiří Koťátko. He is presented as a very efficient organizer of public life. It manifested both in the working domain, where he worked stepwise on State Land Office, Ministry of Agriculture, University of Agriculture and Czechoslovak Academy of Agriculture Sciences, and in the political domain, where he went over from the social democracy to the Communist party and he acted in the communist press, in the Union of czechoslovak-soviet friendship, in the Society for dissemination of political and scientific knowledge and in the lector board of the central committee of the communist party.

As a scientist – agricultural economist J. Koťátko had merit in systematic familiarising the Czechoslovak society with the soviet experiences in agriculture and in the agricultural economic science. Koťátko's own theoretical asset is narrow in spite of numerous popular works connected with the land reform, colonisation and collectivization of agriculture. Nevertheless Jiří Koťátko is an important personality of the founding generation of economy of agriculture and especially of the agricultural policy, the personality of committed communist, who the whole life resolutely believed in legitimacy of his activities, those he by name of the Communist Party did.

**Příspěvek vznikl v rámci řešení výzkumného projektu GA499/09/2110
Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova v období
socialismu**

Zemědělství má poměrně dlouhou tradici studia významných osobností. Dvojnásob to platí pro lesnictví. Již ve 30. letech vznikl první samostatný sborník

věnovaný významným osobnostem českého zemědělství, příznačně nazvaný *Zemědělství buditelé*.¹ V druhé polovině 20. století vyšlo hned několik biografických děl. Byly to především Fričovy *Velké vzory našeho lesnictví* a mnohem později pak tři životopisy významných lesníků v edici prameny a studie Zemědělského muzea.² V závěru socialismu pak L. Skala napsal několikadílný slovník významných osobností v zemědělství a příbuzných oborech.³ Všechny tyto práce mají jednu společnou vlastnost – pokud vůbec, tak jen minimálně se věnují osobnostem počátku období socialismu. Pokud se tyto osobnosti zejména u L. Skaly objeví, pak v podobě stručné biografie bez jakéhokoli hodnocení. Důvodem absence či stručnosti byla nechuť k životopisům dosud žijících osob a také důvody politické. Ty pak hned dvojího rázu. Buď byla daná osobnost nepřátelská vůči komunistické ideologii, nebo byla až příliš poplatná době. Jednou z takovýchto osobností, která byla pevně spojena s komunistickou zemědělskou politikou, byl i dosud opomíjený akademik Jiří Koťátko. I o něm píše L. Skala a další autoři, jeho životopis vyšel ve sborníku k 20. výročí založení samostatné VŠZ v Praze.⁴ Oba články jsou stručné, oslavného charakteru, byť onen oslavný tón je u sborníku VŠZ výrazně slabší než v Koťátkově životopise napsaném u příležitosti Koťátkových šedesátin.⁵ Předkládaná studie je prvním pokusem zhodnotit osobnost J. Koťátka bez ohledu na politická kritéria. Neklade si nárok na úplnost, neboť zejména v otázce motivací Koťátkova jednání jde spíše o hypotézy než prokázaná fakta.

Jiří Koťátko se narodil 2. října 1899 v Turnově, kde působil jeho otec jako poštovní úředník, matka byla v domácnosti. Otec se aktivně zajímal o politiku a byl členem nejprve realistické, později sociálně demokratické strany, a nakonec se stal členem KSČ. O generaci zpět pocházel z otcovy strany Jiří Koťátko z maloroľnického prostředí, matka pocházela z rodiny truhláře a učitelky hry na klavír. Rodinný původ a angažovanost rodičů v politické sféře předznamenaly celý život Jiřího Koťátka.

V letech 1905-1906 chodil Jiří do obecné školy v Turnově, ale poté byl jeho otec jako poštmistr přeložen do Vysokého Veselí nad Cidlinou. Zde v roce 1911 dokončil Jiří docházku obecné školy. Poté složil přijímací zkoušky na turnovskou reálku, kde studoval v letech 1911-1918, a poslední válečný rok zde úspěšně odmaturoval. Během studia bydlel

1 MICHÁLEK, M. (1937): *Zemědělství buditelé*, sbírka životopisů mužů o zemědělství zasloužilých, Praha.

2 FRIČ, J. (1956): *Velké vzory našeho lesnictví*, Praha; VOLF, M. (1967): *Významní členové a spolupracovníci Vlasteneckohospodářské společnosti*. Prameny historie zemědělství a lesnictví 2, Praha; NOŽIČKA, J. – JANČÍK, A.-KOKES, O. (1968): *Tři významní lesníci*, Prameny historie zemědělství a lesnictví 4, Praha; LOM, K.-SKALA, L.-ŠMERHA, J.-KUBŮ, F. (1985): *Významné osobnosti v zemědělství*. Prameny a studie 28, Praha 1985.

3 SKALA, L. (1988-1991): *Malý slovník biografí*. Stručný výběr ze životopisných údajů některých nežijících osobností se vztahem k zemědělství na území Československa i v zahraničí. I-VI, Praha.

4 Almanach provozně ekonomické fakulty Vysoké školy zemědělské v Praze 1952-1972, Praha 1972, s. 32.

5 SOBOTKA, L. (1959): K šedesátinám akademika Jiřího Koťátka, *Věstník Československé akademie zemědělských věd*, s. 508-510.

u své babičky a do Veselí jezdil pouze o svátcích a během prázdnin.⁶

V letech 1918-1922 studoval Jiří Koťátko na Vysokém učení technickém v Praze, a to na jeho zemědělské fakultě, kde v říjnu roku 1922 studium úspěšně dokončil a byl mu udělen titul inženýr agronom.

Během vysokoškolského studia se výrazně politicky angažoval v levicovém mládežnickém hnutí. Nejprve působil v sociálně demokratickém studentském a mládežnickém hnutí a v sociálně demokratické straně, kde patřil k její levici. Již tehdy prokázal nejen organizační zdatnost, ale i schopnost přispívat zajímavými články do sociálně demokratického tisku, zejména do kladenské Svobody. Od roku 1921 se začal angažovat i v tehdy právě založeném Komsomolu (Komunistickém svazu mládeže), jehož prvním předsedou se stal. Jelikož akutně hrozilo, že by nemusel pro svoje politické aktivity dostudovat, přerušil až do ukončení studia svoje angažmá v Komsomolu.

Jako sociálnímu demokratovi se mu podařilo sehnat místo v agrárníky, a s nimi alespoň v prvních letech i sociálními demokraty, ovládaném Státním pozemkovým úřadě. Zde se do roku 1932 postupně vypracoval až na vrchního zemědělského komisaře a aktivně se podílel na provádění pozemkové reformy. Tato činnost předznamenala jeho aktivity až do počátku 50. let a svým způsobem ještě hluboko do 50. let, kdy se rovněž pozemkovou reformou – tehdy ovšem již zcela z jiného úhlu – zabýval. Svým způsobem likvidoval to, na vytvoření čehož se aktivně podílel v meziválečném období. Nešlo však v žádném případě o držení se místa za každou cenu, ale o uvědomělé naplňování komunistických představ o řešení pozemkové reformy již v meziválečném období, kdy musel svoje přesvědčení skrývat. V době svého působení na Státním pozemkovém úřadě byl totiž členem sociálně demokratické strany, ale jeho faktická činnost jasně ukazovala, že je skrytým komunistou. Spolupracoval s komunistickými poslanci v otázkách tzv. drobného přidělu z pozemkové reformy, později se zapojil do komunisty řízených masových organizací Dělnická pomoc a Rudá pomoc, a nakonec působil podle pokynů ústředí KSČ v okresní organizaci sociální demokracie v Praze Vršovicích. V této době již publikoval jak v komunistickém, tak i sociálně demokratickém tisku, zejména v Rudém právu a v Tvorbě, články o socialistické výstavbě zemědělství v Sovětském svazu. Vyzdvíhoval přednosti kolektivního hospodaření, nedostatky sovětského hospodaření v zemědělství však důsledně zamlčoval.⁷ Jeho prokomunistické aktivity nemohly zůstat utajeny a reakce na ně přišla roku 1931. Jiří Koťátko byl pro spolupráci s komunisty vyloučen z řad sociální demokracie a ještě téhož roku vstoupil do KSČ. V následujícím roce byl z trestu přeložen v práci do komisariátu Státního pozemkového úřadu ve slovenském Trenčíně nad Váhom. Jelikož ani zde nepřestal se svojí komunistickou činností, byl přeložen do Mukačeva na Podkarpatské Rusi. Zde také koncem roku 1932 byl pro svoje politické aktivity donucen zaměstnání ve Státním pozemkovém úřadě opustit a vrátil se do Čech.

6 K Turnovu si Koťátko vytvořil hluboký vztah a pravidelně až téměř do své smrti se do Turnova vracel na sjezdy absolventů reálky.

7 V osobním fondu Jiřího Koťátka uloženém v Sběrce písemných dokladů v Národním zemědělském muzeu je řada materiálů z Koťátkových cest do Sovětského svazu, z nichž je patrné, že sovětskou realitu včetně politických procesů a kultu osobnosti znal Koťátko velmi dobře a musel vidět i její záporné stránky. Pravděpodobně ideologické brýle mu znemožňovaly československé občany informovat v tisku i o této stránce života v Sovětském svazu.

V letech 1933-1939 sám J. Koťátko napsal, že „pracoval na různých místech, kam ho poslala strana“.⁸ Zprvu působil v roce 1933 jako redaktor časopisu Odboj pracujících venkova, v následujícím roce přestoupil do redakce Rudého práva a později působil i jako oblastní instruktor KSČ pro obvod Kolín. Stálejší místo získal až koncem roku 1934, kdy se stal generálním sekretářem Svazu československo-sovětského přátelství, který přebudoval z řadového bezvýznamného spolku na masovou organizaci. Jeho činnost v SČSP byla spojena s veřejným vystupováním, během něhož se Koťátko profiloval v politika typu táborového řečníka. Z titulu své funkce se dostal mnohokrát do Sovětského svazu. V jeho drobných článcích, které pravidelně publikoval v řadě levicových časopisů, nikde nenajdeme ani stín pohybnosti o sovětském režimu, natožpak o stalinských čistkách či hladomorech, jejichž příčinou byla mimo jiné i zemědělská politika KSSS.

Jistota zaměstnání, stálý příjem i možnost cestování přivedly Koťátku k pravidelné publikační činnosti. V 30. letech nebylo mnoho levicových intelektuálů, kteří by měli tak rozsáhlé znalosti o Sovětském svazu, jako měl Koťátko. Nebylo proto divu, že byl osloven, aby napsal pro tehdejší nakladatelství Prokopová v Praze chystanou vícedílnou monografii o Sovětském svazu, nejprve díl věnovaný zemědělství a poté i díl věnovaný zahraniční politice a ústavnímu vývoji SSSR. První z nich vyšel v roce 1935, druhý v roce 1937. Ani v roce 1936 Jiří Koťátko nezaháel a napsal pro knižnici Národy kolonií cestou ke svobodě více jak třistastránkový spis *Koloniální politika*. Všechny tyto meziválečné Koťátkovy práce jsou pracemi populárními. Jejich úkolem bylo seznamovat širokou, především levicově orientovanou společnost se situací v Sovětském svazu, případně v rozpadající se koloniální soustavě. Jejich styl odpovídá propagačnímu poslání těchto spisů. Komunisty prosazované řešení problémů jak Sovětského svazu, tak i (bývalých) kolonií považoval Koťátko za jediný možný a správný. Případné nedostatky a přehmaty komunistické politiky, pokud je vůbec zaznamenal, pak považoval za „dětské nemoci komunismu“ a nikoliv za systémové nedostatky komunistické ideologie a politiky.

Funkce generálního sekretáře Svazu československo-sovětského přátelství zcela odpovídala Koťátkovu přesvědčení a Koťátko se stal jedním z předních propagátorů Sovětského svazu a komunismu v době před vypuknutím druhé světové války. Nebylo divu, že gestapo se začalo o Koťátku intenzivně zajímat hned 15. března 1939. Koťátko později uváděl, že byl na zatykači uveden hned za jménem Zdeňka Nejedlého, pozdějšího ministra školství a předsedy Akademie věd.⁹ Měsíc se skrýval v Praze a poté uprchl přes Polsko do Sovětského svazu. O měsíc později za ním uprchla i jeho manželka, tehdy již významná pracovnice ženského hnutí KSČ. Sovětské úřady pak v prosinci 1939 pomohly s odchodem obou Koťátkových dětí do Moskvy. Až do vypuknutí Velké vlastenecké války pracoval Koťátko jako uznávaný zemědělský odborník na ministerstvu zemědělství. Poté pracoval v aparátu Komunistické internacionály, kde úzce spolupracoval s vedením komunistického odboje, zejména s Gottwaldem, Kopeckým a Švermou. Zde také našla uplatnění i jeho manželka. Starší dcera Marie v Sovětském svazu nejprve studovala a poté působila jako ošetřovatelka ve vojenské nemocnici a mladší dcera Soňa zde absolvovala povinnou školní docházku. Koťátko také působil jako rozhlasový redaktor české redakce

8 Archiv NZM, OF Jiří Koťátko, P 3146, č. i. 5091, vlastní životopis.

9 Tamtéž, s. 1.

vysílání do zahraničí. Do vlasti se celá rodina vrátila v květnu a červnu 1945, jak sám Kořátko napsal „s hlubokou vděčností k Sovětskému svazu na záchranu svých životů“.¹⁰

Po válce komunisté obsadili ministerstvo zemědělství, do jehož čela byl postaven Julius Ďuriš. Byl to vystudovaný právník, který vstoupil do KSČ již roku 1927, jeho největší odborností pro funkci ministra zemědělství byla účast ve vedení komunistického odboje na Slovensku za druhé světové války. Ďuriš potřeboval k sobě na ministerstvo odborníky a Kořátko s pověstí pro komunistické přesvědčení perzekvovaného zemědělského odborníka s desetiletou praxí při provádění meziválečné pozemkové reformy na Státním pozemkovém úřadu, tříletou praxí na sovětském ministerstvu zemědělství a bohatou politickou praxí v pozici generálního sekretáře SČSP, o jehož komunistickém přesvědčení nebylo možné pochybovat, byl ideální kandidát. Okamžitě po obnově ministerstva v roce 1945 byl jmenován sekčním šéfem a záhy se stal náměstkem ministra zemědělství. Do jeho kompetence patřilo provádění revize pozemkové reformy – té reformy, kterou pomáhal provádět (a kterou kritizoval) a poté realizace nové pozemkové reformy. I přestože do nejvyššího vedení strany, která ministerstvo zemědělství řídila, nikdy nepronikl a zde ho reprezentoval ministr Ďuriš, který byl sice dobrý řečník, ale po odborné stránce zemědělství příliš nerozuměl, řada myšlenek, které na veřejnosti prezentoval Ďuriš, evidentně pocházela od Kořátka.¹¹ Nebyla také náhoda, že byly současně vydávány Ďurišovy politické proslovy s Kořátkovými doslovy, které na vyšší odborné úrovni vysvětlovaly záměry a cíle zemědělské politiky komunistů. S Kořátkovou funkcí byla rovněž spojena rozsáhlá publikační aktivita. Kořátko téměř každý týden psal do nejrůznějších, především komunisty řízených novin, kde trpělivě objasňoval zásady zemědělské politiky komunistů a vysvětloval jednotlivá praktická opatření v zemědělství. Kořátko také jezdil po celý rok po venkově, účastnil se schůzí Jednotného svazu českých zemědělců, rolnických komisí i místních národních výborů a všude na praktických příkladech ukazoval, jak co udělat, aby pozemková reforma co nejrychleji pokračovala kupředu. Kořátko rovněž pravidelně vystupoval v rozhlasu, kde měla jeho agitace pro komunistickou zemědělskou politiku zřejmě největší účinnost, neboť jeho hlas si lidé pamatovali z vysílání moskevského rozhlasu za války.¹² Kořátko tak byl na veřejnosti poměrně populární osobností.

Jiří Kořátko se věnoval v letech svého působení na ministerstvu zemědělství rovněž odborné práci. Oproti předválečné knižní produkci změnil tematiku. Soustředil se na provádění pozemkové reformy v Československu, tedy na téma, kterým doslova každodenně žil a které bylo jeho náplní práce. V roce 1946 vydal hned čtyři knižní díla věnovaná problematice pozemkové reformy a z ní vyplývajících osídlování půdy v pohraničí. Jednalo se o spisy *Konfiskace, rozdělování a osídlování půdy*, *Nové úkoly v zemědělsky osídleném pohraničí*, *Zemědělská osídlovací politika v pohraničí* a *Výsledky nové pozemkové reformy*. S výjimkou *Zemědělské osídlovací politiky v pohraničí*, která měla téměř sto stran, se jednalo o třicetistránkové brožury, které nezakrývaly své

10 Tamtéž

11 JECH, K. (2008): Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy. Praha, s. 56.

12 Archiv NZM, OF Jiří Kořátko, P 3174, i. č. 5121, korespondence. S osobou Kořátko si lidé za války spojovali víru v konec války a v návrat mírového života a soudě dle početných ohlasů mu bezmezně věřili, že by nikdy nepodpořil nic, co by bylo proti zájmům obyčejných lidí.

propagandistické posílání. Byly však psány na vysoké odborné úrovni a bohatě vybaveny faktografickým materiálem. Oproti meziválečnému období, kdy bylo nutné využívat služeb soukromých vydavatelů, byly tyto spisy vydány především ministerstvem zemědělství a ministerstvem informací a národní osvěty a byly expedovány po tisících. Šířit obraz nové komunistické zemědělské politiky v zahraničí měly propagační brožury vydané cizojazyčně. Nesly jednoduchý název *Pozemková reforma v Československu* a byly vydány ve dvou vydáních v roce 1948 a 1949.¹³

Jiří Koťátko i po válce působil ve Svazu československo-sovětského přátelství a nadále propagoval Sovětský svaz. S touto jeho činností souviselo i vydání spisu *Sovětský svaz v míru i válce*, vydaný hned po osvobození. O dva roky později přepracoval a rozšířil pro monografii vydávanou k třicátému výročí vzniku sovětského Ruska v roce 1947 svoji předválečnou práci *Zemědělství v SSSR*. Roli SSSR na osvobození ČSSR vyzdvihl (a roli spojenců naopak snížil) ve spisu *Jak to vlastně bylo s invazí*, která popisovala vývoj diplomacie i bojových operací od Mnichova až po osvobození republiky.

Po roce 1948, kdy již nic nebránilo provést novou pozemkovou reformu, která výrazně okleštila rozsah soukromě obhospodařované půdy na maximálních 13 hektarů, byl Koťátko na ministerstvu zemědělství pověřen novými úkoly. Do jeho kompetence bylo svěřeno budování jednotných zemědělských družstev. Volba, která padla na Koťátka, byla na svém místě, neboť Koťátko měl jako jeden z mála českých zemědělských odborníků letité zkušenosti se sovětskými kolchozy. Poznal je již v předválečném období, za války i v poválečných letech. Právě zde je jasně vidět pevnost jeho politického přesvědčení, neboť sovětské zkušenosti neznal jen z náhodných návštěv, ale dlouhodobě a na základě četných osobních nejenom oficiálních styků. Musely mu tak být známy i stinné stránky socialistického zemědělství, ať již státního či družstevního. Přesto nikdy do jeho rozsáhlé publicistické produkce týkající se především Sovětského svazu nepronikl ani náznak pochybností o správnosti kolchozní cesty v zemědělství. Koťátko kolchozy žil, což jasně dokazují svazky gratulací k jeho kulatým narozeninám, kde mu jeho vzdálení i blízcí spolupracovníci, ale i lidé, s nimiž se náhodně setkal při propagaci politiky ministerstva zemědělství v jednotlivých vesnicích, přáli JZD do každé vsi.¹⁴

Koťátko se po únoru stává přednostou družstevního odboru ministerstva zemědělství a současně i náměstkem ministra zemědělství Julia Ďuriše, po jehož boku absolvoval boj o pozemkovou reformu v předúnorovém období. V této době však probíhá intenzivní vnitřní boj o moc mezi ministrem zemědělství, který si – do jisté míry právem – připisoval velké zásluhy za provedení pozemkové reformy, a tím i za dosud pouze nastoupenou socializaci venkova - a zemědělským oddělením ÚV KSČ, kde měl významné slovo ústřední tajemník KSČ Rudolf Slánský. Ďuriš i jeho náměstek Koťátko byli představiteli kontinuity nezávislého ministerstva, které se ve svém rozhodování řídí názorem ministra a jeho spolupracovníků a názory stranického aparátu považuje za nezávazné. Aparát KSČ však již počátkem 50. let upevnil natolik svou moc, že se Slánskému podařilo prosadit

13 Pozemková reforma v Československu byla vydána v ruské, anglické, německé a francouzské jazykové mutaci.

14 Archiv NZM, OF Jiří Koťátko, P3217 č.i. 5164, P 3174, i.č. 5121, svazky korespondence k 50. a 60. narozeninám.

odvolání Ďuriše z funkce.¹⁵ Neodešel však z politického života, byl však postaven do čela Sboru pověřenců na Ďurišově rodném Slovensku. Formálně šlo tedy vlastně o vzestup, neboť Sbor pověřenců představoval slovenskou vládu s velmi omezenými kompetencemi, a Ďuriš se tak stal vlastně „premiérem“, fakticky však šlo o sestup. Na Ďurišovo místo nastoupil poslušný aparátník Josef Nepomucký, předseda bývalého Jednotného svazu českých zemědělců., a ten si sebou přivedl na ministerstvo své lidi. Pro Koťátka, který byl pracovní spojencem s Ďurišem, nebylo již na ministerstvu místo. Po létech činnosti ve vysoké politice se najednou ocitnul Koťátko mimo.

Komunistickou stranou však nebyl Koťátko zavržen, jeho přesvědčení o správnosti komunistické politiky bylo nepochybné, stejně jako jeho úzké kontakty do Moskvy. Ani osobně si neznepřátelil žádného z komunistických funkcionářů, a tak byl Koťátko vyslán na ČVUT, na tehdejší Vysokou školu zemědělského a lesního inženýrství při pražské technice. Nešel sem jako řadový pracovník. Rovnou byl ustanoven do funkce vedoucího katedry ekonomiky a organizace zemědělství a současně byl jmenován profesorem. V této době právě probíhal proces osamostatňování Vysoké školy zemědělské a dotvářela se její vnitřní organizační struktura. Nově byla vytvořena provozně ekonomická fakulta, do jejíhož čela byl jako první děkan zvolen právě Jiří Koťátko.¹⁶ Na vysoké škole se Koťátko věnoval, tak jako ostatně i v dobách svého působení na ministerstvu, především organizační práci. Byl členem řady komisí, reprezentoval fakultu navenek, pedagogické činnosti se věnoval jen ve velmi omezené míře. Obdobně se nevěnoval intenzivně ani vědecké činnosti.

Je příznačné, že Koťátko v době svého působení na fakultě výrazně omezil svoji publikační činnost. Je spoluautorem skript *Ekonomika socialistického zemědělství* vydaných roku 1952, ale jeho autorský podíl spočívá v podrobné, v podstatě historické, nikoliv ekonomické rekapitulaci vývoje zemědělství v Československu od sklonku feudalismu po 50. léta 20. století.¹⁷ Obdobně jeho práce ze stejné doby *Vznik a vývoj socialistického způsobu výroby v zemědělství SSSR* je prací spíše z hospodářských dějin než prací ekonomickou. Obě dvě díla vyšla v dvojím vydání, přičemž druhé bylo předpracované a rozšířené. Koťátkovy práce z tohoto období mají charakter přehledu dané problematiky, nikoliv analytických studií. Tak je tomu i u příspěvku *Dvě formy socialistického vlastnictví v zemědělské výrobě*, který přednesl na druhé celostátní konferenci zemědělských ekonomů v Praze v roce 1953. Do této „vědecké linie“ Koťátkových prací patří i příspěvek věnovaný kritice „buržoasní správovědy“ přednesený již o dva roky dříve na první

15 K odvolání Ďuriše napomohly i některé Ďurišovy osobní vlastnosti, zejména jeho panovačnost, neschopnost uznat odlišný názor a špatné zvládání negativních emocí. K této stránce Ďurišovy osobnosti blíže vzpomínky Ladislava Šimoniče: www.listy.cz/archiv.php?cislo=072&clanek=020715.

16 Blíže Almanach provozně ekonomické fakulty Vysoké školy zemědělské v Praze 1952-1972, Praha 1972. Ve svém životopise Koťátko svoje působení na VŠZ zhodnotil slovy, že „vybudoval provozně ekonomickou fakultu“.

17 PELIKÁN, J. - KOŤÁTKO, J. (1953): *Ekonomika socialistického zemědělství pro posluchače ekonomiky a organizace socialistického zemědělství*. Část 1. Vývoj zemědělství v Československu. Praha.

konferenci zemědělských ekonomů v Praze.¹⁸

Kotátko nevybočoval z řady dalších přednášejících, kteří se pod tlakem dobové politické objednávky halasně zříkali tradic české předválečné zemědělské ekonomiky resp. správovědy a za svůj vzor přijímali sovětskou zemědělskou ekonomiku se všemi jejími omyly a ideologickými zjednodušeními. Dnes již jen těžko posoudíme, zda měl Kotátko alespoň vnitřní pochybnosti o tom, co psal. Jeho osobní fond to nenaznačuje. Kotátko do jisté míry svoje poslání na provozně ekonomické fakultě chápal jako propagaci sovětských zkušeností a byl i v této době velmi aktivní i ve Společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí. V knižnici této organizace vyšel v roce Stalinovy smrti i další Kotátkův spis – *J. V. Stalin a kolektivizace sovětského zemědělství*. Nutno říci, že teoretická ekonomie se v této době v podstatě v ČSR nepěstovala a pro zakladatelské období tohoto vědního oboru je charakteristické, že byly často zcela nekriticky přejímány sovětské zkušenosti.¹⁹ Šíření sovětských zkušeností bylo i jedním z významných kritérií při obhajobách disertačních prací. V tomto směru tedy Kotátko nijak nevybočuje z generace zemědělských ekonomů 50. let. Liší se od nich však mírou a šíří politické angažovanosti.

I když Kotátko nebyl jako autor vědeckých statí příliš plodným autorem, o svoji vědeckou kariéru pečoval. Dokonce ještě před příchodem na vysokou školu. Již v roce 1946 získal titul doktora technických věd (titul předcházející ze sovětského prostředí převzatý titul kandidát a doktor věd) za svoji práci o osídlování českého pohraničí. Od počátku 50. let začíná intenzivněji spolupracovat s Československou akademií zemědělských věd a v roce 1956, tedy v době, kdy opustil po uplynutí volebního období funkci děkana a odchází na ministerstvo, získává tehdy nejvyšší vědeckou hodnost doktor ekonomických věd.²⁰

V první polovině 50. let Kotátko aktivně působí, byť již nikoliv jako předseda ve Svazu československo-sovětského přátelství, přispívá do Světa sovětů a dalších politických tiskovin, pracuje v městském výboru KSČ v Praze, přednáší ve Společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí apod. Představuje typ přesvědčeného vysoce angažovaného komunisty a je dáván za vzor mladším kolegům.

Působení na vysoké škole zemědělské po odchodu z funkce děkana však zřejmě Kotátka plně neuspokojovalo, protože v roce 1956 odchází z VŠZ a nastupuje jako náměstek ministra na ministerstvo státních statků k ministru Marku Smidovi. V polovině tohoto roku je však ministerstvo připojeno zpět k ministerstvu zemědělství, od něhož se

18 KOTÁTKO, J. (1952): Tzv. geonomie ve světle zkušeností sovětského zemědělství, In: Sobotka, L.

(ed) : Proti falešným buržoasním teoriím v zemědělské ekonomice, Sborník materiálů z 1. celostátní konference zemědělských ekonomů pořádané 1. července 1952 Československo sovětským institutem spolu s katedrou ekonomiky VŠZ v Praze. 73-78.

19 Blíže: HONCOVÁ, J. (2008): Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky v letech 1951-1968. Paginae historie – Sborník Národního archivu 16. Praha, s. 280.

20 Je charakteristické, že oba tituly dostal za obhajobu již vydaných pro jiný účel napsaných prací. V případě titulu Dr. Tech. za práci Zemědělská osídlovací politika v pohraničí vydanou v Orbisu Praha v roce 1946 a v případě titulu DrSc. za obhajobu souboru prací týkající se pozemkové reformy a kolektivizace zemědělství vydaných od války až do druhé poloviny 50. let.

původně odčlenilo a Koťátko tak opět přišel o místo. Po této zkušenosti se již Jiří Koťátko o návrat do vysoké politiky nepokusil. Naopak začal rozvíjet svoji vědeckou kariéru, nikoliv však na univerzitní půdě, ale na půdě akademické. Do této doby pouze spolupracoval s Československou akademií zemědělských věd z titulu své pozice na VŠZ eventuálně ještě předtím ze své pozice náměstka ministra zemědělství. Nyní se však stal zaměstnancem ČsAZV na plný úvazek. Stal se vedoucím organizačního útvaru, který představoval institucionální jádro akademie. V roce 1956 byl zvolen prvním místopředsedou ČsAZV. Bylo to logické vyústění jeho osobního vývoje, již od roku 1953, kdy byl jmenován členem korespondentem a mohl na základě spolupráce VŠZ s ČsAZV a z titulu dopisujícího člena dostávat pravidelný plat od akademie a svoji práci pro akademii začlenit do své pracovní náplně. V roce 1957 byl jmenován řádným členem ČsAZV a po jmenování akademikem následovalo zvolení prvním místopředsedou akademie.

Jeho činnost v akademii měla dvě složky – organizační a reprezentační na straně jedné a vědeckou na straně druhé. První převažovala. Koťátko pravidelně jménem akademie vyjížděl do zahraničí na kongresy vztahující se k zemědělství, kde reprezentoval československou zemědělskou vědu.²¹ V roce 1957 byl zvolen členem Německé akademie zemědělských věd. Aktivně spolupracoval zejména s polskou a bulharskou zemědělskou akademií a v mezinárodních jednáních o organizaci zemědělských věd hájil stanovisko, že je třeba zachovat (případně v zemích, kde nejsou, vybudovat) samostatné zemědělské akademie a nikoliv rozvíjet zemědělskou vědu pouze v rámci zemědělských sekcí (velkých) akademií věd.

Zasedal v různých komisích, např. ve vědecké radě Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky, vědecké radě Vysoké školy zemědělské, podílel se na činnosti akademie věd, byl členem komise pro koordinaci Československé akademie věd, Slovenské akademie věd a Československé akademie zemědělských věd i členem pro různé příležitosti jmenovaných vládních komisí.

Přestože tato činnost převažovala, věnoval se Koťátko i odborné ekonomické problematice. Zaměřil se na dvě klíčové oblasti a to na efektivnost investic do zemědělství a na problematiku odměňování v zemědělství. Pro tento výzkum zřídil přímo v akademii na Výzkumném ústavu zemědělské ekonomiky nezávislé pracoviště – Kabinet pro studium politickoekonomických podnětů rozvoje socialistické zemědělské výroby. Koťátko zůstal věren svému dosavadnímu způsobu vědecké práce – v kolektivní práci o způsobu odměňování je zřetelně vidět, že analytické partie přenechal mladším kolegům a sám si ponechal úvodní politickoekonomickou část, kde se soustředil na díla klasiků marxismu leninismu a na sovětské zkušenosti.²²

Publikační aktivita akademika Koťátka v době jeho působení v ČsAZV nebyla rozsáhlá. V roce 1957 vydal německy práci *Zu einigen Fragen der sozialistischen Umgestaltung der Landwirtschaft und zu Problemen der landwirtschaftlichen*

21 V osobním fondu J. Koťátka uloženém v archivu NZM je dochována řada materiálů vztahujících se k zahraničním cestám J. Koťátka obsahující obvykle získané materiály, strojopis Koťátkova projevu a často i rozsáhlou fotodokumentaci.

22 Archiv NZM, OF Jiří Koťátko, , P 3333, č.i. 5512, na celostátní zemědělské konferenci v roce 1956 Koťátko marxismus-leninismus charakterizoval jako „ živou vodu, návod k jednání a nikoliv šablonu či dogma.

Produktionsgenossenschaften in der ČSR. Jedná se však o nepříliš rozsáhlou, spíše přehlednou práci, v mnohém podobnou Koťátkovým propagandistickým pracím z přelomu 40. a 50. let, shrnujícím poválečný vývoj českého zemědělství. Jeho jedinou rozsáhlejší prací je práce *Peněžní odměna v JZD* z roku 1961, kde využil závěrečné zprávy výzkumného úkolu řešeného kolektivem autorů, jehož byl vedoucím.

Koťátko i po dovršení důchodového věku v roce 1959 pokračoval dál ve své práci, a to jak vědecké v rámci ČsAZV, tak i popularizační a propagandistické v rámci Společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí, ve Svazu československo-sovětského přátelství i v lektorském sboru při středním výboru KSČ. Koťátko i nadále přednášel, školil vědecké aspiranty, ale záběr jeho činnosti se postupně zužoval. Koťátko rovněž postupně ustupoval z vedoucích funkcí v různých vědeckých, politických či společenských organizacích do pozice řadového funkcionáře bez odpovědnosti za chod dané instituce. Obdobně byl členem několika redakčních rad, ovšem frekvence jeho časopiseckých příspěvků z přelomu 50. a 60. let již byla nesrovnatelnou s předchozím obdobím.²³

Jeho politická činnost byla v 50. letech náležitě oceněna. Byl mu udělen Řád republiky, Řád Vítězného února 1. stupně, dostal sovětské vyznamenání Za zásluhy ve Velké vlastenecké válce, československou válečnou medaili a byl rovněž nositelem bulharského Řádu Alexandra Něvského a polského řádu Polonia Restituta.

Počátkem roku 1962 Koťátko náhle umírá. Likvidace zkostnatělé a sovětskými často pseudovědeckými teoriemi prolezlé akademie zemědělských věd se tak již nedožil. V rozporu s tehdy běžnou praxí uveřejnit v některém z vědeckých periodik nekrolog hodnotící přínos osobnosti pro vědu případně pro další oblasti, o Koťátkovi nikdo nic nenapsal. Poslední bilanci Koťátkovy životní dráhy tak představuje oslavný článek k jeho šedesátinám.²⁴ Jedinou rozsáhlejší zmínku o úmrtí Jiřího Koťátka přinesl Svět Sovětů, který ovšem hodnotil především činnost zemřelého ve Svazu československo-sovětského přátelství a o činnosti vědecké se zmiňoval pouze okrajově. Jedinou pozdější vzpomínkou na akademika Koťátka je jeho stručný životopis jako prvního děkana provozně ekonomické fakulty Vysoké školy zemědělské v Praze, vydané u příležitosti dvacetiletí osamostatnění VŠZ v roce 1972. Stručnost a oficialita hodnocení vynikající ve srovnání s mnohem lidštěji pojatým životopisem druhého děkana profesora Františka Loma, dávají spolu s absencí hodnocení přínosu Koťátka ekonomické vědě tušit, že Koťátko byl osobností především politickou nikoliv vědeckou.²⁵

Pokusíme-li se o hodnocení rozporuplné osobnosti Jiřího Koťátka, pak vidíme

23 Osobní fond J. Koťátka bohužel prakticky neodráží jeho osobní život, pouze život profesní. Ani z různých zmínek není patrné, že by Koťátko byl po delší dobu nemocen, pouze z rozsahu korespondence lze usoudit, že po dovršení důchodového věku si prostřednictvím členství v různých komisích a redakčních a dalších radách Koťátko udržoval kontakt s prostředím, které důvěrně znal a i nadále chtěl být informován o jeho vývoji bez ohledu na to, že již neměl právo rozhodovat.

24 SOBOTKA, L. (1959): K šedesátinám akademika J. Koťátka, Věstník ČsAZV, s. 508-510.

25 V dané době ještě nebylo možné se Koťátkem z politických důvodů hlouběji zabývat a vymezit jeho skutečnou roli při utváření socialistické zemědělské ekonomie jako vědeckého oboru ani zhodnotit podíl Koťátka na šíření nevědeckých teorií sovětského původu na půdě ČsAZV.

především vysokého státního úředníka, přesvědčeného komunistu a propagandistu, i vynikajícího řečníka, jenž zřejmě vědeckou kariéru bral jako vedlejší produkt své kariéry úřednické. Svoji roli v oblasti vědy viděl především v oblasti organizační a reprezentační. Byl sice rovněž velmi plodným autorem, ale v jeho pracích převažuje rovina prakticistní, popisná, většina z jeho děl slouží současně jako návod k jednání. Teorii se Koťátka s výjimkou povinného memorování děl klasiků marxismu – leninismu téměř vůbec nezabýval, resp. přenechával ji mladším spoluautorům.

Koťátka tak můžeme zařadit do generace zakladatelů československé socialistické zemědělské vědy, která pouze aplikovala na československé poměry sovětské zkušenosti. Tento styl práce vydržel Koťátkovi až do jeho předčasné smrti v roce 1962, kdy již vznikala řada původních českých vědeckých prací ze zemědělské ekonomie.

Význam Koťátka pro dějiny tohoto vědního oboru je proto jen omezený a zastihuje ho přínos jeho jen o málo mladších kolegů, jako je např. C. Lédl, K. Svoboda či L. Sobotka. Význam Koťátka však nespočívá pouze v jeho přínosu zemědělské vědě, ale především zemědělské politice.

Zde je jeho role při realizaci revize první pozemkové reformy a prosazování druhé pozemkové reformy a poté do jisté míry i při rozběhu kolektivizace československého zemědělství opravdu klíčovou. S jistou nadsázkou můžeme říci, že to byl právě Koťátka, který jako šedá eminence za ministra Ďuriše prováděl pozemkovou reformu a osidlování pohraničí. Svými pracemi o pozemkové reformě a osidlování, i stovkami novinových článků, dokázal dát těmto neobyčejně složitým procesům na straně jedné podobu teoretickou a na straně druhé i podobu praktickou, obyčejným lidem pochopitelnou a přijatelnou.

Mimo zemědělství je nesporný přínos Koťátka pro rozvoj československo-sovětské vzájemnosti, kde svými nesčetnými články udělal mnoho pro poznání sovětské kultury a společnosti. Jeho politické přesvědčení mu však zabránilo vidět i negativa sovětského systému a plně se tak podílel na zavádění i těch sovětských zkušeností do československé reality, které byly v rozporu se zájmy československé společnosti.

Prameny a literatura

Archiv NZM, OF Jiří Koťátka.

Almanach provozně ekonomické fakulty Vysoké školy zemědělské v Praze 1952-1972, Praha 1972, s. 32.

FRIČ, J. (1956): Velké vzory našeho lesnictví, Praha; VOLF, M. (1967): Významní členové a spolupracovníci Vlasteneckohospodářské společnosti. Prameny historie zemědělství a lesnictví 2, Praha.

HONCOVÁ, J. (2008): Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky v letech 1951-1968. Paginæ historie – Sborník Národního archivu 16. Praha.

JECH, K. (2008): Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy. Praha.

LOM, K.-SKALA, L. - ŠMERHA, J. - KUBŮ, F. (1985): Významné osobnosti v zemědělství. Prameny na studie 28, Praha 1985.

MICHÁLEK, M. (1937): Zemědělství buditelé, sbírka životopisů mužů o zemědělství zasloužilých, Praha.

NOŽIČKA, J. – JANČÍK, A. - KOKEŠ, O. (1968): Tři významní lesníci, *Prameny historie zemědělství a lesnictví* 4, Praha.

PELIKÁN, J. - KOŤÁTKO, J. (1953): *Ekonomika socialistického zemědělství pro posluchače ekonomiky a organizace socialistického zemědělství. Část 1. Vývoj zemědělství v Československu*. Praha.

SKALA, L. (1988-1991): *Malý slovník biografii. Stručný výběr ze životopisných údajů některých nežijících osobností se vztahem k zemědělství na území Československa i v zahraničí. I-VI*, Praha.

SOBOTKA, L. (1959): K šedesátinám akademika Jiřího Kořátka, *Věstník Československé akademie zemědělských věd*, s. 508-510.

VOHRYZKA-KONOPA, F. J. (1989): *Venkov v temnu: Násilná socializace československého zemědělství*, Mnichov.

www.listy.cz/archiv.php?cislo=072&clanek=020715

Burket contra Rozmara

Ředitel píseckých lesnických škol Ladislav Burket (1855 - 1933) a lesnický a myslivecký publicista Josef Václav Rozmara (1872 - 1951) bezpochyby patří mezi výrazné postavy dějin českého lesnictví. Jejich osobní medailónky v knize „Velké vzory našeho lesnictví“¹ odděluje jen pár stránek. Burket položil pevné základy píseckým ústavům, které dodnes patří k pilířům českého středního a vyššího lesnického školství. Vydavatel, novinář a spisovatel Rozmara pak po sobě zanechal ohromující seznam bibliografických položek a vydavatelských počinů. Jejich cesty se protnulý na počátku prvního desetiletí 20. století v neoficiálním hlavním městě českých lesníků - v Písku. Přes počáteční náznaky spolupráce se posléze lidsky i profesně zcela rozešli a zabředli do vleklých sporů, které vyvrcholily roku 1909 „senzační“ soudní pří, jež po nějaký čas naplňovala stránky českých novin.

Director of forestry schools of Písek – Ladislav Burket (1855 - 1933) and the Forestry and Hunting publicist Josef Vaclav Rozmara (1872 - 1951) belong undoubtedly to major figures of the history of Czech forestry. Their personal medallions in the book „Great Designs of our Forestry“ are separated by only a few pages. Burket laid a solid bases to institutions in Písek, which today is one of the pillars of Czech secondary and higher forestry education. Publisher, journalist and novelist Rozmara then left behind a staggering list of bibliographic entries and publishing achievements. Their paths crossed at the beginning of the first decade of the 20th century in the unofficial capital of Czech foresters - in Písek. Despite initial signs of cooperation they then completely broke, as humanely as professionally, and mired in protracted litigation, which culminated in 1909 with a „blockbuster“ lawsuit, which for some time have been filling the pages of Czech newspapers.

Ladislav Burket

Starší z protagonistů zmíněného sporu Ladislav Burket² se narodil 22. října roku 1855 v uherské Lubouni. Po studích na plzeňském gymnáziu, tábořské hospodářské akademii na vyšší ovocnářsko – vinařské škole v rakouském Klosterneuburgu završených praxí ve Francii a v Belgii, pracoval pět let jako zemědělský učitel. V roce 1883, v pouhých devětadvaceti letech, získal jmenování do funkce ředitele upadající soukromé rolnické školy v Písku.

1 FRIČ, J. a kol. (1958): Velké vzory našeho lesnictví, Praha.

2 K osobnosti Ladislava Burketa více: WALTER, B. (1958): Ladislav Burket. In: FRIČ, J. a kol.: Velké vzory, s. 157 – 160.

Ladislav Burket

Zdatný organizátor Burket školu záhy stabilizoval a ve spolupráci s píseckým lesmistrem Josefem Zenkerem³ a předsedou kuratoria rolnické školy a píseckým purkmistrem Františkem Gamischem⁴ se postaral o otevření českého lesnického běhu k výchově a přípravě lesnických praktikantů k tzv. nižší státní lesnické zkoušce. Počátek výuky stanovený na 12. leden roku 1885 bývá tradičně považován za počátek píseckých lesnických škol.⁵ Ladislav Burket coby ředitel zřizovatelské rolnické školy se stal i administrativním ředitelem školy lesnické, odborným ředitelem byl jmenován Josef Zenker. Dvojrole vedení ústavu se neosvědčila. Lesmistr Zenker těžce snášel podřízenost rolnické škole, respektive mladému a ambicióznímu ředitelovi Burketovi, s nímž se navíc rozcházel i v otázce přístupu k žákům.⁶ Od roku 1887, kdy Zenker na svou funkci, oficiálně

3 Josef Zenker (1841 – 1894), český lesník (taxátor), pedagog a publicista. K osobnosti Josefa Zenkera více: ŠIMAN, K. (1958): Josef Zenker. In: FRÍČ, J. a kol., Velké vzory, s. 126 an.

4 František Gamisch, písecký purkmistr. Do roku 1887, kdy předčasně zemřel, zastával funkci předsedy kuratoria píseckých škol. V čele kuratoria jej poté nahradil JUDr. Bedřich Schwarzenberg.

5 K dějinám písecké školy nověji například: 100 let lesnického školství v Písku. Historie a současnost (1995), Písek nebo PINC, J. a kol. (2003): Přehled historie lesnického školství v Čechách a na Moravě, Písek, s. 45 – 51. Starší prameny a literatura jsou shrnuty: UHLÍŘ, J. (1975): Prameny, bibliografie, filmografie lesnického školství v Písku 1884-1974. Vydáno k 90. výročí založení lesnického školství v Písku, Praha.

6 Burket Zenkerovi vyčítal jeho liberální přístup, který údajně žáci zneužívali. K tomu: ŠIMAN, K. (1958): Josef Bohdanecký. In: FRÍČ, J. a kol., Velké vzory, s. 134.

ze zdravotních důvodů, rezignoval,⁷ zastával post odborného ředitele Josef Bohdanecký⁸. Když se roku 1894 pracovně vyčerpán Bohdanecký ředitelování vzdal, nebyla již tato pozice obsazena a oteře ústavu si ve svých rukách pevně podržel ředitel Burket.

Od svého příchodu do Písku se Ladislav Burket potýkal s úkolem řádného finančního zabezpečení svěřených ústavů. Vedení škol tento problém dvakrát vyřešilo změnou právního statutu. Škola byla nejprve roku 1909 reorganizována na nadační ústav a konečně v roce 1920 byla převedena do správy mladého československého státu.

K Burketovým zásluhám patří výstavba internátních budov v letech 1894 a 1899 a budovy lesnických škol v roce 1912. Značné finanční prostředky potřebné k výstavbě internátních budov v 90. letech získával částečně ze školného vybíraného od žáků a dále úsporami na platech učitelského sboru včetně vlastního. Mimo jiných, právě těmito skutky si Ladislav Burket znepřátelil velkou část české lesnické veřejnosti, do jejíhož čela se postavil mladý novinář Josef Václav Rozmara.

Díky své pílí a ctížádostivosti vybudoval Ladislav Burket i přes naznačené obtíže prestižní lesnickou školu, jejíž věhlas přesahoval rámec českých zemí.⁹ Ačkoliv Burketova éra do počátku první světové války bývá nazývána „*zlatým věkem píseckých lesnických škol*“¹⁰, byl po vzniku republiky vyvíjen tlak na ředitelovo odstranění z čela ústavu pro jeho údajné konzervativní smýšlení a rakušáctví.¹¹ V roce 1921, krátce po zestátnění školy, odešel šestašedesátiletý Ladislav Burket po osmatřiceti letech ředitelování do penze. Zemřel 26. listopadu 1933 v Písku. Jedna z ulic v bezprostředním sousedství školy dnes nese jeho jméno.

7 K Zenkerovu působení na písecké škole a k jeho odchodu z tohoto ústavu: „... , neboť založení české lesnické školy v Písku bylo výhradně dílem Z[en]kovým. Na škole této byl pak i Z[enker] odborným ředitelem a učitelem, různými intrikami proti své osobě však činěnými byv roztrpčen, ke škodě všeho českého lesnictví i lesnictva funkce této po dvou letech se vzdal. Mnoho tím bylo ovšem ztraceno a výborné přednášky Z[en]kovy vůbec vydány nebyly.“ Ottův slovník naučný (1908), XXVII, Praha, s. 584. K plnému pochopení tohoto textu je třeba dodat, že autorem hesla „Zenker Josef“ v Ottově encyklopedii je Josef Václav Rozmara, tento díl slovníku vyšel v roce 1908, tedy v době, kdy Rozmara s Burketem byli již nepřáteli. Není jistě náhoda, že heslo „Burket Ladislav“ ve slovníku zcela chybí.

8 Josef Bohdanecký (1846 – 1920), český lesník, pedagog a publicista. K jeho osobnosti více: ŠIMAN, K. (1958): Josef Bohdanecký. In: FRIČ, J. a kol., Velké vzory, s. 134 – 136.

9 Například v roce 1902 o písecké škole respektovaný časopis Österreichische Forst- und Jagdzeitung napsal: „*Téměř přes noc k velkému překvapení interessovaných kruhů stál tu pojednou vyšší lesnický ústav v Písku s učebnou osnovou, která u každého nepředpojatého vzbuzuje obdiv organizačního talentu účastněných činitelů a která písecký ústav staví na výši moderních ústavů německých a francouzských.*“ Překlad převzat z: Stručné dějiny lesnických učilišť v Písku od doby jejich založení roku 1885 do konce školního roku 1906 – 1907 (1907), Les a lov 1, č. 3, s. 63; Inspiraci v Písku hledal vedoucí lesnického odboru státního departamentu USA ve Washingtonu Raphael Zon, který v únoru 1911 požádal vedení písecké školy o zaslání organizačního schématu školy, popisu studia a fotografií veškerého zařízení školy: 100 let (1995), s. 11.

10 Tamtéž, s. 10.

11 Tamtéž, s. 11.

Josef Václav Rozmara

Josef Václav Rozmara¹² se narodil 16. září 1872 v rodině řídícího učitele ve Skořici na Rokycansku. Po studiích na plzeňském a pražském gymnáziu se zapsal na píseckou lesnickou školu, kterou však nedokončil. V následujících letech se živil jako lesník na různých místech v Čechách a na Moravě.

Josef Václav Rozmara

Již během pražských studií Rozmara redigoval studentský časopis „*Vyšehrad*“¹³ pro který napsal několik povídek. První odborný článek „*Plech obecný hubitel ptactva*“ mu otiskl časopis „*Háj*“¹⁴ v roce 1892. Svůj první časopis, myslivecký měsíčník „*Lovecký obzor*“, založil ještě jako knížecí lesní v Molenburku¹⁵ v roce 1898. O čtyři roky později se vzdal aktivní lesnické kariéry v soukromé službě, vrátil se do Písku a začal se živit jako nezávislý redaktor.¹⁶ V jižních Čechách Rozmara zůstal sedm let. V roce 1909, v době kdy vrcholila jeho aféra s Ladislavem Burketem, přenesl redakci do hlavního města.

12 K životním osudům a publikační činnosti Josefa Václava Rozmary více ŠIMAN, K. (1942): J. V. Rozmara sedmdesátníkem. Příspěvek k dějinám českého lesnického a mysliveckého písemnictví, *Lesnická práce* 21, s. 371 – 396; FRIČ, J., Josef Václav Rozmara. In: FRIČ, J. a kol., *Velké vzory*, s. 228 – 230 a KOVAŘÍK, J. (1991): J. V. Rozmara a jeho dílo, *Folia venatoria* 21, s. 271 – 280; osobní fond J. V. Rozmary, obsahující zejména osobní korespondenci a rukopisy článků, je uložen v archivu Národního zemědělského muzea Praha.

13 Časopis *Vyšehrad* vydávali studenti pražského reálného gymnázia.

14 *Háj* byl vůbec první český lesnický časopis, vydával jej od roku 1872 Jan Doležal. Od roku 1905 *Háj* redigoval J. V. Rozmara, vycházel do roku 1924.

15 Molenburk je dnes součástí obce Vysočany v okrese Blansko.

16 Za jeho rozhodnutím stál údajně zákaz veškeré literární činnosti ze strany zaměstnavatele. Více GARTNER, K. (1908): Josef V. Rozmara, *Obrana z Podyjí* 1, číslo 21 ze dne 2. května 1908, s. 2 an.

V Písku i v Praze na Vinohradech Rozmara doslova chrlil množství článků odborné i beletristické povahy a s větším či menším úspěchem zakládal periodika zaměřená na lesnickou a mysliveckou stavovskou obec.¹⁷ Jelikož těžko sháněl přispěvatele, několik ročníků napsal téměř sám. Vzhledem k tomu, že používal asi 180 pseudonymů, je občas nesnadné jeho autorství rozpoznat.¹⁸ Rozmara nebyl jen zdatný literát, ale i hudebník, hrál na klavír a zkomponoval několik skladeb.¹⁹

Rozmara byl neúnavným organizátorem lesnického a mysliveckého spolkového života, v roce 1907 stál u zrodu Jednoty českých lesníků zemí koruny české, kde od jejího ustanovení do roku 1910 zastával post jednatele a pokladníka. Jeho jméno se brzy stalo pojmem a začal být označován za následníka zakladatele české lesnické literatury Jana Doležala.²⁰ Rozmara publikoval ještě na počátku čtyřicátých let, zemřel 4. června roku 1951 v Praze.

Křehká spolupráce

Ačkoliv neměl Josef Václav Rozmara na svá studia písecké školy a na osobu jejího ředitele Ladislava Burketu zrovna ty nejlepší vzpomínky, rozhodl se v roce 1902, že právě v Písku vybuduje svou redakci. Jak sám uvedl, naplněn idealismem „*odstěhoval jsem se do Písku chtěje pracovati v místě, jež je shromaždištěm jiných, z nichž řádnou rukou mnoho by se dalo pro náš [lesnický] stav vytvořiti.*“²¹

Charismatický Rozmara, v té době již respektovaný redaktor a spisovatel, se záhy stal výraznou postavou píseckého lesnického stavovského dění. Brzy k sobě připoutal řadu žáků píseckých škol, z nichž se rekrutovali přispěvatelé do jeho časopisů. Rozmara i přes jistou nedůvěru navázal kontakty s Burketem a zpočátku vše nasvědčovalo tomu, že vznikne oboustranně prospěšná spolupráce mezi ředitelem píseckých ústavů a někdejší „*zneuznaným žákem*“. Rozmara po dohodě s Burketem přeměnil k 15. prosinci roku 1905 svůj časopis „*České lesnické Rozhledy*“²² na oficiální věstník píseckých lesnických ústavů. Z této spolupráce později sešlo, jelikož Rozmara nelibě snášel Burketovo vměšování do redaktorské práce. Konkrétně šlo o spory o v té době hojně diskutovanou podobu reformy českého lesnického školství. Podle Rozmarovy verze měl časopis sloužit pouze jako „*beran*“ proti těm, kteří nesouhlasili s Burketovými způsoby

17 Rozmarovou bibliografií se detailně zabývali ŠIMAN, K. (1942): Rozmara, s. 376 – 394 a KOVAŘÍK, J. (1991): J. V. Rozmara, s. 275 – 280.

18 Mezi Rozmarovy pseudonymy patří např. Lesomil Skořický nebo B. Podorebský. Více VOPRAVIL, J. (1973): Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře, Praha.

19 V roce 1896 vydal Jan Burian z Písku Rozmarovy „*Myslivecké písně.*“ Rozmara komponoval i hudbu taneční a pochody.

20 Jan Doležal (1847 – 1901), novinář a organizátor českého lesnického spolkového života. K jeho osobnosti více FRIČ, J. (1958): Jan Doležal. In: J. FRIČ a kol., Velké vzory, s. 138 – 142.

21 ROZMARA, J. V. (1908): Stanovisko americké a stanovisko české vůči soukromým snahám v odborném školství lesnickém. Připsáno panu Ladislavovi Burketovi, řediteli školy rolnické, podkovářské a soukromých lesnických ústavů v Písku, Rozmarův lesnický týdeník 3, číslo 15 ze dne 9. července 1908, s. 125.

22 „*České lesnické rozhledy*“ Rozmara vydával v letech 1900 – 1914.

vedení píseckých ústavů a žádali změny. Burket posléze, v roce 1907, založil vlastní časopis „Les a lov“²³, jenž se stal oficiálním periodikem píseckých lesnických škol.

Burket dále přijal Rozmarou nabídku, že pro písecký ústav sepiše praktickou učebnici o myslivosti. Rozmara rozsáhlý text skutečně připravil, avšak kniha pod hlavičkou písecké školy vydána nebyla, neboť Rozmara odmítl Burketův požadavek, že ředitel bude v knize uveden jako odborný recenzent. Rozmara „*Knihu o myslivosti*“ nakonec vydal vlastním nákladem až po odstěhování do Prahy.²⁴ Tato rozsáhlá a osobitá monografie s půvabnými ilustracemi Václava Anderleho²⁵ dodnes patří mezi nepřehlédnutelná díla zabývající se praktickými záležitostmi české myslivosti a zoologií zvěře.

Konflikt

Za přelomovou událost ve vztahu Rozmary a Burketa lze považovat vznik „*Jednoty českých lesníků zemí koruny české*“²⁶. Jednota založená 6. ledna roku 1907 v Praze byla ustanovena jako ryze český spolek, na rozdíl od starší „*České lesnické jednoty*“²⁷, jež byla koncipována na zemském principu.²⁸ Jednota šířila osvětu a vzdělanost mezi českými lesníky, usilovala o zřízení lesnického muzea a pro členy organizovala sjezdy spojené s odbornými exkurzemi na různých místech Čech a Moravy. Předsedou byl zvolen plzeňský lesník ing. Antonín Holub²⁹ a jednatelem právě písecký redaktor Rozmara, jehož „*Rozmarův Lesnický týdeník*“³⁰ se stal věstníkem jednoty.

Záležitosti spojené se založením a činností jednoty definitivně vrazily klín nepřátelství mezi ředitele Burketa a redaktora Rozmaru. Třecích ploch se objevilo hned několik. Předně, Burket, jako nelesník, nebyl k založení spolku přizván a nemohl se stát jeho členem. Jednota záhy po svém založení iniciovala stavbu pomníku³¹ lesnickému redaktorovi Janovi Doležalovi (za jehož nástupce se Rozmara považoval a byl považován).

23 „Les a lov. Časopis pro lesnictví, lov, rybářství a vědy přírodní. Věstník lesnických ústavů v Písku“ vycházel v letech 1907 – 1912.

24 ROZMARA, J. V. (1912): *Kniha o myslivosti*, Praha.

25 Václav Leo Anderle (1859 - 1944), lesní inženýr, malíř a ilustrátor, zakladatel tradice české myslivecké ilustrace. K jeho osobnosti více FRIČ, J. (1958): Ing. Václav Leo Anderle. In: FRIČ, J. a kol, *Velké vzory*, s. 171 – 174.

26 K dějinám českého lesnického spolkového života NOŽIČKA, J. (1957): *Přehled vývoje našich lesů*, Praha, s. 379 – 383.

27 Česká lesnická jednota byla založena 3. srpna roku 1848 v pražském hostinci „U černého koně“. Členové se každoročně scházeli na různých místech Čech, kde diskutovali aktuální lesnické problémy.

28 Jednota českých lesníků zemí koruny české se slibně rozvíjela až do počátku první světové války, v roce 1914 měla na tisíc členů.

29 Antonín Holub (1865 – 1955), lesní geometr, publicista, organizátor lesnického spolkového života. K jeho osobnosti více: WALTER, B. (1958): Ing. Antonín Holub. In: FRIČ, J. a kol., *Velké vzory*, s. 206 – 209.

30 Rozmara „*Rozmarův Lesnický týdeník*“. Illustrovaný časopis pro lesnictví, myslivost, rybářství, dřevní obchod a lesní průmysl založil již v roce 1906 a vydával jej do roku 1909.

31 Pomník podle návrhu prof. Suchardy byl odhalen 15. srpna 1910 ve Žďáře na Moravě u příležitosti sjezdu Jednoty českých lesníků.

Neúnavný agitátor Doležal Burketa v minulosti často kritizoval za ziskuchtivost a neodbornost při řízení píseckých škol.

V podobném duchu se do Burketa strefovali i autoři článků, které po roce 1907 přinášel „*Rozmarův Lesnický týdeník*“, oficiální věstník jednoty. Kritika práce ředitele Burketa vyvrcholila 25. července 1907, kdy „*několik lesníků*“ hlásících se k jednotě sepsalo *Memoriál* k českému národu a lesnictvu ostře útočící na vedení píseckých lesních ústavů a vyzývající okonce k jejich zrušení.³² Rozmara se podle svých slov přímo nepodílel na sepsání textu *Memoriálu*, nýbrž byl jen jedním z jeho signatářů.

Jednota nezůstala pouze u slovních proklamací, ještě v roce 1907 rozhodující měrou přispěla k založení zemské lesnické školy v moravské Jemnici.³³ Do čela nového učiliště byl postaven někdejší učitel z písecké školy Antonín Michálek³⁴, což celé situaci ještě přidávalo na pikantnosti. Mezi oběma školami se rozhořel konkurenční boj, zejména když někteří studenti z Písku odešli studovat do Jemnice. Rozmara se k jemnické škole otevřeně přihlásil a jeho *Lesnický týdeník* nadále vycházel nejen jako oficiální věstník Jednoty českých lesníků, ale i jemnické školy.

Rozmara vinil Burketa, že ze žáků píseckých škol vychovává nepřátele jednoty a že jim brání se v rámci nového spolku angažovat. Přes nepříznivý postoj vedení školy se několik absolventů do nového spolku přihlásilo a zaplatilo společný členský příspěvek 200 korun. Diplom, který následně obdrželi, zůstal v úschově jednatele jednoty Rozmary,

32 V *Memoriálu* se mimo jiné uvádí: „*Provolání! Národe český! Lesnictvo české! Jednoto českých lesníků zemi koruny České! Pozdvihněte konečně hlasu svého, zadujte jako vichr do špatně vychovávaného porostu, který síle jeho odolati nemůže, do hničících poměrů na ústavech píseckých, smějte je a začněte od počátku s výchovou řádného samostatného dorostu lesnického, který by byl chloubou českého národa, který by byl rovnocenným s absolventy škol jiných....Dnes je totiž, což neodborné veřejnosti bude asi málo známo, ústav lesnický v takovém úpadku, že vyskytují se případy urážející cit odborníků!...V čem spočívá toto znehodnocování ústavu i absolventů? Odpověď je snadná! Ústav je posluchačstvem přeplněn, následkem toho teoretické vzdělání posluchačů špatné, praktické vůbec žádné ...I my lesníci čeští ...dožadujeme se toho, aby veřejnost nás se ujala zařídila nám ústavy takové, jakých vzdělání naše vyžaduje a neodbývala nás jen špatnými ústavami soukromými, které jsou řízeny neodborníkem, jemuž se jedná nejvíce o stránku finanční, jemuž dozor mající kuratorium je pouhou loutkou, jemuž se jedná o zaopatření členů rodiny, který však o výchovu řádných lesníků českých nemá ponětí...“ . Text *Memoriálu* Rozmara otiskl v polemice s ředitelem Burketem: ROZMAR, J. V. (1908): Stanovisko, s. 119.*

33 O zřízení české lesnické školy rozhodl Moravský zemský sněm již 21. října 1903, k realizaci záměru došlo teprve v roce 1907 otevřením jednoleté lesnické školy v Jemnici. K dějinám školy v Jemnici více PINC, J. (2003): Přehled, s. 34 – 35. Zajímavé postřehy o chystaném otevření jemnické školy a dále informace o situaci na písecké škole: Lesnická škola v Jemnici, Dačické listy 13, číslo 10 z 1. listopadu 1906. Například: „*Účelem takové školy jistě není vychovávat proletariát - jako se např. děje v Písku. Tam jest letos přijato 365 (!!!) posluchačů! Probůh - co s těmi lidmi? ...Kdo si v Písku vzpomněl na takové závody v přijímání žáků, ať také vynalezne nějaký systém - nafukování lesních porostů.*“

34 Ing. Antonín Michálek (1879 – 1960), český lesník a pedagog. Michálek se ve 20. letech 20. století na píseckou školu několikrát vrátil, v té době byl již Ladislav Burket v penzi.

Vyřizování účtů na pozadí úvah o americkém lesnickém školství

30. června 1908 přinesl časopis „Les a lov“ obsáhlý materiál z pera ředitele ústavu Ladislava Burketa nadepsaný „*Stanovisko americké a stanovisko české vůči soukromým snahám v odborném školství lesnickém*“.³⁶ V úvodu článku Burket uvádí, že americké lesnické školství vzešlo ze soukromé iniciativy obdobně jako škola písecká a odkazuje na vlastní článek „*Lesnická škola ve Spojených státech (Yale forest School)*“, který otisklo stejné číslo píseckého školního časopisu³⁷ a ve kterém podrobně vysvětluje okolnosti zřízení lesnické školy v Yalu v americkém státě New Haven v roce 1900. Burket velebí soukromou iniciativu, ze které se zrodila jak písecká tak yalská škola a kritizuje pasivní spoléhání se na „*opatrovnickou ruku státu a země*“. Tím ovšem v rozporu s názvem článku končí pojednání o americkém a českém lesnickém školství a začíná obsáhlá polemika s Rozmarou, kterého viní z nespravedlivých útoků na píseckou školu a vlastní osobu. Jinými slovy, zatímco Amerika soukromou iniciativu v duchu „*self made man*“ oslavuje, v Čechách je obdobná snaha pronásledována, vysmívána a přijímána se všeobecnou závistí. A právě všechny tyto nešvary v Burketových očích ztělesňuje Rozmara, jenž na něj po „*celý dlouhý rok bezdůvodně útočí*“. „*Od ředitele až po školníka, od prefekta a lékaře internátu až k sluhovi, od učebné osnovy až po učebné pomůcky, od kázně a řádu až po knedlíky a buchty internátní, vše shledáno špatné, ničemné a zavržení hodné*“,³⁸ popisuje Rozmarovy útoky vůči škole Burket.

Za pouhých devět dní po vydání Burketova článku vyšlo rozšířené číslo Rozmarova Lesnického týdeníku přinášející jediný text s vypůjčeným názvem „*Stanovisko americké a stanovisko české vůči soukromým snahám v odborném školství lesnickém*“³⁹ připsaný Ladislavu Burketovi. Rozmara přepsal celý Burketův článek a bohatě jej proložil vlastními komentáři, dále připojil „*Memoriál*“ a konečně vlastní životopis převzatý z rokycanského časopisu „*Žďár*“⁴⁰, který měl sloužit jako důkaz toho, „*jak o něm soudí veřejnost*“. Rozmara po svém vysvětluje všechny sporné body, mezi nimiž dominuje obrana vlastní osoby a práce, Jednoty českých lesníků a jemnické školy a naopak kritizuje

35 Kauza „nevyvěšeného diplomu“ se objevila i v textu Memoriálu: „*Absolventům se ředitel o něm [o spolku] ani nezmínil, a když přistoupil celý ročník absolventů za člena zakládajícího a diplomem budovu školní chtěl vyzdobiti, bylo mu řečeno, že se tak státi nesmí. Z obavy, aby diplom nebyl školníkem rozbit (neboť vše je možné, i to, že když člen sboru na školníka si stěžuje, bývá odbyt a školník z protekcí ředitele chráněn, poněvadž každý klep donese), byli posluchači nuceni uložiti diplom do rukou jednatele Jednoty.*“ ROZMARA, J. V. (1908): Stanovisko, s. 119.

36 BURKET, L. (1908): Stanovisko americké a stanovisko české vůči soukromým snahám v odborném školství lesnickém, Les a lov 1, č. 18, s. 350 – 358.

37 BURKET, L. (1908): Lesnická škola ve Spojených státech (Yale forest School), Les a lov 1, č. 18, s. 345 – 346.

38 BURKET, L. (1908): Stanovisko, s. 351.

39 ROZMARA, J. V. (1908): Stanovisko, s. 117 – 130.

40 Josef V. Rozmara, Žďár 7, č. 24 ze dne 13. června 1908, s. 2 an.

Burketa, že mu soukromé, drahé a nekvalitní písecké školy a internáty primárně slouží k obohacování.

Zajímavým aspektem obou rozsáhlých článků je vzájemné obviňování z nedostatečného lesnického vzdělání. Burket Rozmarovi připomíná jeho nedokončená písecká studia, Rozmara mu naopak vyčítá, že jako nelesník nemá právo řídit písecké školy. Dalšími společnými rysy jsou černobílé vidění a nebyvalá míra expresivního způsobu vyjadřování.

Burketiáda

Na Rozmarův článek Burket nereagoval již dalším útokem na stránkách novin, nýbrž na něj podal trestní oznámení za urážku na cti. Soudní přelíčení, jež se odehrávalo v Písku 21. ledna roku 1909, se stalo ostře sledovanou „společenskou“ událostí. Soudní síň byla přeplněna diváky a o přelíčení velmi detailně referoval tisk. Vzhledem k tomu, že ve stejné soudní síni se před devíti lety odehrála část všeobecně známého procesu s Leopoldem Hilsnerem⁴¹, obviněným z rituální vraždy křesťanské dívky, byla „Burketiáda“⁴² s „Hilsneriádou“ nejednou srovnávána.

Atmosféra v soudní síni byla vypjatá, obecnostvo hlasitě reagovalo na výroky jednotlivých řečníků a předseda poroty několikrát varoval obecnostvo, že není přítomno u „divadla či cirkusu“ a hrozil vyklizením soudní síně.⁴³ Žaloba byla postavena na sedmi citacích z Rozmarova článků z 9. července 1908, ve kterých údajně nepravdivě psal o hmotných ziscích ředitele Burketa plynoucích z činnosti píseckých škol a internátů.⁴⁴ Porota se po přečtení celého Rozmarova článku a po vyslechnutí řady svědků nakonec

41 Leopold Hilsner (1876 - 1928), podomní obchodník židovského původu, jenž byl obviněn z rituální vraždy Anežky Hružové z Polné (29. března 1899). Část procesu se odehrála ve dnech 25. října až 14. listopadu 1900 u krajského soudu v Písku.

42 Takto spor Burketa a Rozmary občas nazýval dobový tisk (např. České právo).

43 K atmosféře v soudní síni např.: Ze soudní síně. Burket contra Rozmara, České právo IV, č. 9 ze dne 27. února 1909, s. 6 an.

44 Jednalo se o následující pasáže z Rozmarova článku: „*nebral od ústavů lesnických přímo platu, když bylo třeba ledacos zařizovati, ale pan ředitel vlastně celou školu zařizoval pro sebe, a běře ty příjmy teď. Ostatně už tehdy měl příjmy z internátu v různých soukromých domech zřízeného a nelze tu tedy mluvit o nezištnosti.*“; „*mnoho jmění nepřinesl, ale zachoval si je ze svých školských podniků, potom ty peníze školským podnikům (asi na dobré úroky) půjčil, aby podniky zmohutněly a příjmy pana Burketa vzrostly. To je ta celá vychvalovaná nezištnost.*“; „*Dávno už minuly doby, kdy „nezištní“ lidé nadělali si z vlasteneckých a kulturních podniků slušné jmění, o tom by nám pan Burket mohl nejlépe pověděti pravdu – ovšem kdyby chtěl*“; „*vlastenče nezištný*“; „*pan Burket ovšem své fondy na ústavech (vlastně na ústavních kasárnách) investoval...spíše by si měl vzpomenouti, že to byli právě ti chudí čeští lesníci, kteří mu k jmění dopomohli.*“; „*Praví-li pan Burket, že dal jmění svoje do zástavy, bude snad někdo domýšlet, že se postaral o to, aby vystavěny byly řádné lesnické učebny, ale chyba lávky. Pan Burket na takové „zbytečnosti“ nedrží - to nic nevynese.*“; „*O vyděračství a kapsářství nebylo v Týdenníku nikdy psáno, častěji ovšem o tom, že ústavy písecké jsou drahé, že z nich pan Burket bohatne, že po ukončení školního roku vymáhají se od rodičů a chovanců příplatky.*“

váhou jediného hlasu přiklonila na stranu redaktora a zprostila jej viny.⁴⁵ Výrok poroty vzbudil v přeplněné soudní síni bouři nadšení a vítězný Rozmara přijímal nespočet gratulací, rovněž davy⁴⁶ shromážděné navzdory „kruté zimě“ před soudní budovou jej vítaly s jásotem.

Obsáhlé reportáže ze soudní síně přineslo několik pražských i regionálních novin.⁴⁷ Vzhledem k roli, kterou v aféře sehrávalo nové lesnické učiliště v Jemnici, byla kauza bedlivě sledována i na jižní Moravě. Novinářská obec téměř jednotným hlasem oslavovala vítězství „sympatického“ a „vzácného muže“ redaktora Rozmary a peskovala nepořádky na „drahé“ písecké škole řízené „neodborníkem“ Burketem.

Ne přelomu ledna a února Rozmara obdržel řadu písemných gratulací od svých příznivců, zejména členů jednoty, z nejrůznějších míst Čech i Moravy.⁴⁸

Epilog

Ačkoliv si noviny z ředitele píseckých lesnických škol utahovaly, že se po prohraném soudním řízení s ostudou vystěhuje do Ameriky⁴⁹, zůstal Ladislav Burket nejen v Písku, ale dalších více než deset let i v čele ústavu. Na Písek naopak zanevřel redaktor Rozmara a ještě v roce 1909 se vystěhoval na Královské Vinohrady.⁵⁰

Burket se s prohrou vyrovnal článkem, který pod titulkem „*K podvrtné činnosti proti lesnic. ústavům píseckým*“⁵¹, vydal školní časopis „Les a lov“ devět dní po vynesení soudního verdiktu. Ředitel znovu obhajoval řádné hospodaření píseckých škol a důrazně odmítl, že by z nich měl jakýkoliv finanční profit.

Ve dnech, kdy noviny do omrzení rozebíraly místy nedůstojné okolnosti „senzačního“ soudního sporu, došlo k události, která se výrazným písmem zapsala

45 Soudní spis je uložen v osobním fondu J. V. Rozmary: Archiv Národního zemědělského muzea Praha, osobní fond Josef Václav Rozmara, proces Burket – Rozmara, 1909.

46 „Zástupy lidí, jež po celý den tísnily se před vraty soudní budovy, nemohouce býti vpuštěny dovnitř, vyčkaly rozsudku až do 11 hodiny noční, kdy způsobily redaktoru Rozmarovi veliké ovace.“ Ze soudní síně. Burket contra Rozmara, České právo 4, č. 10 ze dne 6. března 1909, s. 9.

47 Např. pražské Národní listy, Písecký kraj, Písecké listy, příbramské České právo, tábořská Jiskra, dačická Obrana z Podyjí, znojemský Moravský jih.

48 Některé blahopřejné dopisy a telegramy jsou uloženy v archivu Národního zemědělského muzea Praha, osobní fond Josef Václav Rozmara, proces Burket – Rozmara, 1909. Z nedatovaného dopisu Josefa Černého J.V.Rozmarovi: „Věř mně, že to byla posud největší má radost, kterou jsem snad prožil v životě. Jest to vítězství, které jest snad ojedinělé a o kterém se bude psáti v dějinách českého rozvoje lesnického, jest to vítězství, kde pravda slavila triumf nad korupci.“

49 „Městem jde pověst, že prý p. ředitel Burket ... se odstěhuje ...do Ameriky. Stanovisko americké vůči „soukromým snahám“ lesnickým jest prý daleko příznivější než české.“ Ze soudní síně. Burket contra Rozmara, České slovo 4, č. 10 ze dne 6. března 1909, s. 9.

50 „Těžce ostatně vzpomínám toho okamžiku, kdy jsem jako mladík do Písku vkročil a zlořečím dnu, v který jsem po druhé, jako mladý muž dospělý, plný ideálů, do Písku se přesídlil.“ ROZMARA, J. V. (1908): Stanovisko, s. 125.

51 BURKET, L. (1909): K podvrtné činnosti proti lesnic. ústavům píseckým, Les a lov 2, č. 8 z 30. ledna 1909, s. 120 – 122.

do dějin písecké školy. Předseda kuratoria píseckých škol Bedřich Schwarzenberg⁵² překvapil ostatní členy informací, že se podařilo ústav finančně zabezpečit. Ministerstvo orby totiž výnosem č. 3341/126 z 5. února 1909 přeměnilo písecké školy na nadační ústav, jenž se po souhlasu panovníka směl nadále nazývat „Nadační ústavy lesnické v Písku císaře a krále Františka Josefa I.“⁵³ Cíle tohoto opatření jsou naznačeny v zápise ve školní kronice: *„Již po drasná léta zanášelo se veleslavné kuratorium myšlenkou položit lesnickým učilištím píseckým, která dospěla ku neobyčejnému u odborných škol rozkvětu, nepohnuté základy, zabezpečiti jejich další rozvoj, a zachovati je pro vždy českému národu a české vědě lesnické. Neochvějná podstat' tato nalezena šťastně v přeměně na ústavy nadační, jejichž jmění by se nacházelo pod bezprostředním dozorem státní správy, zejména vysokého místodržitelství království českého, jako úřadu nadačního.“*⁵⁴

Záměrem tohoto příspěvku nebylo dehonestovat ani jednoho z aktérů sporu, který před více než sto lety vzrušoval nejen českou lesnickou veřejnost. Zásluhy ředitele píseckých škol Ladislava Burketa i redaktora a spisovatele Josefa Václava Rozmary jsou neoddiskutovatelné. Smyslem textu bylo dát do souvislostí několik událostí z dějin českého lesnického spolkového života, školství a publicistiky a konečně připomenout, že i výrazné a pamětihodné osobnosti se bezchybnými stávají často až na stránkách pozdějších spisů.

Prameny a literatura

Prameny

Národní zemědělské muzeum Praha, osobní fond Josef Václav Rozmara.

Vyšší odborná škola lesnická a Střední lesnická škola Bedřicha Schwarzenberga Písek, Císaře a krále Františka Josefa I. nadační ústavy lesnické v Písku. Pamětní kniha, (1884) 1900 -1930.

Literatura

BURKET, L. (1909): K podvrtné činnosti proti lesnic. ústavům píseckým, Les a lov 2, č. 8, s. 120 – 122.

BURKET, L. (1908): Lesnická škola ve Spojených státech (Yale forest School), Les a lov 1, č. 18., s. 345 – 346.

BURKET, L. (1908): Stanovisko americké a stanovisko české vůči soukromým snahám v odborném školství lesnickém, Les a lov 1, č. 18, s. 350 – 358.

FRIČ, J. a kol.(1958): Velké vzory našeho lesnictví, Praha.

52 JUDr. Bedřich Schwarzenberg (1862– 1936), příslušník orlické větve schwarzenberského rodu, poslanec zemského sněmu a říšské rady, od roku 1887 předseda kuratoria píseckých škol.

53 K založení nadace PINC, J. (2003): Přehled, s. 47.

54 Vyšší odborná škola lesnická a Střední lesnická škola Bedřicha Schwarzenberga Písek, Císaře a krále Františka Josefa I. nadační ústavy lesnické v Písku. Pamětní kniha, (1884) 1900 – 1930, s. 45.

GARTNER, K. (1908): Josef V. Rozmara, Obrana z Podyjí 1, číslo 21 ze dne 2. května 1908.

Josef V. Rozmara, Žďár 7, č. 24 ze dne 13. června 1908.

KOVAŘÍK, J. (1991): J. V. Rozmara a jeho dílo, Folia venatoria 21, s. 271 – 280.

Lesnická škola v Jemnici, Dačické listy 13, číslo 10 z 1. listopadu 1906.

NOŽIČKA, J. (1957): Přehled vývoje našich lesů, Praha.

Ottův slovník naučný, XXVII, Praha 1908.

PINC, J. a kol.(2003): Přehled historie lesnického školství v Čechách a na Moravě, Písek.

100 let lesnického školství v Písku. Historie a současnost (1995), Písek.

Stručné dějiny lesnických učilišť v Písku od doby jejich založení roku 1885 do konce školního roku 1906 – 1907 (1907), Les a lov 1, č. 3, s. 63 – 67.

ROZMARÁ, J. V. (1912): Kniha o myslivosti, Praha.

ROZMARÁ, J. V. (1908): Stanovisko americké a stanovisko české vůči soukromým snahám v odborném školství lesnickém, Rozmarův lesnický týdeník 3, č. 15, s. 117 – 130.

ŠIMAN, K., J. V. (1942): Rozmara sedmdesátníkem. Příspěvek k dějinám českého lesnického a mysliveckého písemnictví, Lesnická práce 21, s. 371 – 396.

UHLÍŘ, J. (1975): Prameny, bibliografie, filmografie lesnického školství v Písku 1884-1974, Praha.

VOPRAVIL, J. (1973): Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře, Praha.

Ze soudní síně. Burket contra Rozmara, České právo IV, č. 9 ze dne 27. února 1909 a č. 10 ze dne 6. března 1909.

Theodor Mokrý

Osobní fond Theodora Mokrého nám dovoluje nahlédnout do životních osudů slavného lesníka, znalce v oboru myslivosti, národního hospodářství a ochrany přírody. Od konce 19. století patřil Mokrý k odborníkům s neuvěřitelně širokým spektrem znalostí a schopností, i ochotou šířit nové poznatky a předávat získané zkušenosti. Usiloval o modernizaci zemského zákonodárství ve vztahu k vodám a rybářství, obhajoval významné tradice českého rybníčního chovu ryb, podílel se na zřízení první rybářské školy, vyšlechtil novou formu kapra, byl pedagogem a publicistou. Po 14 letech pokusů se mu podařilo vyšlechtit novou formu kapra, které proslavila Lnářské rybníkářství. Tento kapr, pojmenovaný „Lnářský modrák“, měl vynikající užitkové vlastnosti. Odborným kruhům byl představen na celostátní hospodářsko-lesnické výstavě v Praze v roce 1921.

The personal fund of Theodore Mokrý allows us to look into the life story of famous forester, an expert in the field of hunting, the national economy and conservation. From the 19th century belonged to professionals with an incredibly wide range of knowledge and ability, and willingness to disseminate new knowledge and transmit his experiences. He sought to modernize the land law in relation to the waters and fisheries, defended the importance of the Czech tradition of pond fish farming, contributed to the establishment of the first fishing school, bred a new form of carp, was a teacher and journalist. After 14 years of trying, he managed to breed a new form of carp, which became famous flax fishpond. The carp, named „Flax blueprint“, had excellent service properties. To the professional circles was presented on national economic and forestry exhibition in Prague in 1921.

Základní archivní pramen

Skutečným podkladem soukromého a odborného života Theodora Mokrého jsou jeho dochované písemnosti, které v současné době spravuje archiv Národního zemědělského muzea Praha.

Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, fotografie Theodora Mokřého

Převážná část pramenů mapující Mokřého životní osudy se dá rozdělit do několika základních částí. Mezi velmi cennou základnu mapující jeho životní osudy lze zařadit zcela určitě vysvědčení, služební dekry, domovní listy, korespondence s lesními a rybníčními odborníky, kteří byli zároveň jeho přáteli a spolupracovníky. Theodor Mokřý si zároveň dopisoval např. se Stanislavem Lolkem,¹ jehož talentu si povšiml na Inářském velkostatku, kam Lolek nastoupil jako lesní adjunkt. Pro velkostatek kreslil mapy, které doplňoval figurální výzdobou. Mokřý ho tehdy přesvědčil, aby se dal na dráhu malíře. Lolek tedy po třech letech působení na velkostatku podal výpověď a s podporou Mokřého nastoupil studia na pražské AVU. Zde se učil krajinomalbě u prof. Julia Mařáka, podobně jako kupříkladu Antonín Slaviček, František Kaván či Alois Kalivoda, vesměs Lolkovi spolužáci. Věnoval se převážně krajinomalbě, maloval ovšem i vzácnější druhy zvířete jak v Čechách, tak i na Moravě. Hojná korespondence probíhala i s Václavem Barchánkem,²

¹ Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, korespondence mezi Theodorem Mokřým a Stanislavem Lolkem mezi lety 1917-1936.

² Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, korespondence mezi Theodorem Mokřým a Václavem Barchánkem mezi lety 1919-1943

neprávem opomíjeným významným lesníkem a historikem; Rudolfem Hašou³, českým lesnickým odborníkem a pedagogem, profesorem lesnické ekonomiky na Vysoké škole zemědělské v Brně; Gabrielem Jirsíkem,⁴ profesorem lesního hospodářského zřízení a lesnické geodesie na lesnické fakultě ČVUT v Praze; Josefem Lázňovským,⁵ lesním hospodářem městských lesů v Písku; Josefem Opletalem,⁶ podle výroku prof. Haši velmistrem lesnického vědění a díla a mnoha dalšími. Na druhé straně se Theodor Mokřý věnoval i korespondování se svým chleboďárcem Adolfem Josefem knížetem ze Schwarzenbergu⁷ a Bedřichem ze Schwarzenbergu.⁸ Koncepty, přiložené k větší části dopisů, nám odhalí obsah původcových odpovědí. Bohužel rodinná korespondence v osobním fondu téměř chybí.

Bezesporu k velice zajímavým archiváliím lze zařadit tzv. „*Paměti*“, kde Mokřý poměrně podrobně popisuje průběh svých studií, přípravy na studium lesnického učiliště v Bělé pod Bezdězem, lesnickou praxi a společenský život. Rukopis končí epizodou, jak se Theodor rozloučil s knížetem Adolfem Josefem knížetem ze Schwarzenbergu.⁹

Další nezanedbatelnou část fondu tvoří jeho publikační činnost. Jsou zde samostatné tisky, separáty i články z odborných periodik. Několik referátů a článků je i v rukopisech. Dále je zde množství článků a tisků, které Mokřý dostal jako dar od autorů - přátel, velmi často s věnováním. Fond též poskytuje materiál k mapování jeho veřejné činnosti, např. se účastnil prvního sjezdu československých rybářů, zachycena je zde i jeho obrana jihočeských rybníků proti pozemkové reformě, geneze Hydrobiologické stanice ve Lnářích atd. Nelze vynechat ani jeho působení v Československé akademii zemědělských věd a na Vysoké škole zemědělského a lesnického inženýrství při ČVUT v Praze apod.

3 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, korespondence mezi Theodorem Mokřým a Rudolfem Hašou mezi lety 1931-1941.

4 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, korespondence mezi Theodorem Mokřým a Gabrielem Jirsíkem mezi lety 1912-1943.

5 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, korespondence mezi Theodorem Mokřým a Josefem Lázňovským mezi lety 1930-1942.

6 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, korespondence mezi Theodorem Mokřým a Josefem Opletalem mezi lety 1937-1944.

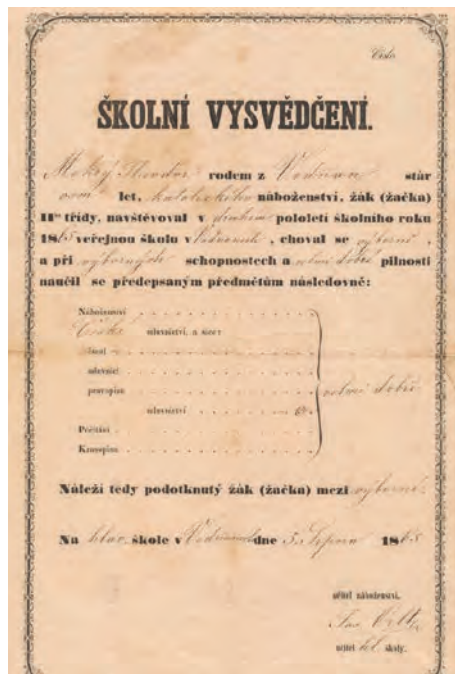
7 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, korespondence mezi Theodorem Mokřým a Adolfem Josefem knížetem ze Schwarzenbergu mezi lety 1914-1923.

8 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, korespondence mezi Theodorem Mokřým a Bedřichem knížetem ze Schwarzenbergu mezi lety 1915-1936.

9 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, paměti, díl druhý, část II., 1. Panství Libějovice (1872-1873); část III., 2. Český Krumlov (1873-1874); část IV., 3. Bělá pod Bezdězem (1874-1876), návštěva lesnického učiliště Bělá pod Bezdězem; část IV., Ve služebním svazku Jana Adolfa knížete ze Schwarzenbergu, Panství Protivín (1876-1877) polesí Křešovice; část V., C. a k. pěšího pluku Grossfürst Michael von Russland No 26 a C. a k. pěšího pluku Feldzeugmeister Ritter von Benedeck No 28 v činné službě v Českých Budějovicích v době 1. října 1877 do 30. září 1878; díl třetí, část VI., ve službách svazku knížete Jana Adolfa ze Schwarzenbergu, panství Protivín, polesí Oudraž (1. říjen 1878 - 30. září 1879); část VIII., polesí Nový Dvůr – Chlum Kleť – Schöninger, panství Český Krumlov (1. října 1879 - 30. září 1880); část IX., panství Chýnov, lesní úřad (1. října 1884-19. 5. 1891); část X., Jak jsem se rozloučil s knížetem Schwarzenbergem Adolfem Josefem.

Životní osudy

Theodor Mokřý se narodil 1. července 1857 jako jedno ze sedmi dětí vodňanského notáře Antonína Mokrého, s jehož jménem se setkáváme nejen mezi činiteli ústavodárného říšského sněmu ve Vídni a Kroměříži v letech 1848 a 1849, nýbrž i v seznamu oficiálních členů slovanského sjezdu v Praze roku 1848.¹⁰ V letech 1864-1867 Theodor Mokřý navštěvoval veřejnou školu ve Vodňanech,¹¹ v letech 1868-1869 nižší reálku ve svém rodišti¹² a mezi lety 1869-1872 Jirsíkovo gymnázium v Českých Budějovicích.¹³

Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, 1865, srpen, 5., školní vysvědčení z druhé třídy veřejné školy ve Vodňanech.

Pak studia přerušil, aby se mohl stát lesníkem. Nejdříve musel projít povinnou

10 Beschreibung der Exkursionstour des Böhm. Forstvereines in die Exc. Graf Friedrich Thun-Hohensteinische Waldung der Domäne Tetschen-Bodenbach. In: Krumauer Intelligenzblatt, 1881.

11 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, vysvědčení z veřejné školy ve Vodňanech 1865-1867.

12 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, vysvědčení z nižší reálné školy ve Vodňanech z roku 1868.

13 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, vysvědčení z Jirsíkova gymnázia v Českých Budějovicích z let 1869-1872.

tzv. přípravnou praxí, kterou absolvoval na libějovickém panství na přelomu let 1872/1874. Libějovice se staly po spojení ještě s Netolicemi, Protivínem a Křešřovicemi ústředím správy celého tohoto velkého panství. Zde se mu věnoval adjunkt Felix Kiesswetter, lesmistr Vincenc Lehmann a hospodářský asistent Jindřich Dušek.¹⁴ První jeho kroky vedly do zámeckého revíru, polesí Lomec, které spravoval již zmíněný adjunkt Kiesswetter.¹⁵

Po roce zhodnotil Theodor Mokřý své působení na libějovickém panství a usoudil, že roční praxe ho velmi dobře připravila v oblasti myslivosti, ale na druhé straně nevěděl příliš mnoho o lesnictví. Z toho důvodu nezačal studovat na lesnickém učilišti v Bělé pod Bezdězem, ale podal žádost, aby mohl být přeložen na českokrumlovské panství, kde by se více věnoval lesnímu hospodářství a osvojil by si více lesnickou terminologii.¹⁶ Nastoupil 1. října 1873 a praxi zde ukončil na konci září 1874.¹⁷ Zde sídlila expositura lesní taxace¹⁸ z Hluboké nad Vltavou, kde se zpracovávaly nové hospodářské plány po větrné katastrofě a následně po „katastrofě zhoubného žíru korovce smrkového.“¹⁹ V březnu 1874 se Theodora jmenovali tzv. plavebním komisařem při plavbě polenového dříví na řece Vltavě v úseku od Rožemberka až po Pečky se sídlem v Zátóni.²⁰ V dochovaných archivních materiálech sám popisuje svou práci následujícími slovy: „dohlížeti na hlídače, kteří bděli především nad krádeží a současně zabraňovali pomocí háků na tyčích hromadění polen při zdouvání vody aneb poklesu stavu vody na keře se zavěšivších aneb na mělčině, balvanech a skalách uvážnuvších; dále přihlížeti k tomu, aby servitutní neb náhradové dříví, jehož vyhození a vyrovnání bylo povinností hlídačů, odpovídalo přiznanému množství a kvalitě; výplata mezd, podávání zpráv o stavu vody a všech význačných provozu týkajících se událostí.“²¹ Plavení dříví začínalo v polovině dubna a končilo v červnu. Od poloviny července opět pracoval přímo na lesním úřadě v Českém Krumlově.

Dne 15. října 1874 začal studovat tehdy jediný lesnický ústav v Čechách – učiliště v Bělé pod Bezdězem.²² Ústav založil a vydržoval spolek Böhmischer Forstschul-Verein, jehož členy byli výhradně majitelé velkých lesních statků v Čechách a přispívali na chod školy podle velikosti a výměry lesní půdy. Škola sídlila na zámku hraběte Arnošta Waldsteina, majitele panství Bělá a Mnichovo Hradiště. Vyučování probíhalo ve čtyřech semestrech v německém jazyce. Působili zde vynikající lesní praktici, tak i učitelé pražské polytechniky. Matematiku, geodézii a stavitelství zde vyučoval prof. Matěj Sluka; biologii, chemii, metrologii syn slavného českého biologa Jana Evangelisty Purkyně, prof. Dr. Emanuel rytíř Purkyně; zařizování lesů přednášel

14 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, paměti, díl druhý, část II., 1. Panství Libějovice (1872-1873), s. 6-8.

15 Tamtéž.

16 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, paměti, díl druhý, část III., 2. Český Krumlov (1873-1874), s. 2.

17 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, 1873, říjen, 10., - 1874, září, 30., služební dekret (Český Krumlov); 1874, červen, 28., výstupní vysvědčení z českokrumlovského panství.

18 Forsteinrichtungsrevision.

19 Tamtéž.

20 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, paměti, díl druhý, část III., 2. Český Krumlov (1873-1874), s. 3.

21 Tamtéž.

22 Forstlehranstalt zu Weisswasser i. B.

lesní rada Ferdinand rytíř Fiscali; národní hospodářství, ochranu, dendrologii, technologii prof. Franz Fitzinger. Počet posluchačů se omezoval na pouhých třicet studentů pro každý semestr. Vyučování se zahajovalo vždy 15. října a končilo 31. srpna. Během studií se začal Theodor Mokřý intenzivně věnovat své sbírce hmyzu a velkému herbáři lesních dřevin. Podle svých slov se stal „náruživým broučkařem“²³ ještě s kolegou Jindřichem Zenkrem, později nadlesním ve Velké Čermné, a Gustavem Peikertem, později lesmistrem královského města Pelhřimova. „Měli jsme již od dřívějších kolegů našich dobře vycvičené sběrače hmyzu mezi odrostlými pány kluky, zvláště na specialisty místního křídového útvaru, jemuž celá šířá oblast Bělé přináleží. Byly to zejména druhy: *Rosalia alpiha* – Apšský tesařík v bukovém lese na Bezdězi, jediném to nalezišti a sídlišti tohoto překrásného tesaříka. Dále *Saperda phoca*, *Emmus hirtus*, *Coraebus rubi*, *Athous rufus* a mnoha jiných.“²⁴ Theodor Mokřý se také během studií velice sblížil s již zmíněným prof. Dr. Emanuelem Purkyně. Docházel do jeho soukromého bytu, kde pracoval s mikroskopickými preparáty z fyziologie a anatomie rostlin. Podle nich pořizoval výkresy, které prof. Purkyně předkládal studentům jako součást závěrečných zkoušek. Prof. Purkyně podle dochovaných vzpomínek Theodorovi velice důvěřoval a svěřoval mu „i intimity nešťastného svého manželství.“²⁵ Mokřý absolvoval ústav jako jeden z nejlepších žáků. „Všichni kolegové rozloučili jsme se tklivě jako bratři s radostnou a veselou myslí, třemi polibky, vřelým objetím a stiskem ruky s přáním „Na shledanou“ rozptýlili jsme se po celé širé vlasti naší.“²⁶

Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, 1876, srpen, 31., maturitní vysvědčení z lesního učiliště v Bělé pod Bezdězem

23 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, paměti, díl druhý, část IV., 3. Bělá pod Bezdězem (1874-1876), návštěva lesnického učiliště Bělá pod Bezdězem, s. 3.

24 Tamtéž.

25 Tamtéž.

26 Tamtéž, s. 4.

Po skončení studií a návratu ze studijní cesty po českém a saském Švýcarsku, našel doma Theodor knížecí reskript, jímž ho kníže Jan Adolf ze Schwarzenbergu jmenoval provizorním lesním adjunktem na panství Protivín s přidělením do polesí Břež (později přejmenovaného na Křešťovice).²⁷ Služební přísahu vykonal u okresního hejtmanství v Písku o několik dní později. Těžiště jeho práce spočívalo v zakládání, pěstování, ochraně lesa, těžbě dřeva a myslivosti. Současně samozřejmě vedl revírní knihu, běžnou korespondenci a podával měsíční a čtvrtletní reporty o hospodářském provozu a mimořádných událostech. Velice často řešil problémy týkající se krádeží dřeva. „*Krádeže té dopustěli se nejvíce plavci vorů pražských obchodníků dříví Bubeníčka, Vojta aj. při plavbě prámů z Budějovic a Vltavotýna. To byla surová cháska. Skrýše byla na četných samotách podél řeky požívající vesměs špatné pověsti. Proto bylo nutno konati časté prohlídky zejména za svitu měsíce, časného rána neb v době nedělní. Služba ty byla těžká a nebezpečná.*“²⁸

Na protivínském panství se nepořádaly žádné schwarzenberské hony, ale na druhou stranu zde žilo velké množství koroptví. Z toho důvodu čas od času nařídil lesní úřad, aby Mokřý zajistil odchyt koroptví a vypustil je do remízů v polesí Dobrá Voda, kde se uskutečňovaly knížecí hony. „*Chytání to mne velice bavilo. Působilo mně radost pozorovati tuto milou zvěř, pozorně do tenat – rukávu – vehnanou, jak opatrně a úzkostlivě se blížila ku stále víc a více se zužujícímu „rukávu“, v němž musely uvíznout.*“²⁹

Po roce ve službách Jana Adolfa ze Schwarzenbergu musel Theodor Mokřý nastoupit na povinnou vojenskou službu jako jednoroční dobrovolník v činné službě rakouského vojska u C. a k. pěšího pluku Grossfürst Michael von Russland No 26 a u C. a k. pěšího pluku Feldzeugmeister Ritter von Benedeck No 28, v zeměbraně a domobraně u zeměbranceckého praporu K. k. Landwehrschützen-Bataillon No 82 Cattare v jižní Dalmácii.³⁰

Ještě před ukončením vojenské služby si ho pozval kníže Jan Adolf ze Schwarzenbergu do Třeboně na zámek, kde mu nabídl, aby se stal jeho osobním myslivcem – Leibjäger. Nabídka se samozřejmě Theodorovi velice zamlouvalo, protože pokud by tuto funkci vykonával po dobu sedmi let, byl by jmenován nadlesním na pěkném polesí. Bohužel vše dopadlo zcela jinak. „*Pohlédnuv na vojenský můj mundúr, táže se kníže: Jak pak to máš s vojnou? Před týdnem udělal jsem právě důstojnickou zkoušku, zněla má odpověď a současně jsem mu předložil vojenské vysvědčení o prospěchu, které jsem vzal pro všechny případy sebou.*“ Skutečnost, že Theodor složil důstojnické zkoušky, ovlivnila celou jeho další kariéru. Podle předpisů o záložních důstojnících se uvádělo, že důstojník nesmí zastávat postavení služebníka. I když poboční myslivec v pravém slova smyslu nebyl sluhou, ale spíše tajemníkem, přesto to bývalo

27 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, 1876, leden, 1., - 1877, září, 30., služební dekret Křešťovice.

28 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, paměti, díl třetí, část IV., Ve služebním svazku Jana Adolfa knížeteze Schwarzenbergu, Panství protivín (1876-1877) polesí Křešťovice, s. 3.

29 Tamtéž, s. 3-4.

30 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, paměti, díl třetí, část V., C. a k. pěšího pluku Grossfürst Michael von Russland No 26 a C. a k. pěšího pluku Feldzeugmeister Ritter von Benedeck No 28 v činné službě v českých Budějovicích v době 1. října 1876 do 30. září 1878, s. 1-8.

u šlechty hodnoceno jako služba.³¹ Z toho důvodu hned po ukončení vojenské služby obdržel knížecí pověření s umístěním na polesí Údraž, které bylo součástí křišťtovického panství.³² Theodor z tohoto pověření nebyl vůbec nadšený, protože moc dobře znal poměry na zdejším polesí. „Žádný adjunkt tam nežil v míru a pokoji s tehdejšími revírníky.“³³ Např. ho revírník nechával sledovat svými pěti dětmi, které se k němu chovaly velice hrubě. „Prožíval jsem zde smutné chvíle a dny sám na sebe poukázán jsa blízce zoufalství. To vše mne pudilo, abych dal knížecím službám vale; ale vzpomínka, že bych tatínka zarmoutil, mne od úmyslu zrážela.“³⁴ Konec září 1879 se pro něj stalo jakýmsi vysvobozením, protože ho kníže Jan Adolf povolal na krumlovské panství na polesí Nový Dvůr, kde mu přidělili tzv. českou stranu.³⁵

Haimeier Forstamt!

Ihre Einsendung mit meinem
 besten Dank. Adolf Liebenstein findet es
 1. Oktober d. J. von Rauscher prov. Forstamt
 Mokrý unter Aufsicht in die von
 zofia Rauscher zum krumlov. Forstamt zu be-
 stimmen.

Wittingen, den 26. September 1880

St. 995 Johann Adolf Fürst zu Schwarzenberg

Kopie des Briefes Rauscher mit dem Original
 gleichlautend dem krumlov. Forstamt Mokrý
 zur Einsendung an krumlov. Forstamt mitgeteilt.

Forstamt krumlov
 den 1. Oktober 1880

Adolf Kníže
 zu Schwarzenberg

Archiv NZM, OF Theodor Mokrý, 1880, říjen, 1., Jan Adolf kníže ze Schwarzenbergu povolává Theodora Mokrého do služeb krumlovského lesního úřadu

31 Tamtéž, s. 8.

32 Archiv NZM, OF Theodor Mokrý, 1878, říjen, 1., - 1879, srpen, 31., služební dekret Údraž.

33 Archiv NZM, OF Theodor Mokrý, paměti, díl třetí, část VI., ve službách svazku knížete Jana Adolfa ze Schwarzenbergu, panství Protivín, polesí Oudraž (1. říjen 1878-30. září 1879), s. 1.

34 tamtéž

35 Archiv NZM, OF Theodor Mokrý, 1879, říjen, 1., - 1880, září, 30., služební dekret Nový Dvůr.

Celé novodvorské polesí bylo rozděleno na dvě části, na českou a německou stranu. Hranici tvořil hřeben Kletě. Hlavní důvod, proč se polesí takto rozdělilo, bylo zcela praktické. Tzv. česká strana sousedila výhradně s českými obcemi: Zlatá Koruna, Adolfovo, Holubov, Plešovice, Krasetín, Kremže atd., německá strana jak už název napovídá, sousedila s německými obcemi: Turkovice a Chvalšiny a smíšeným okresem Český Krumlov. Už z popisu vyplývá, že česká strana byla daleko větší a proto vyžadovala daleko více práce a z toho důvodu ji svěřovali vždy mladšímu adjunktovi.³⁶ Velmi mnoho sil musel věnovat ochraně zvěře, protože se zde konaly každoročně knížecí hony na srnčí zvěř. Z toho důvodu organizoval pravidelné pytlácké hlídky o víkendech a svátcích s veškerým svým personálem. Ve svých vzpomínkách Mokřý uvádí, že se zde setkal s jeřábky, „kteří v oblasti celého revíru byli ještě až v deseti párech usídlení. Nyní tato přemilá, něžná a krásná zvěř snad již z celé Šumavy vymizela.“³⁷

Zcela určitě největší každoroční událostí byl na tomto polesí v době tokání odstřel tetřevů. Koncem měsíce března se sem sjížděli knížecí hosté. „*Během jara co meškal jsem v tomto polesí, uváděl jsem knížete Adolfa Josefa na jednoho z dvou v nejlepším tokaništi zajištěných kohoutů. Kníže střílel kulí, ale kohout nezůstal v ráně, odraţtoval, říkají myslivci; byl ale postřelen a teprve později nalezen.*“³⁸ Po jednoročním pobytu v Novém Dvoře byl 1. října 1880 přeložen do lesního úřadu v Českém Krumlově, kde si ho ponechal lesmistr Vilém Soucha jako konceptní a písarskou sílu. Zároveň se musel starat o tzv. „*zvěřinový účet*“, s nímž byl spojen prodej zvěře.³⁹

4. října 1884 stávající pozici opustil a byl přesazen do Chýnova,⁴⁰ kde spravoval zámecké polesí a lesmistrovu kancelář. Celý sedmiletý pobyt shrnul následujícími slovy, „*v ohledu tomto byl celý sedmiletý pobyt můj na tomto místě úplně sterilní a pro další odborné vzdělávání mé úplně ztracený.*“⁴¹ Nespokojenost ho nakonec přiměla k odchodu ze služeb největšího českého dominia, což se stalo v roce 1891, kdy bylo vypsáno místo vedoucího lesního úředníka na podbrdském velkostatků Lnáře.

36 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, paměti, díl třetí, část VIII., polesí Nový Dvůr – Chlum Klet – Schöninger, panství Český Krumlov (1. října 1879-30. září 1880), s. 2.

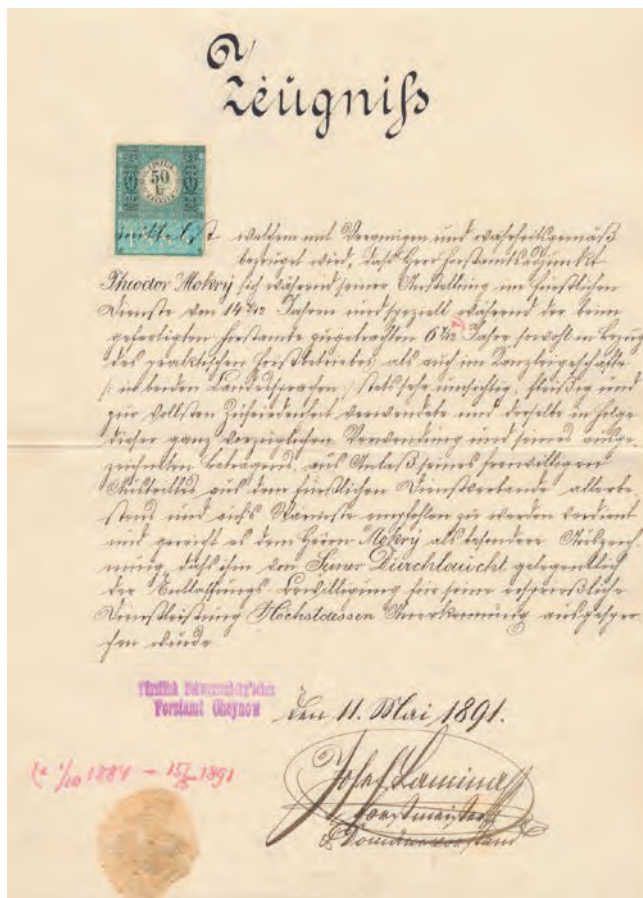
37 Tamtéž, s. 3.

38 Tamtéž, s. 4.

39 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, 1880, říjen, 10., - 1884, září, 30., služební dekret Český Krumlov.

40 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, 1884, říjen, 10., - 1891, května, 15., služební dekret Chýnov.

41 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, paměti, díl třetí, část IX., panství Chýnov, lesní úřad (1. října 1884-19. 5. 1891), s. 1.

Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, květen, 11., výstupní vysvědčení ze služby knížecího schwarzenberského lesního úřadu v Chýnově

Zúčastnil se konkurzu, který dopadl v jeho prospěch. Tehdy ale kníže Adolf Josef Schwarzenberg podmínil propuštění svého zaměstnance, který byl tehdy ještě lesním adjunktem tím, že mu bude v novém působišti zaručeno penzijní pojištění jako na jeho velkostatkách a že bude ihned jmenován lesmistrem. Kníže Adolf doslova pravil: „Znám barona Lilgenau i jeho statky. Když nemůžeš takového místa u mne ještě nyní dosáhnout, nechci Tvému štěstí v cestě státí a propustím Tě ze svého služebního svazku, jestliže Lilgenau, s nímž musíš uzavřít služební smlouvu, zabezpečí Tobě pensi dle našeho penzijního statutu a nechá vtělit služební smlouvu tu do zemských desk na statky své.“⁴²

⁴² Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, paměti, díl třetí, část X., Jak jsem se rozloučil s knížetem Schwarzenbergem Adolfem Josefem, s. 1.

Archiv NZM, OF Theodor Mokrý, portrét Adolfa Josefa knížete ze Schwarzenbergu

Theodor vyjednával s baronem Lilgenau. Bohužel baronovi se podmínky zdály být dost tvrdé, a proto raději vypsal nový konkurz, který ovšem opět vyhrál Theodor Mokrý. Poté již došlo k jistému kompromisu, kdy se stal nadlesním a vedoucím lnářského lesního a rybníčního hospodářství.⁴³ Ještě než odešel, vyžádal si u knížete Adolfa Josefa ze Schwarzenbergu audienci. 19. května 1891 převzal správu lesů a rybníků tří velkostatků: Lnáře, Životice a Starý Smolivec v celkové rozloze asi 2500 ha lesa a 1000 ha rybníků.

Do nové práce pustil energicky. Nejprve dal zbudovat rozsáhlou odvodňovací síť pro ozdravení lesní půdy. Rozšiřoval lesní plochy zalesňováním neproduktivních pastvin, zachraňoval jedlové porosty, napomáhal uplatnění modřínu a na velkostatku zavedl pěstování douglasky. Pokud se vrátíme k zalesňování neproduktivních pastvin, tak první pokusnou plochu založil na pozemcích bývalého mlýna Podhajče, kde vysázel sazenice *Abies douglasii*, *Picea sitchaensis*, *Pinus alba*, *Pinus austriaca*, *Abies concolor*, *Abies balsamea*, *Quercus rubra*, *Quercus palustris* a *betula nana*. Druhou pokusnou plochu zvolil na klášterním kopci a založil zde park, třetí plochu si vybral na pahorku zvaném „Nesvíň“

43 Archiv NZM, OF Theodor Mokrý, 1891, května, 19., - 1924, září, 30., služební dekret Lnáře.

a poslední na pastvinách zvaných Kačerovka, které osázel dvouletými sazenicemi borovice *Pinus banksiana* a na jižní straně a severní stranu *Pinus silvestris*, aby mohl oba dva druhy vedle sebe za stejných životních podmínek pozorovat. Semena si nechával dodávat ze Státního výzkumného ústavu v Praze. Každý rok musel o pokusech podávat zprávu Zemské lesní inspekci v Praze.

V roce 1893 začal po vzoru Státní zkušební stanice v Mariabrunnu u Vídně pěstovat 24 druhů košíkářských vrb. Vrby potom dodával Lnářský velkostatek do trestnice v Korneuburgu, do košíkářské školy ve Stříbrných horách, košíkářů z okolí a nakonec i zde se začali vyrábět z hrubého proutí koše ke stromům jako ochrana proti zvěři. O něco později vznikla přímo ve Lnářích Státní košíkářská škola. Theodor Mokřý se stal předsedou kuratoria školy.

Díky zavádění moderních metod výnosy z lesního hospodářství výrazně stouply a Mokřý povýšil na lesmistra, jímž ho jmenoval roku 1894 velkostatkář baron Karel z Lilgenau.

Správa lesů byla ve Lnářích úzce propojena s provozem rybníků a tak si Theodor Mokřý musel osvojit i tento obor. Brzy se ukázalo, že pro to má neobyčejné nadání a nakonec právě v rybníkářství slavil své největší úspěchy. Začátky však byly krušné, zejména když roku 1895 zasáhla velkostatek katastrofální povodeň způsobená nenadálou průtrží mračen nad Třemšínem. *„Nejhrůznější noc, kterou jsem v životě prožil, byla noc z 20. na 21. června 1895. O 6. hod. večerní rozpoutala se nad Třemšínem strašlivá bouře s průtrží mračen, kteráž zavinila ohromnou zátopu v celé oblasti Třemšína. Masy vody - v půl hostině 136 mm – valily se do kotliny rožmitálské na sevrá a metelské na straně jižní zanechavše za sebou stržením hroznou spoustu.“*

Velká voda tehdy zničila celou soustavu rybníků na Smoliveckém potoce a zatopila Blatnou. Mokřý však byl schopen během dvou let uvést do provozu všechny poškozené rybníky a nechal propojit jednotlivé rybníční služebny velkostatku telefonem, aby si v krizových situacích mohli baštyři předávat rychleji zprávy o stavu vody a podnikat neprodleně opatření k zabránění podobné katastrofě. Dále upravil výživu ryb, na velkostatku se z jeho iniciativy začalo s umělým přikrmováním. Neopomíjel ani zlepšení ochrany prostředí kolem rybníků. Aby usnadnil rybářům práci při výloveh, nechal k větším rybníkům postavit úzkokolejné dráhy. Zvýšil tak velkostatkovou produkci tržních ryb, které se prodávaly nejen na domácích trzích, nýbrž se vyvážely i do zahraničí. Lnářské rybníkářství dosáhlo díky Mokřému před první světovou válkou svého vrcholu.

Nejvýznamnějším počinem Theodora Mokřého ovšem bylo vyšlechtění nové odrůdy kapra lysce, nazývaného pro nafialovělé zabarvení „modrák“,⁴⁴ na němž pracoval se svým zástupcem Václavem Peckou celých čtrnáct let.

Šlo o vysokojakostní tenkokožní rybu bez šupin se zavalitým tělem, malou hlavou a chutným masem. Poprvé byl veřejnosti představen 12. – 17. května 1921 na Celostátní hospodářsko-lesnické výstavě v Praze, při které bylo vystaveno celkem deset akvárií s Lnářským modrákem. V „Stručném nástinu novodobého rybníčního hospodářství na statcích Lnářských“ Theodor Mokřý píše: *Zanášeli jsme se pokusem vypěstovati novou odrůdu původního chovu Lnářského kapra výběrem druhu pozoruhodných jedinců,*

44 MOKŘÝ, Theodor, *Lnářský modrák* - separát z hospodářského časopisu Kodym, 1921.

objevovavších se občas ve velice nepatrném počtu mezi plůdkem naším. Jedinci ti vynikali zvláštní barvou a odlišným tvarem, výborným vzrůstem. Dosáhnuvše nyní po čtrnáctileté pečlivé práci odchodem všechna stáří od plůdku počínaje až do ryby mateční v hojné míře, zabezpečili jsme tím zvláštní tuto odrůdu pro budoucnost a předvádíme ji při letošní výstavě veřejnosti naší k posouzení.“⁴⁵

Archiv NZM, OF Theodor Mokrý, fotografie z Celostátní hospodářské výstavy v Praze, kde Theodor Mokrý představil „Lnářského modráka“, 12. - 17. 1921

Mezitím byl v roce 1900 jmenován administrátorem Lnářského velkostatku a za dva roky i vrchním lesním radou. Roku 1911 se podílel s ředitelem blatenského velkostatku Jaroslavem Martinovským na přípravě prvního odborného setkání rybářských odborníků v Blatné a Lnářích, které zahrnovalo i vycházku ke Lnářským rybníkům. Čas si našel také na psaní odborných článků a recenzí pro domácí i zahraniční lesnické a rybářské časopisy. Přímou ze Lnář řídil redakci Spolkového časopisu pro lesnictví, myslivost a přírodovědu České jednoty lesnické. Hesly ze svých oborů přispíval rovněž do Hospodářského slovníku naučného. Z jeho pera vzešlo dalších téměř 150 původních prací, včetně několika knih, z nichž stěžejní je „*Hospodářství rybníční*“.⁴⁶

V roce 1922 ústně požádal pana barona o uvolnění z jeho služeb a ten ho o něco později písemně vyrozuměl: „*Vyhovují ústně přednesené žádosti Vaší, sprostuji Vás od 1. července počínaje po více než 32 leté činnosti Vaší co správce lesů a rybníků*“

45 Archiv NZM, OF Theodor Mokrý, 1921, výstavní leták.

46 MOKRÝ, Theodor (1935): *Hospodářství rybníční*.

a 22 leté činnosti co plnomocný administrátor statků mých, činné služby.činnost Vaši jakož i zásluhy Vaše o rozvoj hospodářství na statcích mých jakož i zásluhy o rodinu moji, ocenil jsem soukromým dopisem ze dne 16. dubna uděliv Vám titul vrchního lesního rady u příležitosti převzetí administrace synem mým Klementem z rukou Vašich.⁴⁴⁷

Z potvrzení administrace velkostatků Karla Lilgenau ve Lnářích se dovídáme, že k 30. červnu 1922 „obnášely služební platy vrchního lesního rady

1. *Platy na hotovosti*
hotově.....14 000,- Kč
35 % drahotní přídavek.....4 900,- Kč
mimořádná výpomoc.....4 000,- Kč
2. *Platy v naturáliích*
6 hl piva, 100 kg hrachu, 600 kg pšenice, 500 kg žita, 500 kg jarního obilí,
500 g zadního obilí, 30 q bramborů, 35 kg másla, 1460 litrů mléka, 40 prost.
Metrů paliva,
Vše s dovozem do domu oceněno obnosem Kč 6 000,-
Celkem.....Kč 28 900,-
3. *Byt s elektrickým světlem*
4. *Zpravuje majitel velkostatku příspěvek do státního pensijního ústavu v celé výši a osobní daň z příjmu*
5. *50 kg ryb, 30 koroptví, 10 bažantů, 10 zajíců v poloviční ceně.⁴⁴⁸*

Nakonec ale na přání pana barona Theodor Mokřý ještě zůstal v jeho službách další tři roky až do 30. června 1924. Teprve až 28. října odcestoval do Písku jako „definitivní pensista“, kde ještě jeden celý rok řídil pod Ředitelstvím lesů a rybníků velkostatku Lnáře správu lesů a rybníků a vrchní správu celého velkostatku za roční paušál 20 000,- Kč. Od 1. července 1925 do 30. září 1926 ještě vykonával inspekci lesů a rybníků a také se věnoval akademické činnosti.⁴⁴⁹ Na Lesnické fakultě ČVUT přednášel rybářství a do roku 1937 byl stálým členem komise při závěrečných zkouškách. Za celoživotní přínos obdržel čestný doktorát Vysoké školy zemědělské v Brně.

Byl členem mnoha společností a institucí, např. České lesnické společnosti, Národohospodářského ústavu Akademie věd a umění, Jednoty českých lesníků zemí Koruny české, Československé matice lesnické, Lesnicko-dřevařské banky, Československé akademie zemědělské, Masarykovy akademie práce apod. Mnohá léta působil jako zkušební komisař u zkoušek pro samostatné lesní hospodáře, učil na lesnické fakultě VŠZ při ČVUT v Praze (přednášky o rybníkářství). Zajímal se i o historii kraje, v němž působil. Lnářský archiv svěřil péči Augusta Sedláčka. Pro budoucí popsal prostředí i osudy oblasti svého působení v obsáhlé práci „Lesnictví, lovectví a rybářství v Blatenském kraji na počátku XX. století“. Sepsal též životní dílo „Hospodářství rybníční“, dále je autorem studie „Zlatonosná hornina v obvodu velkostatku Kasejovice a Lnáře“ a mnoha referátů a pojednání do odborných tuzemských i zahraničních periodik.

47 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, 1922, červenec, 1., baron Karel Lilgenau píše Th. Mokrému.

48 Archiv NZM, OF Theodor Mokřý, 1922, září, 16., potvrzení administrace velkostatků Karla Lilgenau ve Lnářích.

49 Tamtéž.

Pilně sbíral doklady k životopisům svých lesnických a rybářských předchůdců a byl u založení Lesnického muzea. Obdržel mnoho čestných členství – např. od Československé akademie zemědělské; Ministerstva veřejných prací mu v roce 1924 udělilo stavovský titul inženýra, Vysoká škola zemědělská v Brně ho poctila v roce 1929 čestným doktorátem.

Theodor Mokrý se ještě dožil osvobození Československa, avšak záhy poté (11. 8. 1945) v 88 letech umírá.

Prameny a literatura

Archiv NZM, OF Theodor Mokrý.

Beschreibung der Exkursionstour des Böhm. Forstvereines in die Exc. Graf Friedrich Thun-Hohensteinsche Waldung der Domäne Tetschen-Bodenbach. In: Krumauer Intelligenzblatt, 1881.

MOKRÝ, Theodor (1935): Hospodářství rybníční. Písek, 352 s.

MOKRÝ, Theodor (1931): Jihočeské rybníky. Praha, 1931.

MOKRÝ, Theodor (1941): Moji předkové v Netolicích. Čas. rod. spol., 13,s. 25-27.

MOKRÝ, Theodor (1937): Nezapomenutelné dojmy zlatého mládí 1857-1877.Vodňany, 1937.

Zahradnický rod Černých

„Příběh firmy je příběhem o lásce ke květinám, vytrvalosti, ale i o potřebné dávce štěstí generací zahradníků z rodu Černých.“¹

The story of the company is a story about love for flowers, endurance, but also necessary luck of generations of gardeners from the family Černý.“

Zakladatelé

Založení firmy Černý datujeme do roku 1859, kdy Ferdinand Hlaváček (1822-1897) se svojí ženou Terezií (1830-1896) začali zahradničit na místě současné zahrady v Jaroměři. Zahrada však vypadala zcela jinak a jen pomalu se rozrůstala. Údolí, z jedné strany ohraničené stráněmi kopce Klouzkova a na straně druhé železničním náspem, bylo spíš zamokřenou loukou než místem pro pěstování květin. Mělo také více než 25 majitelů. Ferdinand koupil malý domek na kraji údolí, bývalou sirkárnu, k tomu kousek pozemku a pustil se do práce. Začal vykupovat pozemky a rekultivovat mokřinu, po šestatřiceti letech úmorné práce se mohl pochlubit zahradou velkou zhruba 1,5 korce.²

Zakladatel firmy Ferdinand Hlaváček

¹ Zdroj: rodinný archiv zahradnické firmy Černých.

² cca 4 tis m².

Jeho největší vášní však byl obchod se semeny zelenin a květin. Prodával osiva cizí i osvědčené krajové odrůdy. Dodnes je v rodině piksla na šňupavý tabák – přivezl ji holandský semenář, který chtěl poznat svého dobrého zákazníka. Osiva se tehdy prodávala především na trzích, a tak jezdil se svým zbožím po celém kraji, ale i na slavné trhy do Brna a Prahy.

Ferdinand Hlaváček byl zdatným obchodníkem, své dceři říkával „Pamatuj si, Mařenko, že nepoctivý grejcar zlatku z kapsy vyhání“.

Přesto, že se Ferdinand narodil ve velmi chudých poměrech a nedostalo se mu prakticky žádného vzdělání, umřel jako vážený zahradník a měšťan jaroměřský.

Umělecké zahradnictví

František Černý (1865-1925) se do Hlaváčkova zahradnictví přičlenil v roce 1896. Zahradníkem se vyučil na zámku ve Smiřicích nad Labem. Potom pracoval na Moravě. V roce 1888 se stal zahradníkem ve vídeňském rotschildovském parku Hohe Warte, který byl proslulejší než zahrady v Schönbrunnu. Byla to bez nadsázky vysoká škola zahradnického umění. František se však chtěl osamostatnit. Poté, co úspěšně řídil provedení sadových úprav na „Hudební a divadelní výstavě“ ve Vídni v r. 1892, byl jako hlavní zahradník doporučen knížeti Radziwillovi³ do ruské části Polska, ale nastoupil u jejich příbuzných Rembelinských v Krosniewiczích. Dostal přepychový byt, koně, kočár, sáně a dobrý plat.

František Černý při práci v zahradnictví (obě fotografie)

Při návštěvě Jaroměře poznal Marii Hlaváčkovou, která mu učarovala, a oženil se s ní. Ze zámeckých parků se dostal k zelinářství a semenářství. Z oranžerií s cizokrajnými květinami do komerčního zahradnictví. Ctil tradiční postupy, nikdy nepřilnul k semenářství. Raději se věnoval pěstování květin a vyniknul v umělecké vazbě. Měl i další ušlechtilé zájmy, rád četl, psal povídky, hrál divadlo a maloval. Z jeho éry se dodnes dochovala

³ Mocný litevský magnátský rod Radziwiłłů (litevsky Radvilů) v 16. a 17. století spolurokoval dějiny Velkoknížectví litevského i polského království.

ve skleníku v Jaroměři stálékvetoucí bílá stromková růže Niphetos, kterou zasadil, aby jí mohl zdobit kytice i v zimě.

Marie Černá (1866-1932), rozená Hlaváčková, se provdala za Františka Černého jako za svého druhého manžela. Pilně pracovala na zahradě, ale především se věnovala obchodní stránce provozu zahradnictví - jezdila na trhy. Ty se konaly v Jaroměři každý pátek a byly hlavním místem prodeje zahradnických výpěstků, ale i semen.

Příprava na trhy

Semenáři – šlechtitelé

K semenářství se vrátil další potomek rodu František Černý (1896-1968). Jeho otec si nepřál, aby ho v zahradničení následoval. Viděl, kolik je to dřiny, a budoucnost syna si představoval jinak. Zahradnickou činnost Františka můžeme mapovat již od útlého mládí, kdy tehdy sotva jako čtyřletý chlapec přidržoval při sázení smrček a hrušeň, které jeho otec každému ze svých dětí věnoval. Po studiu na městské škole bylo v tehdejší době zvykem, že děti byly posílány do Německa „na zkušenou“ a František Černý nebyl výjimkou. Po několikaměsíčním pobytu v Německu se František vrátil zpět do Jaroměře a přál si pokračovat v zahradnické tradici svých předků. Jeho otec ho od tohoto nápadu velice zrazoval, jelikož si byl plně vědom těžkostí, se kterými se museli zahradníci této doby každodenně potýkat. Otec Františka přemlouval ke studiu obchodní akademie, jejíž absolventi nacházeli výborné uplatnění, čehož byl důkazem i starší bratr Františka, který byl bankovním úředníkem v Káhiře. František se ale nenechal odradit a stal se zahradníkem.

15. dubna 1915 František povinně narukoval do Rakousko-Uherské armády, odkud byl propuštěn v prosinci roku 1918. V tuto dobu pocítil František potřebu nabytí odborné zahradnické znalosti, proto začal studovat v Českém zemském ústavu pomologickém v Tróji. František byl jedním z nejstarších žáků ve třídě, proto ho také spolužáci zvolili předsedou školního výboru. František a ostatní studenti byli lační po znalostech a poznání tajů zahradnictví, proto litovali každé hodiny, která nemohla být odučena.

S vysvědčením pomologického ústavu se vrátil František do Jaroměře, ale jeho vzdělávací proces nebyl zdaleka u konce. Velice častým názorem bylo, že praxe v cizině je skoro nezbytná k tomu, aby dotyčný měl co nejvíce znalostí a zkušeností v daném oboru. František si přál jet na zkušenou do Německa, ale v důsledku prohrané války nepřijímali v Německu cizí pracovní síly. Ani cesta do Ženevy nebyla v té době z politických důvodů možná, proto nezbyvalo Františkovi nic jiného než odjet do francouzské Provence. František nastoupil do práce ve firmě Carriat. František na svůj pobyt vzpomíná v pamětech: „Pracovní doba deset až dvanáct hodin, mzda deset franků denně a bezplatný byt. Zdálo se to sice hodně, přepočítáno na tehdejší kurz československé koruny, který byl asi jedna ku osmi. Bylo to však málo k životu a mnoho na umění. Práce na zahradě byla stále stejná. Věčné okopávání karafiátů. A teploměr stále okolo 40°C. Bylo pravým štěstím, když se šlo zalívat.“ Po několika měsících František opustil Provence a firmu Carriat a usadil se na krátký čas v Solliés, místu proslulém hlavně díky pěstování třešní a broskví.

Zahradnictví Františka Černého

František se po svém působení ve Francii velice rád vrátil zpět do Jaroměře s jasným úkolem - pokračovat v zahradnické tradici. Zahradníkem se narodil a přece jen si své zamilované povolání probojoval. Svou láskou a vztahem ke květinám byl přiveden

k činnosti a práci šlechtitele. Tak se stalo, že české zahradnictví, šlechtění a semenářství, především květin, dostalo vůdčího ducha a iniciátora.⁴

Když už byl jeho otec František Černý hodně nemocný, oženil se syn František s Marií Mojžíšovou (1903-1987) ze staré zahradnické rodiny z Náchoda. Po otcově smrti specializovali podnik na výrobu semen s jasným cílem: otřást monopolem německých firem.

Začali se věnovat šlechtění⁵ petúnií⁶, později i begónií⁷, konvalinek, slavií, cyklámenů a cinerárií. Uvědomoval si a také propagoval myšlenku, že je potřebné získávat a vyrábět vlastní české osivo a sadbu, nebýt pouze odkázan na různé, někdy i pochybné, dovozy ze zahraničí. Jeho krédem bylo, že kvalitní osivo a sadba jsou polovičním úspěchem pěstování. František ctil historii a tradice svého národa, miloval jej a snažil se opravdově vlastenectví prohlubovat i u ostatních.

Byla to vlastně náhoda. František uviděl před semenářskou firmou v Hradci Králové truhlíky s velkokvětou převislou petúnií. Doslova mu učarovala. Vydal se na cestu do největšího ráje petúnií - Německa. První petúnií vysel už v roce 1927 a od příštího roku zkoušel s manželkou Marií možnosti opylování a výběru nejvhodnějších rostlin. Jejich barevná kolonie se rozrůstala. Černí uvedli v roce 1934 do prodeje první vlastní odrůdu Karkulku⁸, která je v modifikované podobě v sortimentu dodnes. Pak přišly další původní odrůdy. Přibližně ve stejném období bylo dosaženo potěšitelných šlechtitelských úspěchů i u skupiny plnokvětých petúnií.⁹ První odrůdou tohoto typu, jež byla uvedena do praxe, byla odrůda nazvaná „Černého triumf“. Následoval „Pozdrav z Jaroměře“, ve své době zvláště oblíbená odrůda. S uváděním plnokvětých petúnií je třeba připomenout zajímavou skutečnost. Šlechtitelé Černí v Jaroměři dokázali na základě svých bohatých empirických znalostí i mimořádné šlechtitelské intuice získat hodnotné plnokvěté formy petúnií dříve, než tento problém vědecky vysvětlil a publikoval významný německý genetik profesor Hans Kappert v roce 1947 a 1952 v Berlíně-Charlottenburgu.

4 Spiritus agens.

5 Šlechtění je speciální vědní obor, který využívá a navazuje na poznatky řady dalších vědních disciplín (botaniky, fyziologie rostlin, biochemie, genetiky a cytogenetiky, biometricky, pěstování rostlin, ochrany rostlin a dalších), ale také staví na poznatcích vlastní disciplíny. Z biologického hlediska je cílevědomý evoluční proces (mikroevoluční) řízený člověkem, který nakonec vede ke vzniku nových odrůd (kultivarů). Podstata šlechtění spočívá ve výběru (selekcí) odlišných genotypů, ale dědičně přizpůsobených půdním a klimatickým podmínkám, odolných nepřiznivým biotickým a abiotickým vlivům a vyhovujících požadavkům uživatelů.

6 Petúnie je nenáročná jednoletá květina, zvláště vhodná k pěstování v truhlících a květináčích. Lze ji samozřejmě pěstovat i na záhonech.

7 Begonie jsou jednoleté nebo víceleté rostliny, ale i polokeře s typicky nesouměrnými listy. Společným znakem je dužnatý stonk, který se snadno láme.

8 *Petunia hybrida grandiflora nana fimbriata* – mimořádně nízká a košatá rostlina, s drobnějšími listy a středně velikými, něžnými třepenitými květy, tmavě růžově fialové skvrny a pruhy, bílý podklad. Dočkala se i obdivu Josefa Mikeše (1889 – 1964), v této době našeho nejuznávanějšího odborníka na šlechtění květin. V roce 1933 se vydala do „světa“ a stala se vynikajícím výchozím šlechtitelským materiálem a donorem cenných vloh dalších vyšlechtěných odrůd.

9 *Petunia hybr. superbissima grandiflora nana flore pleno*.

K petúniím přibýly stálékvetoucí begónie a begónie hlíznaté. Šlechtěním hlíznatých begónií se zabývala Marie Černá celý život, výsledkem jsou krásné plnokvětě odolné odrůdy.

Černého semena se postupně prosadila a po válce již výroba nestačila pokrýt poptávku. V roce 1950 musel František svůj podnik pronajmout státu a o deset let později mu byl zcela vyvlastněn. Přesto se do konce života věnoval svým květinám. Také on měl mnoho kulturních zájmů, rád četl, hrál ochotnické divadlo, stýkal se s lidmi z uměleckého světa. Angažoval se v zahradnickém spolkovém životě, pravidelně psal do odborného tisku.

Nejzajímavější jsou však jeho dvě knihy vzpomínek „Šel zahradník do zahrady“ a „Zahradníci“ (Kruh, 1971 a 1975). V nich popisuje ságu rodu Černých, má zajímavé zahradnické postřehy, ale především jeho text přesahuje běžné memoáry svým filozofickým rozměrem.¹⁰

Byl výraznou a respektovanou zahradnickou osobností.

Hybridní šlechtění

Po druhé světové válce se šlechtění květin v Jaroměři dostalo na zcela novou úroveň. Zasloužil se o to syn Františka Černého - Jan (1928-1980).

Jan se nejdříve vyučil u otce zahradníkem. Na zahradnické škole v Lednici na Moravě, kde po válce doháněli své vzdělání všichni, kteří měli o tento obor opravdový zájem, poznal svoji budoucí ženu Alenku Prokopovou (1928-2000), která pocházela také ze zahradnické rodiny. Jan potom pokračoval na Vysoké škole zemědělské v Brně.¹¹ Jako student se seznámil s průkopníkem nové metody heterosis, profesorem F. Frimmelem.¹² Toto vskutku osudové setkání zapříčinilo, že začal se šlechtěním hybridních odrůd.

V r. 1959 uvedl na trh první hybridní odrůdu stálékvetoucích begónií Turov F1, v roce 1960 první hybridní odrůdu petúnií Lavina Bílá F1. Postupně vyšlechtil ucelený sortiment hybridních odrůd těchto květin. Na vyšlechtění mnoha z nich se podílela jeho žena Alenka.

V mezinárodních srovnávacích pokusech v Hanoveru byla celá řada jeho sort vyhodnocena jako nejlepší. Na zahradnických výstavách získaly odrůdy celou řadu ocenění. Jedním z jeho splněných snů byla i žlutá petúnie, barevný odstín, který se v přírodě u petúnií nevyskytuje.

Jan Černý se stal významným a respektovaným šlechtitelem v celosvětovém měřítku. Zajímal se i o veřejnou zeleň v Jaroměři a prováděl její soupis - pasportizaci. V roce 1980 náhle zemřel. Cenný genetický materiál byl zachován ve svém rozsahu a kvalitě jen díky jeho manželce Alence. Nebylo jednoduché zvládnout úkoly, které původně dělali tři lidé. Rozsah šlechtitelské práce je obrovský, v jedné sezóně je třeba zhodnotit až sto tisíc rostlin.

10 ČERNÝ, F., Šel zahradník do zahrady, Hradec Králové: Kruh, 1971.

ČERNÝ, F., Zahradníci, Hradec Králové: Kruh, 1975.

11 Dnešní Mendelova zahradnická a lesnická univerzita.

12 Od r. 1914 byl vedoucím stanice v Lednici (pokračovatel práce prof. *Tchermaka*) a zabýval se šlechtěním zeleniny a tabáku, byl průkopníkem heterozního šlechtění.

Znárodněný podnik byl po řadu let začleněn do s.p. Sempra¹³. I přes nejrůznější problémy mohla rodina Černých pokračovat v započaté šlechtitelské práci. Ovocem tohoto snažení jsou moderní odrůdy petúnií a begónií, z kterých se již řadu let těší milovníci květin u nás i v zahraničí.

Znovuzrození

Začátkem roku 1991 se stalo něco, v co již nikdo nedoufal. Zahradnický podnik byl v rámci restituce navrácen do rukou původních majitelů, rodině Černých.

Další generace Jan (nar. 1957) a Josef (nar. 1959), synové Jana a Alenky Černých, měli vysokoškolské vzdělání, ale i praxi v jaroměřském podniku. Mohli se tedy ujmout nelehkého úkolu vybudovat ze socialistické šlechtitelské stanice prosperující soukromou firmu. Začátky byly těžké, scházely ekonomické zkušenosti, nebyl dostatek provozního kapitálu. Zato nescházelo nadšení do práce. Jan a Josef, společně se svou maminkou Alenkou, obnovili výrobu osiv a obchod se semeny pro profesionální zahradníky. Především se znovu intenzivně pustili do šlechtění. Výsledky v podobě nových odrůd na sebe nedaly dlouho čekat. Vzniklo několik zcela unikátních odrůd.

Do firmy nastoupil i příslušník nejmladší generace Jan Černý junior (nar. 1978), syn Jana Černého. Ten se věnuje zahraničnímu obchodu a má především zásluhu na tom, že každoročně stoupá množství osiv vyvezených do zahraničí. Zahradnickou prodejnu v areálu podniku vede Vlasta Černá (nar. 1955), Janova manželka.

Firma je nadále specializovaným semenářským podnikem, který produkuje semena vlastních odrůd, které jsou výsledkem rozsáhlé šlechtitelské činnosti. Prakticky každoročně jsou uváděny na trh nové odrůdy. Osiva jsou dodávána velkoodběratelům, zahradníkům i milovníkům květin.

Mimoto firma nabízí široký sortiment květinových semen od předních světových firem, především se zaměřením na profesionální zahradníky. Pořádá odborné semináře, dny otevřených dveří atd.

Od roku 1934 zde bylo vyšlechtěno více než 110 původních odrůd petúnií, begónií, bramboříků, konvalinek a dalších květinových druhů.

Poslání zahradníků z rodiny Černých a jejich spolupracovníků bylo a je vytvářet něco veskrze pozitivního, krásu převtělenou do květin.

Prameny a literatura

Rodinný archiv

ČERNÝ, F. (1971): Šel zahradník do zahrady. Hradec Králové: Kruh.

ČERNÝ, F. (1975): Zahradníci. Hradec Králové: Kruh.

¹³ Vznikla v roce 1957. Jejím hlavním posláním bylo šlechtění a semenářství zeleniny, ovoce a okrasných rostlin s celorepublikovou působností.

František Hruška

Med byl do 19. století jediným zdrojem cukru ve výživě lidí. Člověk ho odebíral divokým včelám, které vyhledával ve volné přírodě. Teprve Slované přinesli v 5. století na naše území znalost tzv. brtnictví, tj. soustředění včelstev na jedno místo v lese, kterému se říkalo brť. Přiblížení včel lidským obydlím dalo vznik prvnímu úlům – špalkům ležanům, používaným do 18. století, kdy nastal silný rozvoj chovu včel. Včelaři získávali především nové poznatky o biologii, fyziologii a způsobu života včely a včelího společenství. S tím byl spojený i rozvoj pomůcek pro práci se včelami.

Zásadní problém získávání medu z včelích plástů způsobem, který by vytěžil maximum medu aniž by se poškodilo včelí dílo, tj. plásty, vyřešil v 19. století František Hruška. Sestrojil přístroj, kterým na principu odstředivé síly bylo možné med z plástů šetrně odstředit. Jeho vynález je používán dodnes.

The honey was the 19th century the only source of sugar in the diet of humans. Man it bled wild bees, which sought in the wild. Only brought the Slavs in the 5th century in our knowledge of the territory the concentration of colonies in one place in the forest, which was called GRT. Zoom bees human dwellings gave rise to the first, used in the 18th century, when there was the strong development of beekeeping. Beekeepers primarily gained new knowledge about biology, physiology and way of life bees and bee community. With this was joined by the development of tools for working with bees. The fundamental problem of obtaining the honey bee combs way that made the most of honey without damaging the work of bees, ie, combs, solved in 19 Frantisek Hruska century. Constructed an apparatus by which the principle of centrifugal force to allow the honey comb gently centrifuged. His invention is used today.

Včela medonosná se podle výsledků vědeckých výzkumů a paleontologických nálezů vyskytovala již před 25 milióny let ve všech oblastech světa. Med, od ní získaný, lidé využívali desetitisíce let jako jediný zdroj cukru ve své výživě. Nejstarším dokladem o práci člověka se včelami je pravěká skalní kresba v Pavoučí jeskyni (Cauveas de la Arana) ve Španělsku u Valencie, stará asi 15000 let. Znázorňuje scénu odebírání medu včelám z dutiny stromu.

Člověk brzy pochopil, že divoké včely, původně žijící v dutých stromech, šterbinách skal a jiných chráněných dutinách, mu přinášejí užitek. V našich krajích byla a je včela obyvatelkou lesů, kde se usidlovala v dutých kmenech stromů. Zde je člověk vyhledával a vybíral jim sladký med. S medem však vybíral a tím včelám ničil i celé včelí dílo, často i se včelami. Aby si usnadnil práci s vyhledáváním dutin se včelami po rozsáhlých lesích, začal včelám sám vydlabávat dutiny do stromů, které rostly na místech, které byly pro člověka lépe přístupné. Tak vznikaly tzv. brtě, tedy místo v lese, kde byly stromy

osazené včelami. Práce se včelami v brtích byla poměrně jednoduchá. Brtníci včely chránili před jejich přirozenými nepřáteli, upravovali pro ně dutiny a na podzim vybírali medné pláсты, které ukládali do košů. Pláсты rozdrobili a cedili přes síta. Kromě medu, který byl jediným zdrojem cukru, byl hojně využíván i včelí vosk. Medem se v domácnostech nejenom sladily pokrmy, nýbrž se z něj vařila medovina, sladilo se jím víno, používal se při výrobě perníku a různého pečiva. Vosk byl využíván převážně k výrobě svíček a v hojné míře i ke zhotovování pečeti, takže byl převážně ve středověku důležitým obchodním artiklem. Med i vosk byly i jednou z nejdůležitějších složek středověkého lékařství. Lékaři znali jejich některé hojivé vlastnosti a hojně je používali jako součást léčiv a mastí. Z těchto důvodů byli včelaři ve středověku ve velké vážnosti a jejich množství narůstalo. Plochy lesních porostů pro ně přestávaly stačit a také práce v brtích obzvlášť při vybírání medu byla vhodná pouze pro fyzicky zdatné včelaře. Proto se zamýšleli nad dalším zjednodušením získávání medu od včel. Jednou z nových cest bylo vytváření umělých sídlišť pro včely. Včelaři zvolili nejjednodušší způsob přiblížení včel svým obydlím. Ufězávali části kmenů stromů s dutinami a přenášeli je na příhodná místa. Tímto napodobením přírodního útulku včelstva vznikly špalkové úly – stojany a ležany. Jejich počet vzrůstal a v 15. a 16. století pravděpodobně již překročil množství lesních brtí. Kromě toho, že vznikaly umělé úly, začali včelaři pracovat s množstvím různých pomůcek (jednoduché dýmáky, nože, vidličky), díky nimž si jednak ulehčovali práci a hlavně neničili včelstva. S přenesením včelího obydlí k lidem mohl nastat a nastal rozvoj v technologii chovu včel. Byly to převážně úly, které doznávaly neustálých změn. Včelaři s jejich přiblížením měli možnost pozorovat život včel a snažili se co nejvíce přizpůsobit úly jejich potřebám. A tak kromě špalků začaly vznikat úly pletené ze slámy, rákosu či proutí. Pro včelaře výroba těchto lehkých a jednoduchých úlů byla podstatně jednodušší, než vydlabávání dutin do kmenů stromů. Vznikaly koše, nazývané překlopné košnice, nejrůznějších tvarů – zvoncovité, špičaté nebo válcovité. Kruhové košnice se skládaly z několika kruhů poskládaných na sebe. Zakrývaly se slaměným víkem. Košnice však měly zásadní nevýhodu. Neumožňovaly prohlídku včelstva a odebírání medu bez narušení nebo úplného zničení včelího díla. Včelařům zůstávaly utajeny biologické základy a vnitřní vztahy ve včelstvech.

Teprve na konci 18. století švýcarský chovatel včel Francois Huber (1750-1832) vymyslel a zkonstruoval úl, do kterého bylo možné nahlédnout. V jeho úlu bylo několik rámků, spojených na jedné straně jako listy v knize. Pro pozorování života včel měl tento úl nedozírnou cenu, pro užitkový chov však nebyl upotřebitelný. Rozhodující pro užitkový chov včel byl pokus slezského faráře Johanese Dzierzona (1815-1906), který postavil dřevěný úl s pevným víkem a dnem, do kterého umístil dřevěné lišty jako nosiče plástů. Včely začaly budovat své pláсты na těchto tzv. oučkách, ale jednotlivé pláсты byly mezi sebou a se stěnami úlu slepené, takže při jejich každé prohlídce bylo nutné je odřezávat a tím narušit.

Baron von Berlepsch loučky doplnil dalšími lištami, takže vznikl dnešní, v celém světě používaný, rámek. Svůj systém zveřejnil r. 1853 a otevřel tak cestu k modernímu chovu včel. Následoval bouřlivý vývoj různých konstrukcí úlů, které byly sestavovány tak, aby vyhovovaly novým poznatkům o fyziologii a způsobu života včel, tak jak ho postupně

včelaři poznávali.¹ Ani toto rychlé získávání poznatků o životě včel a jejich chovu však nikdy nevedlo k domestikaci včely medonosné. Člověk se naučil starat se o ně a využívat plody jejich práce, ale nikdy včele nenarušil její přirozené vlastnosti a způsob života.

Jedním ze zásadních problémů, který dlouho pro včelaře zůstal nevyřešený, bylo dobývání medu a vosku. Vybírání medu se neobešlo bez alespoň částečného zničení včelího díla. Proto se vynález medometu stal jedním z nejvýznamnějších, které v 19. století chov včel zaznamenal. Medomet sestrojil František Hruška (1819 – 1888).

František Hruška v uniformě majora. 1857 - 1865.

Rodina Hruškova pocházela ze Slezska, kde byl hruškův dědeček správcem na velkostatku barona Bereczky v Bravanticích v dnešním Novojičínském okrese. Zde se také narodil hruškův otec František Ludvík Augustin Hruška. Ten po filosofickém studiu v Praze vstoupil dobrovolně do vojenské činné služby. Byl přidělen k dělostřeleckému pluku v Olomouci, odkud byl po několika letech přeložen do Vídně. Ve Vídni se r. 1818 oženil. V následujícím roce 1819 se ve Vídni manželům Hruškovým narodil první syn František. Záhy po jeho narození rodina přesídlila do Českých Budějovic, kam byl otec přeložen. Zde žila až do r. 1827. Následovala další stěhování rodiny do Olomouce, Hradce Králové,

1 www.n-vcelari.cz

italských Benátek, Verony, Zadaru a Štýrského Hradce. Dětství tedy František Hruška prožil v Českých Budějovicích. R. 1827 přichází se svým otcem do Štýrského Hradce, kde vychodil základní školu. Ve čtrnácti letech r. 1833 byl odveden a přidělen k setnině kadetů ve Štýrském Hradci. V kadetní škole se učil česky. Po jejím ukončení nastoupil ke svému pluku ve Vídni, avšak již po několika dnech se byl přeložen do italského Milána. Tak začala hruškova vojenská kariéra, během níž se při pobytu v Terstu (1848) seznámil se svou budoucí manželkou Antonií Albrechtovou, adoptivní dcerou hraběnky Schönbornové. K sňatku (1850) dala hraběnka své adoptivní dceři bohaté věno, jehož součástí byl i dům v Benátkách a malý stateček v Dolo (nedaleko Benátek).² Hruška svou manželku nikdy nevodil mezi včelařskou veřejnost, ani o ní nemluvil. Přesto je o ní známo ze zmínek některých návštěvníků hruškova včelína, že byla velmi ušlechtilá žena se šlechtickým chováním, dobrá manželka a matka, ale i výborná včelařka, která v nepřítomnosti manžela prováděla včelínem hosty a podávala jim veškeré informace. Manželé Hruškoví měli celkem pět dětí, které ovšem nesdílely otcovo nadšení pro chov včel.

František Hruška začal včelařit až r. 1857, kdy byl povýšen na majora a jmenován místním velitelem pěšího pluku v Legnanu. Tímto jmenováním skončila hruškova aktivní vojenská kariéra a tím i jeho přesídlování z místa na místo. Snad i toto byl jeden z důvodů, že Hruška začal včelařit. Pilně se vzdělával. Odebíral včelařské časopisy a veškerou dostupnou literaturu. V úlech choval místní včely vlašské, u kterých postupně prováděl výběr. Svě poznatky z literatury, ale i z praxe rozšiřoval mezi kolegy, prozatím však pouze ve svém nejbližším okolí. Svě včely v počátcích usazoval do jednoduchých úlů stojanů, které si levně pořizoval z vyřazených muničních beden rakouského dělostřelectva. Tyto bedny Hruška upravoval na 3-4 patrové tzv. zadováky, vybavené loučkami. V každém patře bylo až deset louček. S těmito úly byl nadmíru spokojený. Kromě těchto úlů měl i zděné úly. Byla to nízká zeď postavená ze svisle pokládaných cihel, mezi nimiž byly prázdné prostory na způsob úlů ležanů. V každém úle byly dvě drážky, do nichž se zavěšovaly loučky. V přední stěně bylo velké česno, zakryté dírkovanou destičkou z pozinkovaného plechu na ochranu před vniknutím škůdců do úlu. Zadní stěna byla uzavřena dvířky. Ve zděných úlech se včelám dařilo velmi dobře a Hruška zamýšlel postavit další. Kromě zděných úlů konal úspěšné pokusy i s hliněnými úly. Později sestrojil i nový úl, ležan, který pojmenoval svým jménem. Byl konstruován pro klimatické podmínky severní Itálie, proto byl také nazýván úl pro jižní podnebí. Skládal se z plodiště, medníku a společného dna. Vešlo se do něj 10 rámků. Dno bylo pohyblivé, jednoduše se od něj dal oddělit celý úl. Veliké rozměry česna (15 x 4 cm) měly za účel usnadnit dostatečnou výměnu vzduchu. Úl byl uzavřen výklopným okénkem. Tento typ úlu Hruška nejenom vyráběl, ale i prodával, a proto se brzy rozšířil po celé Itálii. Hruška měl ve svém včelíně i úl pozorovací. Představoval prosklenou skříňku, ve které mohl velmi dobře pozorovat život v úle. Dalšími neobvyklými pomůckami byly malé transportní úlky, v nichž Hruška rozesílal živé včely po celé Evropě.³ V Legnanu Hruška postupně vybudoval včelín, kde nejenom že sám choval a pozoroval včely, ale o výsledky svých pozorování se děлил s veřejností. K tomu studoval veškerou dostupnou odbornou literaturu (odebíral 12-14 odborných včelařských časopisů). Již v letech 1863

2 RYTÍŘ, J. (1938): Major František Hruschka. Praha, s. 9.

3 Tamtéž, s. 34.

pořádal ve svém včelíně teoreticko praktické včelařské kurzy. Středoevropským včelařům však Hruška zůstal zatím neznámý.

Přes veškeré nové poznatky z biologie, fyziologie a etologie včel a technologií jejich chovu, zůstal nevyřešen problém šetrného a efektivního odebírání medu včelám. Ze starých úlů špalků se včelí dílo celé vyřezávalo, rozdrtilo se a přecedilo přes řídké plátno. Z louček a rámků byly celé pláсты vyřezávány. Včelaře nenapadal způsob, jak včelám dílo při odběru medu zachovat. I Hrušku tento problém zajímal, a proto zkoušel různé způsoby, jak odebrat co nejšetrněji med ze včelích plástů. O své poznatky, jak bylo jeho zvykem, se dělil s kolegy včelaři. Již r.1865 jim radil, aby dobývali med podle jeho vyzkoušeného způsobu. Rámky s plnými plásty zavěsil do zvlášť uzpůsobeného kozlíku a seřízl z nich medem naplněné buňky z obou stran plástu tak, že zachoval ve středu mezistěnu. Tato práce nebyla jednoduchá, a proto měl k seřezávání buněk speciální pravoúhle zahnutý nůž. Seříznuté části padaly na žíněné síto, které zachytilo vosk a umožnilo volnému odtoku čistému medu do nádob pod sítem. Tento způsob dobývání medu Hruška doporučoval ještě počátkem roku 1865 a již v září téhož roku předvedl svůj vynález medometu na včelařském sjezdu v Brně. Jak tak rychle Hrušku napadla myšlenka nového způsobu dobývání medu? Můžeme se pouze domnívat, že to byla myšlenka, kterou mu přineslo jeho všeobecné nadání pro mechaniku a technické myšlení zároveň s jeho zájmem o technický pokrok. Hruška znal odstředivací stroje, zaváděné v té době v italských cukrovarech, kterými se odstřeďoval z melasy sirup. Napadlo ho, zda by nebylo možné stejným způsobem přeměnit med v pevnou hmotu jako je cukr. Vedly ho k této myšlence starosti, co s přebytečným medem. Medu totiž začal cukr silně konkurovat. Obliba cukru vytěsnila poptávku po medu, dosud jediným sladidlem. Lze si proto právem představit, že Hruška při pokusech vyřešit tento problém jak zahustit med v cukr, objevil medomet, tedy stroj, kterým za pomoci odstředivé síly lze z buněk včelích plástů odstranit med, aniž by se pláсты poškodily.

Další domněnkou, jak Hruška přišel na nápad medometu, je známá příhoda. Hruška totiž jednou vložil chlapi do košíčku kousek medného plástu. Chlapec se po chvíli začal bránit dorážejícím včelám a to tak, že košíčkem točil kolem hlavy. Když přišel domů, byl plást prázdný. Tato verze však zřejmě vznikla spíše na základě vzhledu modelu, kterým Hruška demonstroval princip medometu, tedy působení odstředivé síly na odvíčkový plást, na sjezdu v Brně. Pro tuto prezentaci měl Hruška k dispozici tři modely různé velikosti. Byly vyrobeny z pozinkovaného plechu a představovaly nádobu s mělkou čtvercovou základnou na jedné straně protaženou do tvaru jehlanu, na jehož vrcholu byl kruhovitý otvor se zasazenou trubkou opatřenou na konci otočným uzávěrem. Nádobu měla ucho ze silného drátu s očkem uprostřed. V nádobě bylo připevněno husté drátěné síto, na které se pokládal odvíčkový plást. Očkem drátěného ucha se provlékl provázek a přístrojem se otáčelo. Odstředěný med stékal do jehlancovité části modelu, odkud se vypouštěl trubkou.⁴

4 Jeden z modelů Hruška daroval včelařskému odboru moravskoslezské společnosti hospodářské, která jej uložila do sbírek Muzea zemského ústředí spolků včelařských v Brně. Dnes se model nachází ve sbírkách Národního zemědělského muzea. Další dva modely Hruška uložil ve Včelařském muzeu ve Vídni, kde v r. 1937 při požáru muzea spolu s dalšími sbírkami byly zničeny.

Originál demonstrační pomůcky, na které František Hruška předvedl princip funkce medometu pomocí odstředivé síly na mezinárodním sjezdu včelařů v Brně r. 1865.

NZM Kačina, inv.č. 37 883.

Tímto modelem Hruška na sjezdu předvedl princip odstředování medu, zatímco vlastní medomet v době konání sjezdu ještě nebyl hotov. Hruška přivezl pouze nákresy, podle nichž vídeňská firma Bollinger pracovala na stavbě stroje. Základní částí hruškova medometu, který vídeňská firma vyráběla, byl vodorovně ležící kotouč, jehož průměr se dal měnit podle počtu plástů, které měly být vymetány, a podle délky louček. Původní hruškův plán počítal s osmi plásty na loučkách 32 cm dlouhých. Po obvodu kotouče bylo upevněno osm sloupků s výškou řiditelnou podle velikostí plástů. K vnějším stěnám sloupků byla připevněna drátěná síť, tvořící pravidelný osmiúhelník. Tento kotouč byl připevněn na masivním dřevěném stole a kryt kovovým pláštěm. Konce sloupků byly spojeny se svislou hřídelí, s jejíž pomocí společně s ozubenými převodovými koly a klikou se kotoučem dalo otáčet. Pod obvodem kotouče byla připevněna prstencovitá nádoba, do níž z plástů vytékal med. Dokončený medomet předvedl Hruška před komisí 20. října 1865 opět v Brně. Tato prezentace však nedopadla dobře. Svědčí

o tom zápis z této zkoušky, dochovaný ve výroční zprávě včelařského odboru moravsko-slezské hospodářské společnosti. Z něj vyplývá, že při zkoušce nebyly všechny plásty zcela vyprázdněné a byly potrhány. Samotný stroj se komisi zdál příliš veliký, těžký a tudíž i drahý. Komise však jednoznačně uznala, že na základě mechanických zákonů, které Hruška využil, je možné zkonstruovat stroj k vymetání medu. Nabádala Hrušku k dalšímu zdokonalení medometu a po jeho otestování v provozu k vypracování podrobného návodu pro uživatele.⁵

Po včelařském sjezdu r. 1865 byl Hruška penzionován. Získal tak volný čas, a proto se rozhodl natrvalo se odstěhovat na svůj statek v Dolo, kde se plně věnoval nejenom svému včelínu, ale i rozkvětu italského včelařství, které zaostávalo za včelařstvím v ostatních oblastech Evropy. Ve svém včelíně propagoval nové způsoby chovu včel v rozborných úlech, seznamoval návštěvníky se životem včel, ale i sám sebe vzdělával. V r. 1866 např. prováděl pokusy s rojem, volně zavěšeným pod jednoduchou stříškou, chránící roj před deštěm. Měřil teplotu v plodišti a uvnitř roje a pozoroval pohyb včel. Roj uhynul po dvou letech na úplavici. Hrušku toto pozorování dovedlo k přesvědčení, že k úspěšnému přezimování včel kromě stále teploty v úle, dostatečných zásob a zdravé správně kladoucí matky, je důležitý i dostatečný přístup vzduchu. Proto nechával přes zimu otevřená česna svých úlů. Již z dřívější doby však věděl, že existuje úzká souvislost mezi přírodními podmínkami a životem včel. Měřil snůšku včelstev a zároveň prováděl meteorologická pozorování. V severoitalských podmínkách byla zima většinou mírná a často již během února rozkvétají první medonosné rostliny (líška, jívky). V letních měsících probíhá suché období, které zabraňuje včelám ve snůšce, ale opět nastává již v průběhu srpna zároveň s příchodem dešťů a probíhá téměř do listopadu. Tato pozorování ho přivedla k závěru, že rozdíly ve vývoji včely medonosné v Německu a včel vlašských v Itálii jsou díky rozdílným klimatickým poměrům a ne plemenným, jak se snažila řada včelařů dokázat. Tento svůj závěr Hruška připomínal při každé příležitosti a kdykoliv popisoval svou včelařskou praxi, nezapomněl připomenout, v jakých klimatických podmínkách ji provádí.⁶

Dalším problémem, kterým se major Hruška zabýval, byl chov matek, používání umělých mezistěn, chov umělých a přirozených rojů, zabýval se i významem a chovem trubců a v neposlední řadě chorobami včel. Hruška byl pravděpodobně prvním včelařem v Itálii, který použil umělé mezistěny. Dlouho se k nim stavěl nedůvěřivě. Raději používal začátky přirozeného včelího voští, které nalepoval na loučky. Později používal přirozené mezistěny. Získával je tak, že z plných plástů opatrně z obou stran seřízl buňky s medem, který vytěžil a tenký střed seříznutých plástů vrátil do úlů. Dalším způsobem, jak uměle započít včelí dílo, bylo jeho označení proužkem vosku na dolní straně loučky. K tomuto účelu Hruška používal zvláštní razítko – dřevěný hranol 26 cm dlouhý a 3 cm vysoký. Na spodní straně byl opatřen zářezy, naznačujícími začátek plástu. Toto razítko ponořil do rozehrátého vosku a přiložil na spodní stranu loučky, kde zanechalo otisk začátku plástu. Sám však dobře věděl, že včely své dílo staví raději na hraně loučky než na započatém plástu. Razítko nebylo hruškovým vynálezem, používali ho již i jiní včelaři.

5 RYTÍŘ, J. (1938): Major František Hruschka. Praha, s. 9.

6 RYTÍŘ, J. (1938): Major František Hruschka. Praha, s. 38.

Umělé mezistěny si Hruška velmi chválil, i když je v počátku nepoužíval celé, nýbrž pouze třicentimetrové proužky, které lepil směsí z vosku a smůly. Další zvláštní pomůckou, kterou používal k upevnění mezistěn, byl dřevěný hranol ,rozdělený hlubokou podélnou rýhou na dvě poloviny. V každé z nich byly mělké příčné rýhy, vzdálené od sebe přesně na šířku buněk včelího plástu. Do střední rýhy vložil proužek umělé mezistěny, který pak rozřezal na 5-6 dílů, které ohýbal na různé strany. Takto připravený hranolek přilepil k loučce. Od r. 1869 začal Hruška umělé mezistěny vyrábět a prodávat ve svém obchodě s včelařskými potřebami, který si založil rok předtím. Kromě mezistěn prodával i matky a včelstva včel vlašských, úly a drobné včelařské pomůcky. Zdá se, že zájem speciálně o včelí matky byl velký. I moravský spolek včelařský u Hrušky nakupoval pro své členy matky vlašských včel. Hruška spolku v r. 1870 a 1871 daroval celé včelstvo vlašských včel i s matkou v originálním vlašském úle. Včelstvo bylo usazeno do úlu ve spolkového včelínu, kde zdárně přežívalo. Celý chod hruškova obchodu zastával jeho včelmistr Angel Lettame. Vedl účetnictví, obchodní korespondenci, rozesílal zboží, prováděl reklamu a inserci. Hlavně z inzercí v řadě včelařských časopisů se lze dnes dozvědět o činnosti obchodu. Ta však od r.1873 utichá a není známo, jaký byl jeho další osud. R. 1873 byl pro Hrušku zlomový. V tomto roce opustil svůj statek v Dolo a přestěhoval se do Benátek, Svá včelstva rozdál, pouze několik si převezl do Benátek. Postupně se však včelám přestal věnovat, ztratil o ně zájem. Přestal navštěvovat včelařské sjezdy a výstavy, nepublikoval a nestýkal se se včelaři. Dalo by se říci, že ho opustil životní elán a štěstí.

Benátský dům Brandolin-Rota byl pro Hruškovu rodinu příliš velký a nákladný, a proto ho Hruška proměnil na hotel, který pronajal. Zřejmě tento krok byl příčinou jeho životní tragédie. Nájemci přivedli hotel k úpadku a Hruška aby ho zachránil, prodal r.1880 svůj stateček v Dolo. Zastavil i část své penze, ale ani to nestačilo k záchraně. Nakonec byl hotel prodán v dražbě a Hruška s rodinou se přestěhoval do nájmu v Palazzo Rizzi, kde se z něho stal zamklý a uzavřený samotář, který posledních šest let svého života téměř nevycházel z bytu. Postupně rozprodával svůj zbylý majetek včetně zlaté medaile, kterou dostal od italských včelařů ve Florencii za vynález medometu. Zemřel r. 1888.

Literatura a prameny

KEBRLE, J. (1922): Dějiny českého včelařství. Praha.
RYTÍŘ, J. (1938): Major František Hruschka. Praha.
www.n-vcelari.sk

Poslání lesníka Ing. Josefa Opletala

Krátká studie připomíná životní a profesní osudy ryzího lesníka, mimo jiné též prvního generálního ředitele Státních lesů a statků v tehdy ještě Československé republice.

Short study reminds life and professional lives of a pure forester, among others also the first Director General of the State forests and farms in the then Czechoslovakia.

Se jménem Ing. Josefa Opletala (1863-1953), rodáka ze Studence u Prostějova, jsem se poprvé setkal asi před pětadvaceti lety, když jsem na Vysočině pátral po dokumentech o lesních železnicích v okolí Žďáru nad Sázavou.

Prof. Josef Opletal, 1934

Ve státním archivu mi předložili i plán polomové lesní dráhy ve Žďárských vrších z Borků na Cikháj ze třicátých let dvacátého století. Jako autor tam byl podepsán prof. Ing. Josef Opletal z brněnské lesnické fakulty. Perfektní zpracování a vysoká odborná úroveň materiálů mne zaujaly natolik, že jsem se chtěl o tomto člověku dozvědět co

nejvíc. Posloužil mi k tomu i rukopis jeho pamětí, svěžím způsobem napsaných v roce 1951. Knižního vydání se dočkaly až po více než padesáti letech na MZLU v Brně. Vřele doporučuji, čte se to lépe než třeba Harry Potter. Z obsáhlého díla nás bude zajímat asi nejvíce pasáž týkající se jeho působení v bývalém Československu. Nejprve však prošel bohatou lesnickou praxí na Bukovině.

Po absolvování lesnického oboru Vysoké školy zemědělské v Mariabrunu u Vídně po krátké praxi na Vysočině byl v roce 1887 přijat do služeb Ředitelství lesů Řeckoorientálního náboženského fondu v Černovicích na Bukovině. To je historické území v severní části východního oblouku Karpat. Do roku 1918 byla Bukovina součástí rakousko-uherské monarchie. Po roce 1918 byla připojena k Rumunsku, v roce 1940 se její severní část stala součástí Sovětského svazu (Ukrajinské SSR), od r. 1991 je teritoriem Ukrajiny. Černovice jsou hlavní město ukrajinské části Bukoviny. Bukovinské lesy, ve kterých Ing. Opletal působil, převážně zůstaly na území Rumunska.

Zde působil od roku 1910 jako inspekční úředník pro lesy o rozloze 63,5 tisíce hektarů. Jeho publikace z tohoto období jsou věnovány rozmanitým problémům, kterými se musel jako správce tohoto majetku zabývat - obchodně politickým otázkám, konzervaci dřeva, stavebním investicím a dopravně stavebním investicím.

Bukovina, depo lesní železnice ve Frassinu, 1904, foto J. Opletal

Bukovina byla na dobu 32 let jeho lesnickým působištěm. Tam přišel jako mladík, započal svoji služební lesnickou dráhu jako lesní kandidát s denním platem jednoho zlatého, stal se postupně lesním elémem, asistentem, správcem lesů a statků, lesmistrem, lesním radou, vrchním lesním radou a v roce 1918 byl dvorním radou, v nejvyšší hodnosti, které mohl lesník dosáhnout v rakouské státní lesní službě. Svoji činnost započal v neschůdných, hospodářsky mrtvých pralesích a opouštěl je, když v nich proudil čilý hospodářský ruch. Věnoval se tam ve velké míře lesnímu dopravnictví – stavěl lesní cesty a železnice. Světovou proslulost mu přinesla publikace o lesním dopravnictví, která komplexně řešila dopravní problémy v lesích, které spravoval. Byla vydána roku 1913 Ministerstvem zemědělství ve Vídni.

Bukovina, J. Opletal na fotografii první vlevo

Opletalovi se podařilo na svěřeném majetku podstatně zvýšit roční výnosy z lesů. Pozitivně zde ovlivnil také myslivost a pastvu dobytka v lesích. V posledním období své činnosti v Bukovině se zaměřil na režijní podnikání v těžbě a dopravě dřeva. Za svoje zásluhy byl vyznamenán vysokými rakouskými a rumunskými řády.

Bukovina, lokomotiva lesní železnice v údolí Moldavice, 1904, foto J. Opletal

Bukovina, vlak lesní železnice, foto J. Opletal

Bukovina, Josef Opletal uprostřed u trati

Nelákala jej služba v alpských státních lesích ani místo státního tajemníka pro veřejné práce, které mu nabízela rumunská vláda. Těšil se na nové působiště na nové Československu, v Banské Bystrici.

Zkušený lesník Ing. Josef Opletal nastoupil ve věku 56 let na místo ředitele Státních lesů a statků v Banské Bystrici 23. července 1919. Byl zde prvním „podnikovým“ ředitelem v Československé republice, v budově, kde je dnes ředitelství Lesů Slovenské republiky, s. p. K úředníkům ředitelství tehdy pronesl řeč, ze které si dovoluji část citovat: „Ve chvíli, kdy se scházíme ke společné práci, mám za vhodné, abychom si vytkli cíl, za kterým jest nám se ubírat... Chovejme se nestranně a spravedlivě k příslušníkům všech národností a vyznání víry, jak to vyžaduje humanita a demokracie. Chovejme se vlídně k slovenskému lidu jako domorodému živlu této země, šetřeme jeho svérázu a pěstujeme všeliké ty jeho krásné vloh, snažme se, abychom jej pozvedli jak osvětově, tak i hmotně. Tím posloužíme též sobě samým, neboť si nakloníme lid, který jako pracovní živel jest důležitou složkou našeho hospodaření. Buďme dbalí čistoty naší správy. Nenávídím korupci a nebudu ji trpět, ať se vyskytuje v jakékoliv formě.“

Jaké lesy vlastně Ing. Opletal přebíral? Lesy a statky banskobystriického ředitelství o rozloze 92 574 ha, z toho 81 044 ha lesů, se rozkládaly v povodí Hronu severně od Zvolena. Byly rozčleněny na 16 lesohospodářských okresů. V nižších partiích převládal dub a buk, ve středních polohách byly smíšené lesy s hojným zastoupením jedle a ve vyšších polohách převládal smrk. Horské lesy trpěly častými živelnými pohromami.

Na ředitelství bylo zaměstnáno 25, na okresech 16 úředníků, v pomocné technické,

ochranné a jiné službě 125 zřízenců. Asi do poloviny 19. století sloužily zdejší lesy především potřebám dolů a hutí, ve druhé polovině bylo dřevo prodáváno na pni dlouhodobými smlouvami, palivo se spalovalo na uhlí pro potřeby hutí. Dřevo se zpočátku dopravovalo po vodě, před Opletalovým příchodem se doprava postupně převáděla na souš. Rozvíjela se zejména síť lesních železnic v okolí Čierného Balogu. Opletal jich uvádí v roce 1919 na 40 km. Za jeho působení na Bukovině jej navštěvovali lesní inženýři – stavitelé lesních železnic na Podkarpatské Rusi a zejména na Slovensku. Předával jim zkušenosti s jejich stavbou i veškeré technické normy a projekty. Když Ing. Opletal navštívil lesní železnice na Horehroní, měl pocit, že se ocitl na Bukovině. Připomněl mu ji nejen ráz krajiny a lesů, ale i typ železničních staveb. V době jeho poměrně krátkého působení v Bystrici bylo na Čierném Hronu postavené více než 20 km nových tratí a zavedl též jejich provozní řád podle bukovinského vzoru.

Po stránce pěstování lesa jej zaujala lesní správa Staré Hory nedaleko Banské Bystrice, kde do každého místa se vtíraly nálety zejména jedle, takže to lákalo k jejich uvolňování. V Harmanci se zasadil o uchování starých tisových porostů, ve Starých Horách obdivoval nádherné porosty s bohatým zastoupením modřínu, vzniklé ze sjezdu provedených vynikajícím slovenským lesníkem Jozefem Dekretem Matejovie. Jeho památník v lesích na Jelenci nechal Opletal opravit.

Jak vypadal pracovní den Ing. Opletala? Pokud nevyjížděl do lesních okresů, sedával již od 4 hodin za psacím stolem a zpracovával svoji kancelářskou agendu. Bydlel přímo na ředitelství. Když přicházeli úředníci do úřadu, musel být se svojí prací hotov. Bylo potřeba přijímat mnohé návštěvy, úředníci měli k němu přístup kdykoli.

V Banské Bystrici patřil k několika málo úředníkům, kteří měli k dispozici služební auto. On měl k dispozici šestiválec Laurin – Klement. Nejméně dva dny v týdnu zajížděl do lesních okresů. Vyjížděl za svítání a vracel se, když už v Bystrici hořela světlá. Podle svého zvyku z Bukoviny chodil celý den s personálem z doliny do doliny, od porostu k porostu, zhlédl školky, kultury, těžební plochy, sklady dříví, myslivny, hájenky a jiné budovy. Zastavil se u každé pracovní skupiny v lese, vyslechl lesní personál, dělníky a osadníky. Dal se o všem informovat, na místě se prodebatovaly všechny záležitosti, které se naskytly v průběhu pochůzek. Takže po jeho odjezdu měl lesní personál plné ruce práce, aby provedl všechno, co bylo domluveno a nařízeno. Již koncem roku 1919 nebylo lesního zaměstnance, kterého by osobně neznal, a nebylo v lese dělníka, který by neznal jej. Jeho zásadou bylo: „Kdo nějakou práci nařizuje, musí ji sám dobře znát.“

Ředitele Opletala trápily časté lesní požáry, které mnohdy vznikaly záměrně. Osadníci se snažili rozšiřovat pastviny. Dařilo se mu i omezit pastvu v lese. Starosti mu dělaly velké zásoby dlouhého dříví. O kvalitní dřevo byl velký zájem. Ing. Opletal tvrdil, že „při prodeji nastojato jsou stálé dohady o kvalitě vytěženého dříví vyčerpávající zbytečně pro obě strany. Lesu se odnímají krutým způsobem poklady, které akciové společnosti přeměňují mistrně ve velké zisky, aniž by se část těchto zisků vracela zpustošeným lesům k zajištění jejich obrody.“ Neprodával dřevo z volné ruky, ale pouze cestou nabídkových řízení. Pro tento způsob prodeje vypracoval dražební podmínky. Vyrobené a změřené dřevo si každý kupec mohl prohlédnout a tím nemohl mít dodatečné námitky. Kupce musel rovněž uznat měření lesní správou. Výsledky dražeb byly překvapující, dosahovalo se nejvyšších v té době možných cen. Dražby si většinou řídil sám.

Když byl na jaře r. 1921 dekretem Ministerstva zemědělství ČSR jmenován oborovým přednostou a byl pověřen zřízením generálního ředitelství státních lesů a statků, těžko se loučil se svým působištěm v Banské Bystrici, kde mu byl les tak blízký.

Začátkem roku 1922 podporovalo ministerstvo zemědělství založení velké dřevařské akciové společnosti, která měla vzniknout spojením dřevařské firmy Lignum se společností Brdlík a spol. a s Moravskoslezskou bankou. Výsledkem by bylo uzavření pro stát krajně nevýhodného prodeje 30 mil.m³ dřeva ze Slovenska a Podkarpatské Rusi firmě Lignum. K tomuto návrhu se Ing. Opletal vyjádřil záporně, neboť návrh sledoval přiznání výhradního práva exploatace státních lesů na Slovensku a Podkarpatské Rusi velkokapitálu na dobu 20 let. Tak vlastně zachránil slovenské lesy před vyrabováním. Zásadně se stavěl proti uzavírání dlouhodobých smluv na těžbu dřeva.

Smlouvy nakonec podepsány nebyly, na Ing. Opletala však byly stále vyvíjeny politické tlaky, tak na základě vlastního uvážení přijal místo profesora lesní těžby na brněnské lesnické fakultě, ale to už je další, neméně úspěšná kapitola v životě tohoto vynikajícího lesníka a člověka.

A to by nebyl Ing. Opletal, aby i na této škole nedosáhl vrcholných pedagogických a vědeckých hodností. Stal se děkanem lesnické fakulty i rektorem školy. Zasloužil se i o vznik a rozvoj současného Školního lesního podniku Masarykův les Křtiny. V roce 1934 odešel do výslužby. O rok později mu byl udělen čestný doktorát technických věd.

Věnoval se lesní estetice. Na místech bývalých lesních skládek dříví budoval estetické palouky, stavěl památníčky významným lesníkům, budoval studánky.

Dosud má ŠLP zcela výjimečné postavení v naplňování estetické a výchovné funkce lesů. K tomu účelu byly v minulosti zásluhou i prof. Opletala uchovány bez zásahu celé porosty s přirozenou skladbou dřevin. Z nich postupně vzniklo dnešních 19 přírodních rezervací o celkové rozloze 862 ha, tj. cca 8 % rozlohy podniku. Pohoďte i studiu slouží arboreta v Řícmanicích, Habrůvce a ve Křtinách. Přírodní krásy zdejší oblasti jsou dlouhodobě záměrně doplňovány, a tak vznikly objekty a místa, která zpřijemňují vycházky občanů blízkých měst a obcí v lesním prostředí. Na vyvýšeninách jsou udržovány výhledy, v komplexu souvislých lesů zase lesní palouky, kolem kterých jsou vysazovány cizokrajné dřeviny. Podchycovány jsou prameny a budovány lesní studánky. Na vybraných místech jsou umístěny památníky Lesnického Slavína. Tento soubor více než sedmdesáti památníků, studánek a pamětních desek, věnovaný významným lesníkům, umělcům tvořícím o přírodě, ale i zvířím, stromům a lesům samotným, je skutečným světovým unikátem.

Na lesním palouku v ohbí silnice ze Křtin do Babic vděční lesníci postavili památníček i panu profesoru Josefu Opletalovi.

Prameny a studie

Pokyny pro autory

Za text, tabulky a grafy odpovídají autoři. Příspěvky projdou recenzním řízením, konečnou úpravu rukopisu si vyhrazuje redakce (formální stránku). Práce uveřejněné v časopise nejsou honorovány, separáty nejsou poskytovány (pouze autorský výtisk).

Příspěvky dodejte v elektronické podobě (disketa, CD, flash, nejlépe však e-mail) ve formátu .doc nebo .rtf (tj. vytvořené editorem WORD). Prosíme použít list A4, standardní styl Normal při zadání velikosti 12 bodů písma Times New Roman, řádkování 1,5, okraje 2,5. Text neformátujte!! Nepoužívejte zvětšení mezer mezi odstavci ani tabelátor na jejich začátcích, příp. změny proložení znaků; odstavce, titulky, podtitulky graficky neupravujte a necentrujte, neboť grafická úprava bude provedena jednotně. Tučné písmo (bold), kurzíva (italica) či podtržení v textu však budou respektovány.

- Prosíme dodržet rozsah příspěvku max. 15 stran + seznam použitých zdrojů.

Prosíme dodržujte následující pokyny v textu:

- název příspěvku (česky a anglicky)
- uvedení grantové či jiné podpory (bodovaný výstup)
- abstrakt (česky+anglicky) v rozsahu 4-6 řádků
- vlastní text (nemusíte nadpisovat jednotlivé kapitoly, ale pro přehlednost můžete)
- použité prameny a literatura (toto označení zahrnuje všechny typy dokumentů včetně tištěných; nečíslovaný a v abecedním pořadí)

Prameny a literatura: uveďte souhrnně na konci textu v následující podobě – příklady (podle normy ISO 690 a 690-2, upraveno dle potřeb redakce):

- monografie:

CURTIN, P. D. (1964): *The Image of Africa: British Ideas and Actions, 1780-1850*. Madison: University of Wisconsin Press.

- článek v časopise:

AARON, D. H. (1995): Early Rabbinic Exegesi on Noah's Son Ham and the So-Called „Hamiti Myth“. *Journal of the American Academy of Religion* 63, s. 721-759.

Jablonski, N. G. – Chaplin, G. (2004): The evolution of human skin coloration. *Journal of Human Evolution* 39, s. 57-106.

- článek ve sborníku:

SOUKUP, V. (1998): Rasa jako biologická kategorie. In: *Fenomén lidských skupin. Pohled současné antropologie*. Sborník č. 1. Praha, s. 27-33.

- u více titulů v tomtéž roce od jednoho autora:

BUDIL, I.T. (2003a): *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha: Triton.

BUDIL, I.T. (2003b): Vzestup a pád rasové teorie. *Univerzitní noviny – List Masarykovy univerzity a Nadace Universita Masarykiana* 10(4), s. 1-8.

- akademická práce:

KNOTEK, P. (1999): *Kultura jako péče o duši*. Diplomová práce. Praha: Katedra andragogiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

- zdroj na internetu:

ZHANG, J. et al. (1999): 9,000 Year Old Chinese Flutes. Oldest Playable Musical Instrument Found At Jiahu Early Neolithic Site In China. *Nature Magazine*. Available: <http://www.shakuhachi.com/K-9KChineseFlutes-Nature.html>.

V textu používejte následující úpravu:

- poznámky k textu uvádějte pod čarou (nikoliv na konci textu).

Příprava obrázků, tabulek, grafů a popisků

- obrázky dodávejte jako samostatné zřetelně označené soubory zvlášť mimo text
- bitmapové obrázky (fotografie, scanované kresby) dodávat ve formátu .jpg .jpeg nebo .tiff (bez komprese nebo s LZW kompresí); fotografie z digitálních fotoaparátů v nejlepším možném zdroji – nepřeukládat!
- rozlišení 300 DPI pro požadovanou velikost, 600 DPI pro pérové kresby
- obrázky číslovat v pořadí tak, jak případně požadujete v textu
- grafy a tabulky tvořit v editoru EXCEL, velikost popisků os max. 10pt při optimální velikosti grafu
- důležitý je zřetelný odkaz ve vlastním textu článku a to tímto způsobem: (obr. 1), (tab. 3)
- popisky k obrázkům, tabulkám a grafům dodávat zvlášť mimo text, identicky označeny k příslušnému obrázku, nejlépe číslicí, opět neformátovaný text
- za poslední větou popisky nedělat tečku
- dodat i s anglickým překladem

Příspěvky zasílejte na adresu redakce:

Národní zemědělské muzeum Praha

Kostelní 44

Praha 7

170 00

nebo elektronicky na e-mail sarka.steinova@nzm.cz

Autoři textů:

Mgr. Jiří Junek - Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě
Ing. Vilém Křeček - Národní zemědělské muzeum Praha
Ing. Jan Lázníčka – Národní zemědělské muzeum Praha
PhDr. Pavel Novák, CSc. – Národní zemědělské muzeum Praha
Ing. Vladimíra Růžičková - Národní zemědělské muzeum Praha
Mgr. Martin Slaba - Národní zemědělské muzeum Praha
Mgr. et Mgr. Šárka Steinová - Národní zemědělské muzeum Praha
Ing. Dana Strnadová - Národní zemědělské muzeum Praha

Redakční rada:

Předseda: Mgr. et Mgr. Šárka Steinová
Členové: RNDr. Roman Bortel, Ph.D.
Mgr. Ondřej Hladík
Jana Kadlecová
Mgr. Lucie Kubásková
Prof. Ing. Ivan Roček, CSc.
Mgr. Jan Srovnal
Ing. Jitka Trevisan
PhDr. Věra Vávrová
RNDr. Michal Živný, Ph.D.

Adresa redakce:

Národní zemědělské muzeum Praha
Kostelní 44
170 00 Praha 7
E-mail: sarka.steinova@nzm.cz
Web: <http://www.nzm.cz/prameny-a-studie/>

Recenzováno

Jazyková korektura: Jana Hrajnohová

Sazba: Jana Kadlecová

Obálka: Fotoarchiv NZM Praha

Realizace tisku: MH Tisk s.r.o.

Zařazeno do Seznamu recenzovaných neimpaktovaných časopisů (periodik) vydávaných
v České republice
Periodikum vychází 2x ročně
Evidenční číslo: MK ČR E 18799

ISBN 978-80-86874-30-2

ISSN 0862-8483

Národní zemědělské muzeum Praha
Prameny a studie č. 46: Osobnosti v zemědělství
2011